DÜŞÜNCENİN ÇAĞRISI

KANT • SCHOPENHAUER • HEIDEGGER

DüsüncEnin

ÇAĞRISI

Immanuel Kant

(d. 1724, Königsberg - ö. 1804 Königsberg)

Alman Klasik idealizminin Kurucusu, filozof ve düşünür. 1740-46 arasında, Königsberg Üniversitesinde matematiK, fizik ve felsefe oKudu 1746-55 arasında Doğu Prusyalı büyüK ailelerin yanında özel öğretmen olaraK çalıştı. 1755’te *Ateş Üzerine* adlı incelemesiyle doKtor unvanını aldı. 1770’te mantıK ve metafiziK Kürsüsüne profesör oldu ve bu görevini 1796 yılına Kadar sürdürdü.

Kant’ın uzun felsefe ve düşün yaşamı geleneksel olarak üç döneme ayrılır: Birincisi, mekaniğin temel kavramlarını tanımaya *(Oedan-kert von der wahren lebendigen Kraefte / Canlı Oüçlerin Doğru Değerlendirilmesi Üstüne Düşünceler)* ya da ilksel bulutsudan yola çıKaraK Dünya’nın KöKeni sorununu çözmeye *(Ailgemeine Naturgeschichte und Theorie des Himmels /Evrensel Doğa Tarihi ve Gökler Kuramı)* çalıştığı eleştiri-öncesi dönemdir (1746-81). İKincisi, eleştirel anlayışa uygun ahlaKın ilkelerini ortaya Koyma amacı güttüğü, dogmacılığa Karşı olduğunu belirtmeK için eleştiricilik adını verdiği dönemdir (1781-90). Üçüncüsü ise, siyasete hiç Karışmamasına rağmen *Zum ewigen Frie-den* (Daimi Barış) adı altında siyasal felsefe metnini yayımladığı saldırma/savunma dönemidir (1790-1800). 18. yüzyıldan beri birçoK öğreti Kant temeli üstüne Kurulmuştur. OlguculuK, VaroluşçuluK, Uygulayıcılık gibi birçok felsefe akımı Kant temeline dayanmaktadır.

Başlıca eserleri:

Kritik der reinen Vernunft (Saf Aklın Eleştirisi) (1781), *Orundle-gung zur Metaphysik der Sitten* (Ahlak Metafiziğinin Temellendirilme-si) (1785), *Kritik der praktischen Vernunft* (Pratik Aklın Eleştirisi) (1788), *Metaphysik der Sitten* (Ahlak Metafiziği) (1797).

Arthur Schopenhauer

(d. 1 788, Danzig - ö. 1860, Frankfurt am Main)

Ünlü Alman filozofu. 1820’de Berlin Üniversitesi’nde doçent olan Schopenhauer, 1831’de öğretim üyeliğinden ayrılarak FranKfurt’ta münzevi bir hayat yaşamaya başlamıştır. Schopenhauer’in felsefesi, hem

Kant idealizmine hem de Hint filozoflarına dayanmaktadır. Schopen-hauer bütün doktrinini, özneyi ve nesneyi kapsayan, tasavvur (Vors-tellung) ve irade gücü kavramı üstüne kurar. Schopenhauer'in felsefesine göre, dünya bir tasavvurdur, yani o, akılda tasavvur edildiğinden başka bir şekilde düşünülemez (idealizm). Schopenhauer, bu fenomenler dünyasının dayanağına, "irade" (istenç) adını verir ve her kuvveti bir irade olarak görür (iradecilik).

Başlıca eserleri:

1818'de en büyük eseri, *Die Welt als VVİlie und Vorstellung* (istenç ve Tasarım Olarak Dünya) yayımlanmıştır. Schopenhauer'in diğer eserleri: *Über den Willen in der Hatur* (Tabiatta irade Üstüne) (1836), *Über die Freiheit des Mensch-iichen Wiilens* (insan iradesinin Hürriyeti Üstüne) (1839), *Die beiden Orundprobieme der Ethik* (Ahlakın iki Temel Meselesi) (1841), *Farerga und Paraiipomena* (1851).

Martin Heidegger

(d. 1889, Baden - ö. 1976, Freiburg im Breisgau)

Varoluşçu felsefenin önde gelen isimlerinden biri olarak bilinen Alman filozof. Freiburg Üniversitesi'nde Katolik ilahiyatı ve Hıristiyan felsefesi okudu. 1914'te *Psikolojide Yargı Kuramı* adlı doktora teziyle dikkat çekmeye başladı. 1923'te Marburg Üniversitesi'ne profesör oldu. 1933 yılında, Freiburg Üniversitesi'ne rektör olarak seçildi. Hit-ler'in güç kazandığı dönemde, Hazi Partisi'ne katıldı. Nazilere katıldığı gerekçesiyle 1945'te üniversiteden uzaklaştırıldı, ama 1952'de tekrar üniversitedeki görevine döndü.

Heidegger'in felsefesine göre, insan, varoluşun ortasına öylece, *ora-da-bir-varıık olarak* (Dasein) atılmıştır. Bu bir tercih ya da seçim sonucu değildir, insan bu *bırakılmıştık* içinde tercihler ve seçimleriyle kendi yaşamını ileriye doğru *kurar,* insan, bırakılmışlığında ölüme yazgılıdır ve varoluşunu buna

göre gerçekleştirmelidir. Heidegger'in felsefesinde ölüm fikri, bu bakımdan önemli yer tutar. Fenomenolojiyi 'Varlık' sorunu bağlamında yeniden yorumlayan, felsefe-dışı sayılan pek çok kavramı (kaygı, sıkıntı, ölüm, vb.) felsefeye taşıyan Heidegger, 'teknik'in gelişimiyle birlikte modern dünyanın eleştirisini de yapmaya yönelmiştir.

Başlıca eserleri:

Sein und Zeit (1927). Kant und das Problem der Metaphysik (1929). Erlâuterungen zu Uölderlins Dichtung (1936-68). Holzvvege (1935-46). Der Ursprung der Kunstwerkes (1935-1936) Die Zeit Des Weltbildes (1938) Was heisst Denken? (1952) IMas İst Metaphysik? (1927)

Immanuel Kant Arthur Schopenhauer Martin Heidegger

DÜŞÜNCENİN ÇAĞRISI

Çeviren ve yayıma hazırlayan: Ahmet Aydoğan

Say Yayınları

Düşünce

Düşüncenin Çağnsı Immanuel Kant Arthur Schopenhauer Martin Heidegger

ISBN 978-975-468-721-7 Sertifika no: 10962

Yayın Yönetmeni: Aslı Kurtsoy Hısım Çeviren ve Yayıma Hazırlayan: Ahmet Aydoğan

Baskı: Lord Matbaacılık ve Kâğıtçılık

Davutpaşa Cad. Davutpaşa Matbaacılar Sitesi No: 103/430 Topkapı/ İstanbul Tel: (0212) 674 93 54

1. baskı: Say Yayınları, İstanbul, 2008

2. baskı: Say Yayınları, İstanbul, 2009

Say Yayınlan

Ankara Cad. 54 / 12 • TR-34410 Sirkeci-İstanbul Telefon: (0212) 512 21 58 • Faks: (0212) 512 50 80 web: www.sayyayincilik.com e-posta: sayyayinlari@ttmail.com

Genel Dağıtım: Say Dağıtım Ltd. Şti.

Ankara Cad. 54./ 4 • TR-34410 Sirkeci-İstanbul Telefon: (0212) 528 17 54 • Faks: (0212) 512 50 80 e-posta: dagitim@saykitap.com online satış: www.saykitap.com

İÇİNDEKİLER

A. Schopenhauer

DÜŞÜNCE DÜŞÜNÜLÜR

Ahmet Aydoğan

Deniz bitti.

En az iki yüzyıldır milletçe tam bir mirasyedi gibi yaşadık. Artık sonu geldi. Alacaklılar kapıya dayandı.

Günü gün ederek har vurup harman savurduk ve değirmenin suyunun nereden geldiğine zerrece aldırmadık.

Duranın durduğu yerde hep durmaya devam edeceğini sandık. Sürekli ihtimamla ona dönük yaşamak, günlerin deveranına göre aslın asliyeti içinde değişik imkânlara açık kalmasını sağlamak ve böylece onunla ayakta durmak yerine emsalsiz bir aldırmazlık ve umursamazlıkla sırtımızı

döndük, dönmekle kalmadık bozucu saldırıların açtığı gedikleri görüp anlamaya, anlayıp onarmaya çalışmaya bile yanaşmadık.

Gidenlere aldırmadık, gözden ırak olanlara gönlümüzde yer ayırmadık. Görünmez olup kayıplara karışanların hiç olmazsa dilimizde açtığı rahneler diri kalsın diye çaba göstermedik.

Kurmanın bizim değil, bizden önce geçmişte yaşamış olanların işi olduğunu, bizim, ancak onu muhafaza edebileceğimizi düşündük. Onu bile bihakkın yerine getiremedik. Ancak bir darboğazla karşılaşıp da, tökezleyip düştüğümüzde aklımıza geldi onu hatırlamak. O da hatırlamak değil, bir sebep bulma telaşıyla oyalanmaktı.

"Bakarsan bağ, bakmazsan dağ olur" diye belletmişti bize bizden öncekiler. Onlara da daha öncekiler. Bakmak özen göstermeyi, üzerine titremeyi, o da sürekli ayık ve uyanık durmayı gerektirirdi, zordu. Bakmazsak en fazla dağ olurdu.

Ama o sözün söylendiği zamanlarda böyleydi bu, o zamanlar bir şey bozulmuş haliyle bile içinde imar ve İslahı için gerekli olan nüveleri barındırırdı, nitekim en fazla dağ olurdu, dağı karşılarında görenler kollan sıvar, tekrar onu açıp eski haline döndürürlerdi. Düşünmedik ki günler kısaldığında bozulmanın onulmaz onarılmaz bir şey olacağını: Bakarsan bağ, bakmazsan dağ değil: çöl olur.

Ve bu zaman zarfında "kolaycılık"tı milletçe ekseriyetimizin karakterini belirleyen tek şey. Ve onun debelenişleri içinde bulup ortaya çıkardığı ucuz şeyler. Epeyce bir zamandır "yalan"ı da dahil ettik bunlara. Ve onun açtığı kapıdan "sahtelik" daldı içeriye, her şeye musallat oldu. Sahtelik de tıpkı zıddı gibidir, her şeye sirayet eder, şu farkla ki, o ondurmaz.

Böyle bir yaşamaya, eğer yaşamak denirse tabii, neyin bel verdiğini, neyin sayesinde böyle bir savurganlığa güç ye-tirebildiğimizi ve hâlâ nasıl olup da ayakta kalabildiğimizi;

Bunca zaman o bel veren şeyin biz aldırmadıkça, umursamadıkça nasıl belinin büküldüğünü, aldırmazlığımızın altında nasıl inim inim inlediğini ve günbegün yitip tükendiğini düşünmeye yanaşmadık.

Düşünmeye yanaşmamakla kalmadık, başka bir sebeple değil, bizi sırf biraz daha avutup oyalayacak şeylerin hatrına bizzat düşünme denen şeyin kendisini horladık, hem de dünyanın hiçbir yerinde emsaline rastlanmayan bir horlamayla.

Ve son yirmi yıldır horlamayla da kalmadık, onun insanlar nezdinde kalan itibarının son kırıntılarına sahtelerinin tasallutuna göz yumduk ve o böylece en sıradan şeylerin itibarından bile yoksun kaldı.

Böyle bir yaşamaya, ona eşlik eden horlamaya hiçbir miras dayanmazdı ve nitekim dayanmadı da.

Şimdi bu geldiğimiz noktada içinde bulunduğumuz duruma, tarihin kaydettiği medeniyetlerin sicilini tutup her birinin yükselişinin ve tarih sahnesinden silinişinin sebeplerini açıklamaya çalışanlar bile, bütün engin bilgi ve görgülerine rağmen muhtemeldir ki bir isim bulup veremeyeceklerdir.

Bir ülkede düşüncenin söz sahibi olduğu bir konumdan uzaklaştırılması ve sadece uzaklaştırılması, öyle biz-deki gibi, horlanması, hakir görülmesi değil, o ülkenin başına gelebilecek en büyük talihsizlik, en büyük felakettir. Bunu yakında hep beraber göreceğiz.

Her kim ki söze sahip olmadan söz sahibi olmaya kalkışıyorsa, oraya meşru bir yoldan değil, başka bir şeye tahsis edilmiş olanı gasp ederek kalkışıyordun Çünkü "söz sahibi olmak", ancak söze sahip olmakla olabilen bir şeydir, yani "söz sahipliği" münhasıran "söze" tahsis edilmiştir ve söz düşünceden, düşünce sözden neşet eder. Bir ülkede düşüncenin söz sahibi olmasını engelleyenler yol vurucuların ta kendileridir.

Fakat asıl yol vurucular gene de bunlar değil. Bunlar belki onların ektiği tohumların devşiricileridir. Asıl yol vurucular düşüncenin dile gelmesinin ve söz sahibi olmasının yolunu değil, düşüncenin şeyleri birbirine ularken attığı ilmeklerin kördüğümleşmesine katkıda bulunarak bizzat düşüncenin yolunu kesenlerdir...

İnsan düştüğü yerden kalkar, eğer kalkacaksa. Ta başından beri bu böyledir. Fakat, ancak düşünerek. Düşünmedikçe düştüğünün farkına varmaz insan.

Düşünmedikçe, düşünmeye ayak diredikçe biteviye sürer düşüşü. Düşünecek ki düştüğünün farkına varabilsin. Ve nereden düştüğünün. Düşünmedikçe neresi olursa olsun yaşamasını sürdürür insan. Düştüğünü bilen insan nereden düştüğünü de bilir. Nereden düştüğünü bilen insan düşünen insandır.

Hâlâ nereden düştüğümüzü bulup çıkaramadık. Öyle zannedildiği kadar ulu ve uzaklarda, erişilemeyecek kadar ötelerde bıraktığımız bir yükseklik de değildi oysa. Kendince bir yükseklikti. Ama gene de sırrına akıl erdiremiyoruz.

Bir dünya ki ne üzerine kurulduysa, onu üzerinde taşıyan ve taşıdığı için taşınılan her neyse, ona atfedilmeyen nazar orada o dünyadan başka her şeyi görür. Daha o zamanlar denmişti: "Söğüdün erenleri. Çevirin gidenleri." Biz gidenleri, çevirmek bir tarafa, umursamadık bile.

Bu noktaya gelinceye dek birçok badire atlattık. Mice büyük fırtınalar, öyle ansızın değil, öncesindeki büyük sessizliklerle gelip yakaladı ve yere çaldı her şeyi. O sessizliklerde silkinip kendimize geleceğimiz yerde, gafletin en koyusuyla uğraşmaya devam ettik uğraşılmaya değmez şeylerle. Sen ben kavgasıyla aymadık ayıkmadık, sen ve ben diye bir şeyin kalmadığı hezimete dek. Ardından bir kerecik olsun dönüp bakmadık, bu kadar masum, bu kadar suçsuz günahsız insan varken nasıl oldu da başımıza geldi bunlar? Ne sorduk ne anlamaya çalıştık.

Nasıl ki yükseklerden düşüp de her yanı yara bere içinde kalan, kırıkları çıkıkları alçıya alınan kimse, değil dilediğince hareket etmekten, başını çevirmekten bile acizse, dışarıdan belletilen veya bile isteye seçtiği asılsız kabullerle, neyi koruduğu, neye hayrı dokunduğu belli olmayan dur işaretleriyle aklının ipotek altına alınmasına izin veren insan da özgürce düşünemez.

Bugünlerde sık sık konuşulduğuna tanık oluyoruz: Eğer ülke fiili bir işgal yahut istila tehdidi altında olmuş olsaydı durum şimdikinden daha umutsuz olmazdı. Çünkü o zaman hiç olmazsa hatipler kürsülerde, münadiler meydanlarda parmaklarıyla gösterip diyebileceklerdi: "İşte istilacılar toplarıyla tüfekleriyle sınırlarımıza dayandılar! Hâlâ boş şeylerle oyalanıp avunmaya devam edecek misiniz?"

Gerçekten de böyledir. Fakat gösterilen sebepten ötürü değil, böyle bir konuşmanın o ülkede bizzat düşüncenin iflasının en açık itirafı olmasından dolayı. Söylenilene göre ülke fiili bir işgal yahut istiladan daha ağır bir tehlikenin altındadır, çünkü bu durumun doğurduğu umutsuzluk, vaki tehlikenin ihsas ettirilemez, gösterilemez olmasından ötürü, bilfiil gerçekleşmesi halinde doğuracağı umutsuzluktan daha vahimdir. O halde niye durup sormuyoruz: Bir tehlikeyi tehlike olarak algılayabilmek için onun tehlike olmaktan çıkıp bütün tehditkâr unsurlarıyla tahakkuk etmesi mi lazımdır? Eğer orada düşünce varsa, onun işi nedir? Düşünce uzak olanı yakınlaştırmaz, yakın olup göze çarpmayanı yeniden görünür hale gelecek uzaklığa yerleştirmez mi? Temsil, temessül, misal, mesel düşüncenin oyuncakları değil midir?

Ancak hayvanlar içinde bulundukları anda yaşar ve daha ötesini ne görür ne de onun için tasalanırlar. Bıçak gelip boğazlarına dayanmadıkça, hatta fiilen bıçağın acısını hissetmedikçe kurbanlıklarının farkına varmazlar. Demek,ki hayat hangi düzeyde yaşanırsa yaşama kabiliyeti de ona göre şekillenmekte ve o düzeye inmektedir. Bütün zamanlar boyunca insana insanlığına uygun bir hayat teklif edilmiştir, ki insan olarak sahip olduğu kabiliyet ve melekeleri kaybetmesin. İnsan da aksine hep kolay olanı seçmiştir. Fakat bu kolaycılık tercihi her zaman sahip olunanların kaybıyla sonuçlanmıştır.

Düşünmek insana özgü etkinliklerin içinde en zor ve en yüksek olanıdır. Düşünme: bir etkinlik: üstelik öyle sıradan bir etkinlik de değil: en yüksek olanı? Cümle daha tamamlanmadan itirazlar birbirinin ardına yüzüne patlayacaktır:

"...Bu (en yüksek etkinliğin) düşünsel etkinlik (0£wpîa) olduğu daha önce gösterildi; bu daha önceki temellendirmele-rimize ve hakikate uygun görünen bir sonuçtur. Bu en yüksek etkinliktir, çünkü bizdeki en yüksek şey akıldır ve aklın objeleri bilinebilir en yüksek şeylerdir. Ayrıca bu en devamlı etkinliktir; çünkü biz sair her şeyden daha kolay biçimde sürekli olarak düşünsel etkinlikte bulunabiliriz... Her halükârda felsefenin hem saflık hem süreklilik bakımından harikulade hazla-ra sahip olduğu düşünülür ve bilenlerin zamanlarını, arayanlardan daha hoşça geçirmeleri beklenir. Ve sözü edilen kendine yeterlilik de en yüksek derecede düşünsel etkinliğe ait görünür, çünkü bilge kişi, adalet veya djğer herhangi bir

erdeme sahip kişi gibi, hayat için zaruri olan şeylere ihtiyaç duyar; fakat onların bu (erdemlere) yeterli derecede sahip olduklarını varsaysak bile adalet sahibi kimse ayrıca onlara ve onlarla birlikte adil biçimde davranacağı insanlara da ihtiyaç duyar, aynı şey mutedil, cesur kişi ve diğerleri için de geçerlidir. Fakat bilge kişi kendi başına düşünme etkinliğinde bulunabilir ve o ne kadar bilgeyse, bunu o kadar iyi yapabilir. Kuşkusuz birlikte etkinlikte bulunacağı kimselere sahip olmak daha iyi dir, fakat o yine de kendine en yeter kişidir. Ve sadece bu etkinlik kendisi için, kendinden ötürü sevilir görünür; çünkü ondan (Oecopicı: tefekkür ve temaşa:) düşünme dışında hiçbir şey hasıl olmaz; halbuki pratik etkinliklerden, o işin kendisinden ayrı olarak, her zaman az ya da çok bir şeyler kazanırız. Keza mutluluğun serbestliğe (çxoXr]) dayandığına inanılır; çünkü nasıl ki savaşın hedefi barış ise, bütün işlerimizin amacı da serbestiliktir...

İmdi, nasıl ki siyasi ve askeri etkinlikler soyluluk ve yücelikleri bakımından erdeme uygun etkinlikler arasında öne çıkarsa, ama bunlar serbestilikle bağdaşmaz ve kendilerinden ötürü seçilmeyip. kendi ötelerinde bir amacı hedeflerlerse ve düşünsel (ÖecücpriTiKod) olan aklın etkinliği bunları vakar bakımından aşar ve kendi ötesinde herhangi bir amacı hedeflemez ve tamamı kendine ait olan bir hazza sahip görünürse ve bu, o etkinliği kamçılarsa, eğer bu böyle ise, bu etkinlikte kendine yeterliliği ve serbestilik imkânını ve insan için mümkün olduğu kadar yılmazlığı-yorulmazlığı bulacağımız aşikârdır. Demek ki kusursuz mutluluğu burada buluyoruz, tabii eğer hayatın tamamını kapsarsa; çünkü mutlulukta eksik olan hiçbir şey olamaz. Fakat böyle bir hayat insan için çok yüksek olacaktır. O bir insan olduğu kadarıyla (böyle bir) hayatı yaşamaya güç yetiremeyecektir, ancak onda Tanrısal bir şey olduğu kadarıyla (bu mümkün olabilecektir); onun bileşik doğamızdaki (yeri) ne kadar üstünse, etkinliği de öteki erdem türlerine uygun olan etkinliklerden o kadar üstündür. Eğer akıl insana kıyasla Tanrısal ise, o zaman ona uygun (onun etkinliğiyle örülü) hayat da insan hayatına kıyasla Tanrısaldır.

İmdi insan olarak insani şeyleri, ölümlü olarak ölümlü şeyleri düşünmemizi salık verenlere kulak asmamalı, fakat elimizden geldiğince kendimizi ölümsüzleştirmen ve içimizdeki en iyi, en yüce şeyle uyum içinde yaşamak için her şeyi yapmalıyız. Bu yanımız kütlece küçük olsa bile imkân ve

kıymet bakımından her şeyi çok çok aşar. O insanın asıl (hükmeden) ve en iyi tarafı olduğu için her kişiyi kendisi yapanın da akıl olduğunu kabul etmek gerekir. İmdi eğer insan kendi hayatını değil de başka bir şeye ait olanınkini yaşamayı seçerse bu tuhaf olacaktır. Daha önce söylediğimiz burada da geçerli: her bir şeye uygun (özgü) olan doğası gereği o şey için en iyi ve en hoş olan şeydir, akıl her şeyden önce insanın kendisi olduğu için akla uygun hayat, insan için en iyisidir. Bu yüzden o aynı zamanda en mutlu hayat olacaktır.

Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*

(X. Kitap, 1 177b-1 178a)*

Kitap üç büyük Alman düşünürünün ikisi müstakil, biri seçki, üç önemli metnini içermektedir. Bunlardan kitap içerisindeki sırasıyla ilki, insanın düşünen bir varlık olup olmadığını veya düşünmenin onun özünün belirlenmesine katkısının hangi boyutlarda olduğunu sorgulamaktadır. İnsan düşünür, düşündükleri yapıp eylediklerini şekillendirir, yapıp eyledikleri döner insanın ne olduğunu resmeder, onun özünü belirler. Düşünmeden söz açıldığında hep tekrarlanan budur. Peki bu bağ ya

* Aynı doğrultuda bkz. Aristoteles, *Metafizik,* XII, 7: 1072b.

hut illiyetin kurulması bu kadar basit midir? "İnsan düşünen varlık"tır sözü, üzerine düşünülmeden hemen doğru kabul edilecek ve sorgulanmaya ihtiyaç duyulmayacak kadar açık bir ifade midir, değilse bu başından beri mi böyledir, yoksa bizim yaşadığımız dünyaya mı mahsustur? Metin, yaşamayı seçtiğimiz hayat ve geri döndürülemez biçimde sıkıştığımız darboğaz nedeniyle daha da yaşamsal hale gelmiş olan bütün bu hususları düşünmeye davet etmektedir okuru.

Kitabın ikinci bölümünü oluşturan metin, sorgulamayı daha da derinleştirerek düşünce dediğimiz şeyi köklerinden kavramaya çalışmakta ve şu soruların cevaplarını aramaktadır: Düşünmek ne yapmaktır -Fikir ve kanaat edinmek? Çıkarımda bulunmak? Bir tasavvur oluşturmak? Düşlere dalıp düşlemek? Kavramlara dayalı bir model yahut sistem kurmak- Hangisini "düşünme" diye çağırırız bunların?

"İki bin beş yüz yıldan beri düşünmenin temel ayırt edici özelliği olarak kabul edilegelen nedir?" Mantık ve düşünme arasında nasıl bir ilişki vardır? "Geleneksel düşünme öğretisi neden şu ilginç 'mantık' ismini taşır?" Şiir düşüncenin karşısında nerede durur?

"Tam hakkıyla düşünebiliyor olmamız için ihtiyaç duyduğumuz ön koşullar nelerdir? Her defasında düşünmeyi tam anlamıyla yerine getirebilmemiz için bizden istenen nedir?"

Dünyanın ve insanın geldiği yer her haliyle düşünmeye çağrıda bulunurken, karşılaştığımız her mesele bizi durup dinlemeye, dinleyip düşünmeye davet ederken düşüncenin izine rastlanmaması, insanın düşünme karşısındaki bu serkeşliği neyin alametidir?

Düşünme neyi bekler? Düşünme neye, ne düşünmeye davet eder? O nedir ki başka bir şeye değil de düşünmeye davet eder?

Bütün bu **sorular** milletçe ve topyekûn insanlıkça geldiğimiz noktada bugün her zamankinden daha fazla sorulmaya ve cevapları üzerinde düşünülmeye muhtaç sorulardır. Belki de hepsi derlenip toparlanarak tek bir soruyla, "Düşünmenin beklediği ve düşünmeyi bekleyen nedir?" sorusuyla ifade edilebilir. Elbette sadece milletçe değil, topyekûn insanlıkça. Fakat yine de geldiğimiz noktanın arz ettiği vehamet ve aciliyet nedeniyle öncelikle milletçe...

Yeterlilik koşulları oluştuktan sonra bugün yaşadığımız dünyada ve bilhassa ülkemizin şartları göz önünde bulundurulduğunda düşünmenin önündeki engeller de ayrıca düşünülmeye muhtaçtır. Kitap içerisindeki üçüncü metin "dogmatizm"i bu engellerin en büyüklerinden biri olarak göstermekte ve aklı, düşünmenin bu en büyük düşmanının tasallutundan kurtarmanın, dolayısıyla düşünmenin muhtariyetini savunmanın yollarını aramaktadır. Ve okuru bir bakıma tersinden, dogmatizmin, görmezden gelme, görüp geçme, kanıksama, umursamama, durup dinlememe gibi her biri yakın zamanlara mahsus olan ve sürdürülemez noktaya gelinceye dek kurbanı olmaya devam edeceğimiz telaş ve aceleciliğin sonuçlan olarak görülmesi gereken engelleri de gölgeleyecek kertede düşünmenin önündeki en büyük barikatı oluşturup oluşturmadığını, orada eleştiri konusu edilen dogmatizmin, o haliyle olmasa bile, varlığını hâlâ sürdürüp sürdürmediğini, eğer

sürdürüyorsa, aradan bir "eleştiri çağı" gelip geçmiş olmasına rağmen neden sürdürdüğünü, o günün dogmatizminin yerini bugün nasıl ve ne adına bir dogmatizmin aldığını düşünmeye davet etmektedir.

Düşünme her şeyden evvel bir görüş yahut kanaat sahibi olma, bir şey veya bir durum hakkında bir tasavvur

hut illiyetin kurulması bu kadar basit midir? "İnsan düşünen varlık"tır sözü, üzerine düşünülmeden hemen doğru kabul edilecek ve sorgulanmaya ihtiyaç duyulmayacak kadar açık bir ifade midir, değilse bu başından beri mi böyledir, yoksa bizim yaşadığımız dünyaya mı mahsustur? Metin, yaşamayı seçtiğimiz hayat ve geri döndürülemez biçimde sıkıştığımız darboğaz nedeniyle daha da yaşamsal hale gelmiş olan bütün bu hususları düşünmeye davet etmektedir okuru.

Kitabın ikinci bölümünü oluşturan metin, sorgulamayı daha da derinleştirerek düşünce dediğimiz şeyi köklerinden kavramaya çalışmakta ve şu soruların cevaplarını aramaktadır: Düşünmek ne yapmaktır -Fikir ve kanaat edinmek? Çıkarımda bulunmak? Bir tasavvur oluşturmak? Düşlere dalıp düşlemek? Kavramlara dayalı bir model yahut sistem kurmak- Hangisini "düşünme" diye çağırırız bunların?

"İki bin beş yüz yıldan beri düşünmenin temel ayırt edici özelliği olarak kabul edilegelen nedir?" Mantık ve düşünme arasında nasıl bir ilişki vardır? "Geleneksel düşünme öğretisi neden şu ilginç 'mantık' ismini taşır?" Şiir düşüncenin karşısında nerede durur?

"Tam hakkıyla düşünebiliyor olmamız için ihtiyaç duyduğumuz ön koşullar nelerdir? Her defasında düşünmeyi tam anlamıyla yerine getirebilmemiz için bizden istenen nedir?"

Dünyanın ve insanın geldiği yer her haliyle düşünmeye çağrıda bulunurken, karşılaştığımız her mesele bizi durup dinlemeye, dinleyip düşünmeye davet ederken düşüncenin izine rastlanmaması, insanın düşünme karşısındaki bu serkeşliği neyin alametidir?

Düşünme neyi bekler? Düşünme neye, ne düşünmeye davet eder? O nedir ki başka bir şeye değil de düşünmeye davet eder?

Bütün bu sorular milletçe ve topyekûn insanlıkça geldiğimiz noktada bugün her zamankinden daha fazla sorulmaya ve cevaplan üzerinde düşünülmeye muhtaç sorulardır. Belki de hepsi derlenip toparlanarak tek bir soruyla, "Düşünmenin beklediği ve düşünmeyi bekleyen nedir?" sorusuyla ifade edilebilir. Elbette sadece milletçe değil, topyekûn insanlıkça. Fakat yine de geldiğimiz noktanın arz ettiği vehamet ve aciliyet nedeniyle öncelikle milletçe...

Yeterlilik koşulları oluştuktan sonra bugün yaşadığımız dünyada ve bilhassa ülkemizin şartları göz önünde bulundurulduğunda düşünmenin önündeki engeller de ayrıca düşünülmeye muhtaçtır. Kitap içerisindeki üçüncü metin "dogmatizm"i bu engellerin en büyüklerinden biri olarak göstermekte ve aklı, düşünmenin bu en büyük düşmanının tasallutundan kurtarmanın, dolayısıyla düşünmenin muhtariyetini savunmanın yollarını aramaktadır. Ve okuru bir bakıma tersinden, dogmatizmin, görmezden gelme, görüp geçme, kanıksama, umursamama, durup dinlememe gibi her biri yakın zamanlara mahsus olan ve sürdürülemez noktaya gelinceye dek kurbanı olmaya devam edeceğimiz telaş ve aceleciliğin sonuçları olarak görülmesi gereken engelleri de gölgeleyecek kertede düşünmenin önündeki en büyük barikatı oluşturup oluşturmadığını, orada eleştiri konusu edilen dogmatizmin, o haliyle olmasa bile, varlığını hâlâ sürdürüp sürdürmediğini, eğer sürdürüyorsa, aradan bir "eleştiri çağı" gelip geçmiş olmasına rağmen neden sürdürdüğünü, o günün dogmatizminin yerini bugün nasıl ve ne adına bir dogmatizmin aldığını düşünmeye davet etmektedir.

Düşünme her şeyden evvel bir görüş yahut kanaat sahibi olma, bir şey veya bir durum hakkında bir tasavvur

oluşturma, bir dizi öncüllerden hareketle muhakemeye başvurarak geçerli bir sonuca ulaşma değildir. Düşünme bilimler gibi bilgi üretmez, hayat için işe yarar, kullanışlı kestirmeler sunmaz. O kestirmelerin ışığında alelacele harekete geçmek için gerekli olan kör kararlılığı beslemez.

Düşünme her şeyden evvel bugünkü bu hengâmenin ve onun basmakalıp kanaatlerinin zorbalığının ortasında fert olmayı, kendine özgü duyuşa ve bulunuşa - vicdana sahip olmayı gerekli kılar. Düşünme özgürce, ama asla

fütursuzca değil, sorgulamayı, özden gelen, yöneldiğini değil, kendisini zorlayan soruları sormayı gerekli kılar. Bu ise yalnızlığı ve sessizliği. Hayatın yükünü kendi başına omuzlamayı, tuttuğu yolda kendi başına anlam arayışı içinde olmayı. Kapanmayı ve kapanarak düşünceyi besleyip doğurtacak düşünürlerin düşünceleriyle ilişki kurmayı. İnsanın ve dünyanın nerelerden geçip buralara geldiğini. Sonra dinlemeyi. Ve beklemeyi.

Düşünme bir meseleyi düşünürken onu asla kendini beri tutarak üstünkörü düşünmez. Yüzeyde gördüğü benzerlikleri birbirine raptederek aceleci sonuçlara varmaya çabalamaz. Kutsala gösterdiği saygıyla bütün varlığıyla onun özüne, hakikatine ermeye çabalar hep. Onu kendi başına ele alıp ait olduğu bütünlükten hunharca koparmaz. Bağlara dindarca bir özen gösterir, onları koparmayı en büyük dinsizlik addeder. Düşünme dinler. Ve bekler.

Düşünme neyin asli neyin tâli olduğunu, doğası gereği neyin ne tür bir kanıtlamaya gereksinim duyduğunu ve neyin her türlü kanıtlama çabasından vareste tutulup kendiliğinden apaşikâr sayılacağını bilir ve bunu en büyük ayrıcalığı beller. Ve ancak bu terbiyeye sahip olanlara muhatap gözüyle bakar.

Düşünme bir yandan bağlara dindarca bir özen göstererek, diğer yandan ufuksuz tecrit denizinin dalgalarım soyluluğundan gelen sarsılmaz iştiyakla birer birer kulaçlayarak ilkelere doğru yolculuğunu sabırla, azimle sürdürür:

Düşünmenin tek derdi hakikattir. Tek ve biricik sadakati onadır. Onunla mahzun olur, onunla sürura erer. Onun uzağına düşmeyi en büyük sürgün bilir. Onun yakınında olmayı bağışların en büyüğü.

Düşünmenin karşısında dünya meşum sonuna doğru her gün biraz daha yaklaşırken "güneşin altında günler birbirini kovalar ve günlerin getirdiği hep aynıdır, her şeyin İllâki bir çözümü vardır" genişliğiyle önüne gelen her şeyin üzerine paldır küldür yürüyen anlayışsızlar ordusu ve onların "proje"leri vardır. Onlar her şeyi basit bir hesap kitap meselesi olarak görürler. Onlar düşünceyi sadece doğuracağı sonuçlara, yolunu açacağı hareket tarzlarına veya kalıplarına göre değerlendirirler ve düşünceyle karşı karşıya kaldıklarında soracakları ilk soru "Peki, ama bize bunun somut, elle tutulur ne faydası vardır?" sorusudur: Bu soru çok daha küstahlaşabilir, bu onun en masum halidir. Onların nazarında her şey basittir, çözümü olmayan

şey yoktur, varsa mutlaka bir çözümü vardır. Mühim olan en kısa, en kestirmeden, bakıldığında kolayca görülebilen sonuçtur, onun ne pahasına ve hangi yoldan elde edildiğinin önemi yoktur: Kolaycılığın kural tanımazlığa, onun da ilkesizliğe evril-mesinde ve sonunda sahteliğin ve sahteciliğin her şeyi böylesine teslim alacak bir yaygınlığa ulaşmasında şaşılacak bir taraf olmasa gerektir.

Son birkaç on yıla kadar bu ülkede sürekli olarak te-lifsizlikten ve fikri sefaletten şikâyet edilirdi. El atılan hangi mesele olursa olsun, isterse münhasıran bu topraklara ve üzerinde yaşayan insanlara mahsus olsun, dört başı mamur telif bir esere, derin bir tefekkür mahsulü bir fikre tesadüf edilemiyor deniyordu. Fakat şu son on yılda hemen her konuda kapaklarında yerli isimlerin boy gösterdiği neşriyata tesadüf ediyoruz, lâkin şikâyetlerin kesildiğine tanık olmuyoruz. Her ne kadar bu şikâyetler şimdi eskisi kadar gür ve şiddetli değilse de. Sorulsa şikâyet sahiplerine, diyecekleri "bu şikâyetlerin eskisine nazaran güç işitilir olması haklılığından bir şey yitirmesine değil, olsa olsa seslendirenlerin mevzi kaybettiklerine karine teşkil eder" cümlesinin daha genişlemiş biçimi olacaktır herhalde.

Her şeyin bir kolayını bulmanın ve onun yerine sureta benzerini koymanın yolunu bulmuştuk bulmasına, ama sıra düşünceye geldiğinde hâlâ artakalan edep duygumuzdan mı, hâlâ onun sureta benzerine itibar etmeyecek kadar sahiciliğe düşkünlüğümüzden mi, yoksa düşüncenin hakikatinin sahtesine çözülememesinden mi nedendir bilinmez, düşüncenin bir kolayını bu zamana kadar bulamamıştık. Sonunda onu da bulduk. Şimdi artık herkesin koltuğunun altında bir "proje" var.

Kimse de çıkıp demiyor: Tasası olmayanın tasarısı olmaz; "tasarı" denen şey yaşadığı anın sınırları içinde sıkışıp kalmayarak en az yarın için tasalanabilecek kadar zihin sağlığını, hafıza bütünlüğünü kaybetmemiş, dünü bugünü ve yarını bir arada düşünebilen kimselerin elinden gelebilecek bir şeydir.

Eğer bu ülke beka dediği şeyi bir itiyat olarak değil de adına yaraşır bir ciddiyetle, talep ettiği özenle düşünüyor ve onun için gerçekten tasalanıyorsa, onu olmayacak yerde ve kendisine hiç hayrı dokunmayacak şeylerde aramak yerine mutlaka düşünceye "hayat hakkı" tanımalı,

düşünceyi düşünebilecek kadar hayat gailesinden kurtarıp sesini duyurabileceği bir yere yerleştirmelidir. Ama düşünceye "hayat hakkı" tanıyayım derken "düşünce ve ifade özgürlüğü" adı altında herkesin her şeyi ulu orta söyleyebilmesinin önünü açarak ve Pandora'nın kutusunda güneşi görmeyen hiçbir şey kalmasın diye, kapağı açmakla kalmayıp, bir de ne yaptığını bilmez bir aymazlıkla ters çevirip silkeleyerek bütün uğursuzlukları ortalığa saçmamalı, böylece düşünmenin en büyük hasmını besleyip gürbüzleştirmemen, düşünceyi sesini duyuramayacağı kör karanlıklara, boğucu gürültülere mahkûm etmemelidir.

Hasıl ki bütün uzuvlar yerli yerinde ve baş da gövdenin üzerinde kalmadıkça insan denilen canlı hayatiyetini sürdüremezse, insan dünyasında da her şey yerli yerinde durmadıkça, o dünyanın fertleri hadden huduttan haberdar olmadıkça, nerede neyi konuşup nerede susacaklarını, nerede neye karşı harekete geçip hangi noktada duracaklarını bilmedikçe o dünya ayakta kalamaz.

Fakat biz sadece şeyleri yerinden etmekle kalmadık, bir zamandan beri atın önüne et, itin önüne ot koyarak bu ülkede yerinden edilen şeylerin yerlerine iade edilmesinin önüne bile bile ve kasten geçmeye çalıştık.

Unutulmamalı: Düşünce insan dünyasındaki yeri neresiyse orada olmadıkça, o yere onun sureta benzerlerinin tasallutu bertaraf edilmedikçe, karşılaşılan her sorunu çözme denemesi yeni ve üstesinden gelinmesi daha da zor sorunları doğurmaktan başka bir şeyle neticelen-meyecektir.

Bir mesele kendisini kendiliğinden göstereceği yükseklikten görülmedikçe izafiliğinden bir şey kaybetmeyecek ve dolayısıyla bir mesele olarak varlığını koruyacaktır. İzafi görüşle yetinilmeyip bir de ondan hareketle o meselenin çözümüne yeltenilecek olursa bu kalkışma

bir zorlamayla, o da yeni ve daha yüksekten görülmesi gereken bir meselenin doğumuyla sonuçlanacaktır. Eğer bu bir hakikatse, bunun dünya üzerinde bizden daha ibret verici misali zor bulunur.

Bir şeyin yerinden edilmesine "zulüm" demişiz, daha doğrusu ona bütün zulmetiyle dilimizi ve gönlümüzü açmışız, açmakla kalmamış dilimizde ona tınısıyla, çağrışımıyla, zaman içerisinde üzerine topladığı mana ve tazam-

munlarıyla tüyler ürperten bir yer tahsis etmişiz, şimdi her şey yerinden ediliyor, her şey her şeyin yerine göz dikiyor, kılımız kıpırdamıyor: Duymayan biz miyiz, duyurmaz olan böylesine dehşetli tınıları, çağrışımları olan sözcük mü?

Sözcükler ne zaman çağırdıklarını çağırmaz hale gelir, çağırdıkları ne zaman çağırana ayak diremeye başlar ve çağırmaya boyun eğerek görünür hale gelmez olur?

Ama bütün bu yerinden etmelerin bir neticesi olarak dünyanın her gün biraz daha yaklaştığı hazin sonun uğursuz habercilerine öyle sözcükler bulup veriyoruz ki hiç kimse dönüp de bakmıyor bile. O sözcüğün söylediğiyle irkilip söylenene kulak kesilmiyor, kulak kesilip de kendime çeki düzen vereyim demiyor. Sözgelimi havanı n veya suların ısınmasından söz eder gibi, dünyayı bekleyen büyük felakete gayet masum bir edayla "küresel ısınma" diyoruz ve zaten ona böyle bir isim vermekle peşinen, onun söylediğini kaale alarak hiçbir şeyimizi değiştirmeyeceğimizi, bizi bu noktaya getiren yoldan hiçbir surette dönmeyeceğimizi de ima etmiş oluyoruz: İnsanlar geçmişte tecrübe ettikleri ve içinde bu kadar olmasa bile kendince hayati tehlikeler barındıran şeyleri böyle mi çağırıyorlardı?

Şimdi biz durup düşünüyor muyuz: Sıcaklığın kuraklığa dönüşmesi, kuraklığın kıraçlaşma ve çölleşmeyle neticelenmesi neyin işaretidir? niye her şey haddini aşıp bir aşırılıktan diğerine savrulup durmaktadır sürekli? niye aşırılıklar arasında ölçü ve denge, nispet ve itidal teessüs etmiyor da biri diğerini sürekli besleyip duruyor doymama-casına? Doğanın çöktüğünü idrak etmek için daha ne ile uyarılmamız lazım?

Bütün bu sorular zorluyor: Dilimizi özel bir çabayla kısırlaştırdık, kısırlaşan dil dimağımızı iğdiş etti ve o kısırlıkla iğdişliğin mahsülü döndü dilimizi bütün sunili-ğiyle bir daha ilkah etti ve şimdi içinde kıvranıp durduğumuz fikri iktidarsızlıkta aldık soluğu. Bu kıvranıp durma bu gidişle er geç debelenmeye dönüşecek ve onun emekleme çabaları dikelmeyle değil, olsa olsa sürün-meyle sonuçlanacaktır. Eğer bu kısırlaştırma çabası ait olunan dünyanın dilimizdeki bağlarını koparmayı ve onun özümüzde kökleşmesini engellemeyi hedefliyor-duysa, neden dahil olunmaya çalışılan dünyanın taşıyıcı dilleriyle ilişki kurmayı denemedik öyleyse? Neden Grekçe veya

Latince, okullarda zorunlu ders olarak okutulmadı? çünkü her yerde olduğu gibi burada da kolaycılığı seçtik.

Sorulabilir: Durum madem bu kadar vahim, o halde neden bu durumun kendi özünden kaynaklanan veha-met ve onun sebepleri üzerine düşünülmüyor da, onun özüne yabancı kalmak pahasına, başka diyarlarda kaleme alınmış metinlerden bir derleme hazırlanmakla yeriniliyor?

Aceleci bir soru olsa da, bir mazeret bulma telaşıyla değil düşüncenin bu topraklardaki geleceği için ve sırf düşüncenin esenliği gözetilerek cevaplanmali: Bu kadarını düşünen elbette onu da düşünebilirdi ve bu kadarını ortaya koymak için gerekli olan yeterlilik en azından insaf ehlinin nazarında onun da vücuda getirilebileceğinin karinesini teşkil eder. Ancak bir şey unutulmaktadır: Böyle bir şey için onun, karşılığını almak değil, o sayede bir yerlerde olmak veya görünmek hiç değil, en mütevazı insanın en asgari ve zecri ihtiyaçlarını ve mutlaka alın teriyle ve gönül huzuruyla karşılama endişesinden, onun gailesinden uzak kalması gerekir. Çünkü düşünme insan etkinlikleri içinde en kıskanç olanıdır. O asla kendisi için gerekli olan gücün bir kısmının başka şeylere sarf edilmesine razı olmaz. Tümünün kendisi için kullanıma hazır olmasını talep eder. Böyle bir hazırlık olmadıkça, onun talep ettiği huzur ona ve sadece ona tahsis edilmedikçe, diğer şartlar ne kadar müsait olursa olsun, ortaya çıkan şey bir düşünce taslağı olarak kalacak ve daha öteye gidemeyecektir.

Düşüncenin istediği, köşkler konaklar değildir. Kimsenin yolunun düşmediği uzak, izbe, tenha bir köşede, bir dağın başında başını sokacak bir kulübesi olsun, başka bir şey istemez. O, insanların ayağını kaydıran şeylerle ayartılmayacak kadar görmüş geçirmiş ve onlara karşı iyice bilenmiştir. Onlar durgun denizini dalga-landıramayacak kadar boşluğunu ve beyhudeliğini göstermiştir ona. Ama yine de insanlar onu kendileri için en büyük tehlike addederler.

ne ki düşüncenin bu ülkedeki yazgısı daha da ağırdır:

O, üniversitelerden uzaklaştırılır. Matbuatta bir yer bulamaz. Kürsülerin yanına yaklaştırılmaz. Sesini duyurabileceği her imkân, her vasıta elinden alınır. Kendini bir parça olsun yakın hissedebileceği her şey özel bir çabayla esirgenir ondan. Böyleyken kimselere derdini anlatamaz, vasatlık ağız

birliği eder, ağız açtırmaz ona, bir sözü şerh eyleyemez. En yakınındakiler bile halinden anlamaz onun. Yabancısı olduğu bu dünya biganedir ona. O ki zararsızdır. Hayırdan başka bir şey dilemez. Ancak gittiğinde anlaşılır, uzaklaştığında kadri bilinir, tüm hakikatli şeyler gibi.

Düşünce bütün hakikatli şeyler gibi sessizdir. Çünkü başka bir şeyin değil hakikatin âşığıdır. Tanınmadığı, kadrinin bilinmediği yerde, diğer hakikatli şeyler gibi, direşerek kalmaz. Direşmek, ayak sürümek sahte şeylerin özelliğidir, çünkü bu direşme bizzat sahteliğin özünden kaynaklanır. Çünkü sahtelik dediğimiz şeyin bizzat kendisi direşerek var olur, onun kendine ait bir varlığı yoktur, o gerçekte olmadığı halde öyle görünür ve o görüntüyle hakikate tasallutta bulunarak varlık gösterir ve sonra ona ayak direr. Eğer insanlar hakikate itibar etmezlerse, kendilerinde hakikatin tuttuğu yeri sahtelik alacağından hakikat sessizce geri çekilir. Bugün olduğu gibi.

Her türlü varlık iddiasına rağmen yokluktur çepeçevre kuşatan dört bir yanımızı, belli ki bu çok geç anlaşılacak.

KENDİ KENDİNE DÜŞÜNMESİNİ ÖĞRENMEK

A. Schopenhauer

KENDİ KENDİNE DÜŞÜNMESİNİ ÖĞRENMEK*+

Bir kütüphane çok geniş olabilir; fakat eğer düzensiz ise küçük ama derli toplu bir kütüphane kadar kullanışlı ve yararlı değildir. Benzer şekilde bir insan çok büyük bir bilgi yığınına sahip olabilir, fakat kendi kendisine üzerinde düşünerek bu bilgiyi gerektiği gibi işlememişse bu bilgi, üzerinde tekrar tekrar ve uzun uzadıya düşünülmüş çok daha küçük bir bilgi miktarından daha kıymetsizdir. Çünkü bir insan, ancak dört bir taraftan topladığı bilgiyi bir araya getirip bildiği şeyleri, bir doğruyu diğeriyle karşılaştırarak bir araya getirdiği zaman ona tamamen hâkim olur ve onu kendi gücüne-melekesine dönüştürür. Bir insan bilmediği bir şeyi zihninde evirip çeviremez, düşünemez; bu yüzden önce bir şeyi öğrenmelidir; fakat bir insan ancak üzerine düşündüğü şeyi bilir.

Okumak ve öğrenmek herhangi bir kimsenin kendi özgür iradesiyle (keyfe keder) yapabileceği şeylerdir; fakat *düşünmek* böyle değildir. Düşünme

tıpkı bir ateş gibi bir cereyanla ya da hava akımıyla tutuşturulmak ve konuya duyulan bir ilgi ile beslenmelidir. Bu ilgi bütünüyle nesnel ya da tamamen öznel türden olabilir. Bu sonuncusu bizi şahsen ilgilendiren şeylerde ortaya çıkar, fakat nesnel ilgi doğası gereği düşünen ve düşünme kendileri için nefes almak kadar tabii bir şey olan kafa

* *Parerga und Paralipomena*, Bd. II, Kap. XXII: *Selbstdenken.*

+ (Metinde ve dipnotlarda Köşeli parantez içinde yer alan açıklamalar çevirmene aittir.)

larda ve sadece onlarda bulunur; fakat bunlar seyrek rastlanan kimselerdir. Bu sebepten ötürüdür ki okur-ya-zar kimselerin çoğu bundan çok az nasiplenmiştir.

Düşünmenin ve okumanın insan zihni üzerinde meydana getirdiği etkiler arasındaki fark inanılamayacak kadar büyüktür. Zihinler arasında bir insanı düşünmeye, diğerini okumaya götüren asli farklılık bu yüzdendir ki sürekli olarak büyür. Okumakla insanın o an içinde bulunabileceği ruh haline ve eğilimine yabancı olan düşünceler, zihni zorla ele geçirir ve üzerine damgasını bastığı balmumuna mühür ne kadar yabancıysa bu düşünceler de zihne o kadar yabancıdır. Böylelikle zihin bütünüyle dışarıdan gelen zorlama altındadır; şunu veya bunu düşünmeye zorlanır, her ne kadar o an için böyle bir şeye zerrece eğilimi veya isteği yok ise de.

Fakat bir insan kendi kendisine düşününce o an için ya çevresi ya da zihnine düşen belli bir şey tarafından belirlenmiş olan kendi içgüdüsünü takip eder. İnsanın (algısına, sezgisine konu olan) görünür çevresi zihne, okurken olduğu gibi *tek bir* belirli düşünceyi zorlamaz, sadece doğasına ve mevcut ruh haline uygun olan şey üzerine düşünmeye götürecek malzemeyi ve vesileyi sunar ona. Dolayısıyla *çok* okumanın zihni her türlü esneklikten yoksun kılmasının nedeni budur; bu tıpkı bir çelik yayı sürekli tazyik altında tutmak gibidir. Eğer bir insan düşünmek istemezse bunun en güvenli yolu her ne zaman yapacak başka bir şeyi olmasa eline bir kitap almaktan geçer.

Çok geniş ve çeşitli konularda bilgi sahibi olmanın insanların çoğunu yaradılışça olduklarından daha ahmak ve budala yapmasının ve yazdıklarını

herhangi bir başa-

n kazanmaktan alıkoymasının sebebini açıklayan işte bu alışkanlıktır.* Pope'un şu dizesinde söylediği gibi:

"For ever reading, never to be read"

(Dunciad III, 194.)**

Eğitimli, öğrenimli insanlar kitapların içindekileri okuyanlardır. Düşünürler, dâhiler ve dünyayı aydınlatıp insan soyunun ilerlemesine katkıda bulunmuş olanlar, doğrudan tabiat kitabından yararlananlardır.

Eğer bir insanın düşünceleri, içinde hakikati ve hayatı barındıracaksa, bunlar onun kendi temel düşünceleri olmalıdır.*** Çünkü onun gerçekten ve tamamen anlayabildiği sadece bunlardır. Başkalarının düşüncelerini okumak, kişinin davet edilmediği bir yemeğin artıklarını alması ya da bir yabancının yırtık dökük elbiselerini üzerine geçirmesi gibidir.

Okuduğumuz düşünceyle içimizde uyanan düşünce arasındaki ilişki, tarih öncesi zamanlardan kalma bir bitkinin fosilleşmiş kalıntısının baharda tomurcuklanan bir bitkiyle ilişkisi gibidir.

Okumak bir kimsenin kendi düşüncelerinin yerine bir ikameden başka bir şey değildir. Bir insan böylelikle düşüncelerinin dizginini, çekmesi için başkalarının eline verir.

Bunca kitap ne kadar çok yanlış yolun olduğunu ve eğer bunlardan herhangi birisini takip etse ne kadar çok insanın yanlış yola düşebileceğini göstermekten başka

* Yazanlar çok, düşünenler azdır.

** ("Mütemadiyen okurlar, (bu yüzden) hiç okunmazlar.")

*** Ya da: "İçinde hakikati ve hayatı barındıran sadece ve sadece bir

insanın kendi temel düşünceleridir."

bir işe yaramaz. FaKat Kendi dehasının Kılavuzluğunda ilerleyen, bir başKa söyleyişle, Kendi Kendisine düşünen, dışarıdan hiçbir zorlama olmaKsızm ve doğru bir şeKilde düşünmesini öğrenmiş insan, Kendisini doğru yoldan saptırmayacak şaşmaz bir pusulaya sahiptir. Bu yüzden bir insan, ancaK Kendi düşüncelerinin Kaynağı Kuruduğu zaman okumalıdır, Ki çoğu zaman en iyi Kafaların durumu bu merKezdedir.

Diğer yandan bir Kimsenin eline bir Kitap alaraK Kendi öz malı olan düşüncelerini ürKütüp Kaçırması en büyük günahtır. Bunun tabiattan yüz çevirip ölü bitkiler müzesini seyretmeye giden, yahut harikulade bir manzarayı bir taş baskıdan ya da gravürden incelemeye çalışan bir adamdan farkı yoktur.

Bir insan kendi kendisine düşünerek bir hayli zaman ve çaba sarf ettikten ve düşüncelerini bıkıp usanmadan birbirine uladıktan sonra bir parça doğruya veya bir fikre ulaşmış olabilir; ama böyle olmayabilir ve aynı şeyi kendisini bunca zahmete sokmaksızın bir kitapta hazır olarak kolayca bulabilirdi. Öyle de olsa, eğer ona kendi kendisine düşünerek ulaşmış ise bu bin kere daha Kıymetlidir. Bilgimizi, ancaK bu şeKilde elde etmemiz halinde, elde ettiğimiz şey bütün düşünce sistemimizin bütünleyici bir parçası, canlı bir uzvu haline gelir ve böyle-liKle bildiKlerimizle tam ve sağlam bir ilişKi içerisinde bulunur; bütün sebepleri ve sonuçlarıyla (daha doğrusu Kapsamlarıyla) esaslı bir şeKilde, ancaK böyleliKle anlaşılır. Kendi düşünme tarzımızın rengini, ayırtısını ve damgasını ancaK böyleliKle taşır ve böyleliKle tam zamanında, tam da gereKsinim duyulduğu anda ortaya çıkar; bağlandığı yere sapasağlam bağlanır ve asla unutulmaz. Bu tam da Ooethe'nin (gerçeKten sahip olabilmemiz için mirasımızı Kendi alın terimizle Kazanmamız yolundaki] tavsiyesinin müKemmelen gerçeKleşmesi hatta yorumudur:

VVas du ererbt von deinen Vâtern hast,

Ertvirb es um es zu besitzen.*

Kendi Kendisine düşünmesini öğrenmiş bir insan Kendi Kanaatlerini Kendisi oluşturur, otoritelere, ancaK daha sonra başvurur, başvururKen de amacı sadece Kendi görüşlerini onlara teyit ettirmeK ve böyleliKle Kendine olan inancını güçlendirmeKtir. HalbuKi Kitap-filozo-fu yola bu otoriteleri

Koltuğunun altına almadan çıKmaz. BaşKa insanların Kitaplarını oKur, onların Kanaatlerini toplar ve böyleliKle Kendisi için onlardan bütün bir sistem oluşturur. Böyle bir sistem mahiyetine ve teşekkülüne a Kıl erdiremediğimiz bir robota (Qr. *automaton)* benzer. Buna KarşılıK Kendi Kendisine düşünmesini öğrenmiş insan, tabiatın meydana getirdiği Kanlı canlı insana benzer. ÇünKü eser tıpKı bir insan gibi vücut bulur; düşünen Kafa dışarıdan gebe Kalır ve daha sonra onu rahminde taşır ve zamanı gelince doğurur.

Safi öğrenilmiş doğru bize suni bir uzuv gibi bağlıdır, taKma bir diş veya yapıştırma bir burun ya da en iyi haliyle bir başKasının doKusundan yapılma bir burun gibi; o sadece takıldığı veya tutturulduğu için bize bağlıdır; halbuki bir kimsenin kendi kendine düşünerek elde ettiği doğru tabii bir uzuv gibidir: gerçekten bize ait olan sadece odur. Düşünen insan ile öğrenimden geçmiş olmaktan başka bir meziyeti olmayan insan arasındaki fark buna dayanır. Dolayısıyla kendi kendisine düşünmesini öğrenmiş bir insanın zihinsel kazanımları güzel

* (Babalarının mirasından kalanı Yeniden kazan, gerçekten sahip olmak için ona.)

bir resme benzer, ki ışık ve gölge yerli yerinde, açıklık ve koyuluklar yumuşak, renk uyumu mükemmeldir; tek kelimeyle o hayata sadıktır. Halbuki bütün meziyeti öğrenim görmüş olmaktan ibaret olan kişinin zihinsel ka-zanımları her türlü renkle kaplı, olsa olsa sistematik biçimde düzenlenmiş, fakat uyumdan, bağıntıdan ve anlamdan yoksun büyük bir palete benzer.

Okumak kişinin kendi kafası yerine başka birisinin kafasıyla düşünmesidir. Fakat kişinin kendi kendisine düşünmesi tutarlı bir bütünü, bir sistemi -her ne kadar o tam anlamıyla eksiksiz bir sistem olmasa da- geliştirmek için çabalamasıdır. Ve bunu başka hiçbir şey, sürekli okumak suretiyle, başkalarının düşüncelerinin cereyanını* güçlendirmek kadar engellemez. Değişik değişik kafalardan çıkan bu düşünceler, farklı sistemlere ait olmaları, farklı renkler taşımaları nedeniyle, hiçbir zaman kendiliklerinden bir düşünce, bilgi, anlayış, yahut kanaat birliğine ulaşmazlar; tersine kafayı Babil (Kulesinin dikilmesinden sonra ortaya çıkmış) diller karmaşasıyla doldururlar. Yabancı düşüncelerle tıka basa dolan kafa neticede vuzuh ve

sarahatten, açık ve berrak bir anlayıştan yoksun kalır ve belki de bir adım sonra akıbeti çözülüp dağılmadır. Eğitimli insanların çoğunda bu gözlemlenebilir bir durumdur ve bu onları sağduyu, doğru yargı ve pratik incelik bakımından, tecrübe ve sohbetle ve az biraz okumanın yardımıyla, dışarıdan çok az bir bilgi edinmiş ve onu da her zaman kendi düşüncelerine boyun eğdirip onunla mezcetmiş olan çoğu okumamış kimseye nazaran geri durumda bırakır.

Gerçek manada ilim ile uğraşan *düşünür* de aynı şeyi, daha geniş bir ölçekte yapar. Her ne kadar çok fazla

’ (Yani başkalarının düşüncelerinin zihnimize doluşmasını...) bilgiye ihtiyaç duysa ve çok fazla okuması gerekse de, zihni hepsine hükmedecek, düşünce sistemi içinde bunları eritip hazmedecek ve anlayışının (izafi) organik birliğine boyun eğdirecek kadar güçlüdür, ki fevkalade geniştir ve mütemadiyen genişlemesini sürdürür. Süreç içerisinde kendi düşüncesi, bir orgdaki kalın sesler gibi, her zaman her konuda ön sırayı alır ve her türden müzik parçalarının birbirine karıştığı ve temel ses tonunun tamamen kaybolduğu eski düşüncelerle dolu kafaların hep kaderi olduğu üzere asla başka sesler tarafından bastırılmaz.

Hayatlarını okuyarak geçirenler ve bilgeliklerini kitaplardan elde edenler, bir ülke hakkındaki tam ve doğru bilgiyi seyyahların anlattıklarından elde etmeye çalışanlara benzer. Bu insanlar birçok şey hakkında bir yığın şey söylerler; ama aslında ülkenin gerçek durumu hakkında açık, belirgin, doğru ve tutarlı bir bilgiye sahip değillerdir. Fakat hayatlarını düşünerek geçirenler, o ülkeyi gezip görmüş, orada bizzat yaşamış olanlara benzerler; sadece bunlar onların anlattığı şeyin ne olduğunu gerçekten bilirler, oradaki şeylere dair kendi içinde tutarlı ve kapsamlı bir bilgiye sahiptirler ve onların özüne vakıftırlar.

Eleştirel bir tarihçiye kıyasla görgü tanığı ne ise sıradan kitap-filozofuna göre düşünür de odur; o doğrudan kendisine ait bilgiyi (şeylerin dolayımsız kavranışından hareketle) konuşur.

Bu sebepten ötürüdür ki kendi kendilerine düşünmeyi öğrenmiş olanlar esas itibariyle hep aynı sonuca ulaşırlar ve birbirlerinden ayrıldıkları zaman bunun sebebi farklı bakış açılarına sahip olmalarıdır, fakat bunlar konunun

özüne etki etmediği zaman hepsi aynı şeyi söylerler. Hepsi de eşya hakkında yalnızca nesnel bir bakış açısından kendi algılarının sonucunu dile getirirler. Yazdıklarımda öyle pasajlar vardır ki paradoksal yapılarından ötürü çoğu zaman halka açıklamakta tereddüt etmişimdir ve sonradan hemen aynı düşüncelerin çok uzun zaman önce büyük adamların eserlerinde dile getirildiğini görünce hoş bir şaşkınlık içerisinde kalmışımdır.

Kitap-filozofu sadece bir kimsenin söylediklerini ve bir başkasının kastettiklerini, yahut bir üçüncüsünün yönelttiği eleştirileri ve benzeri şeyleri aktarır. O farklı görüşleri karşılaştırır, ölçüp biçer, eleştirir ve bir şey hakkında doğru bir kanaate ulaşmaya çabalar ve bu bakımdan eleştirel tarihçiye benzer. Sözgelimi o, Leibniz hayatının bir döneminde bir süre Spinoza'nın takipçisi olmuş mu olmamış mı vs. bulup çıkarmaya çalışacaktır. Meraklı araştırmacı sözünü ettiğim şeyin çarpıcı örneklerini Herbart'ın *Analytische Beleuchtung der Moral und des riaturrechts* ve yine onun *Briefe über die* Freihe/'tnda bulacaktır. Böyle bir kimsenin kendisini bunca sıkıntıya sokması bizi şaşırtır; çünkü eğer dikkatini önündeki mesele üzerine vermiş olsaydı, çok geçmeden kendi kendisine birazcık düşünerek amacına ulaşmış olacaktı.

Fakat (düşünme bahsinde) üstesinden gelinmesi gereken küçük bir güçlük var. Sözünü ettiğimiz türden bir şey bizim irademize bağlı değildir. Bir insan her zaman oturup okuyabilir, fakat düşünemez. Düşünceler de insanlar gibidir: onları canımızın istediği zaman çağıramayız, teşrif edip gelinceye kadar onları beklememiz gerekir. Bir konu hak-kındaki düşünce kendiliğinden çıkagelmelidir, tabii ki ona dış bir uyarıcı ile zihinsel-ruhsal durum ve dikkatin mutlu uyumlu birliği de katkıda bulunmalıdır ve bu insanlara hiçbir zaman gelmediği anlaşılan da tam olarak budur.

Bu durum bizim kişisel ilgimizi cezbeden konularda dahi açıkça görülebilir. Bu türden bir mesele hakkında bir karara varma zorunluluğu ortaya çıktığında, belirli bir anda oturup enine boyuna düşünerek bir karara varamayız; çünkü çoğu kez böyle bir zamanda düşüncelerimizi belli bir nokta etrafında toplayamayız, düşüncelerimiz bir sürü başka şeyin peşine düşerler, kimi zaman isteksizlik veya konudan hazzetmeme bile bunun sebebi olabilir. Böyle bir durumda kendimizi zorlamamalı, bunun yerine kendiliğinden gelecek uygun ruh halini beklemeliyiz. Çoğu zaman bu,

beklenmedik zamanda gelir ve tekrar tekrar kapımızı çalar; bizi farklı zamanlarda etkisi altına alan farklı ruh halleri konuya her zaman taze bir ışık tutarlar. *Hararların olgunluğu* tabiriyle anlaşılan bu uzun süreçtir. Çünkü bir karara ulaşma işi taksim edilmelidir ve süreç içerisinde bir zaman gözden kaçırılan birçok şey bir başka zamanda ilgimizi çeker; isteksizlik ya da hazzetmeme de kaybolur, çünkü mesele daha yakından incelendiğinde ilk bakışta görüldüğünden daha fazla tahammül edilebilir görünür.

Bu teorik olarak da böyledir: bir insan doğru anı beklemelidir; en büyük kafalar bile her zaman kendi kendilerine düşünemezler. Dolayısıyla boş vakitlerin okuyarak değerlendirilmesi önerilebilir, ki daha önce söylendiği gibi, bu bir kimsenin kendi kendisine düşünmesinin yerine bir ikamedir; bu suretle her ne kadar her zaman bizimkinden farklı bir tarzda da olsa, bir başkasının bizim için düşünmesine izin vererek, zihne dışarıdan malzeme alınmış olur. Dolayısıyla bir insan, zihninin bu ikameye alışkanlık edinmemesi ve böylelikle önünde duran meseleyi gözden kaçırmaması için; daha önce yürünmüş yollan yürümeye alışmamak ve yabancı bir düşünce yolunu takip ederek kendisininkini unutmamak için çok fazla okumamalıdır. Daha da önemlisi bir insan salt okumak uğruna gerçek dünya ile bağını koparmamalıdır: bir kimseyi kendi kendisine düşünmeye yönelten güdü ve ruh hali çoğu zaman kitapların dünyasından ziyade gerçek dünyadan gelir. Bir kimsenin önünde gördüğü gerçek dünya, ilkelliği ve gücüyle[1] onun düşüncesinin doğal konusudur ve düşünen bir kafayı başka her şeyden daha kolay uyarabilir.

Bu düşüncelerden sonra kendi kendisine düşünmesini öğrenmiş bir insanın, bizatihi konuşma tarzıyla, belirgin ciddiyeti ve samimiyeti ile, teklifsizliği ve özgünlüğü ile, bütün düşüncelerine damgasını vuran şahsi kanaati ve görüşleri ile kitap filozofundan kolayca ayırt edilebileceğini gördüğümüzde şaşırmayız. Diğer yandan kitap filozofunda her şey ikinci eldir; onun fikirleri nasıl ele geçirildiği belli olmayan bir eski paçavralar toplamasıdır; o keskinliği kaybolmuş küt bir kafa - bir suretin suretidir. Kalıplaşmış, hatta kaba, bayağı ve ağızlara sakız olmuş ifadelerle ve herkesin rağbet ettiği uydurma sözcüklerle dolu edebi üslubu, kendine ait parası olmadığı için tedavüldeki bütün paraların yabancılara ait olduğu küçük bir devletçiğe benzer.

Okumak gibi safi tecrübe de düşüncenin o denli az yerini doldurabilir. Safi tecrübenin düşünce karşısındaki durumu ne ise yemenin hazım ve sindirim karşısındaki durumu da odur. Tecrübe insanlığın ilerlemesinin özellikle kendi keşiflerine borçlu olduğuyla övünürken, bedeni bütünlüğü içinde ayakta tutmanın kendi işi olduğunu iddia eden ağızdan farklı bir konumda değildir.

Gerçekten üstün kabiliyetlerle donanmış bütün kafaların eserleri *kararlılık* ve *belirliliğin* ve dolayısıyla berraklık ve açıklığın ayırt edici özelliğiyle kendisini hemen belli eder. Bunun sebebi ister nesirde veya nazımda ister müzikte olsun, bu tür kafaların dile getirmek istedikleri şeyi açık ve belirli bir şekilde bilmeleridir. Başka kafalar sözünü ettiğimiz bu kararlılık ve açıklıktan yoksundur, dolayısıyla kendilerini hemen belli ederler.

Birinci sınıf bir kafanın ayırt edici özelliği bütün yargılarının ve görüşlerinin doğrudanlığıdır. Dile getirdiği her şey kendi kendisine düşünmesinin sonucudur; bu düşüncelerinin ifade bulma tarzıyla dahi her yerde kendisini ele verir. Dolayısıyla o düşünce dünyasında iktidarı kendi başına her şeyi belirleyen bir prens gibidir. Diğer bütün kafalar, üsluplarından da görülebileceği gibi, kendilerine özgü damgaları olmayan birer elçiden başka bir şey değillerdir.

Dolayısıyla kendi kendisine düşünen her gerçek ve özgün düşünür bu ölçüde bir kral gibidir; onun iktidarı mutlaktır ve kendi üzerinde kimseyi tanımaz. Onun yargılarının kökeni, tıpkı kraliyet buyrukları gibi, kendi mutlak iktidarıdır ve doğrudan kendisinden kaynaklanır. Bir kral bir buyruğu ne kadar dikkate alırsa, o da otoriteyi o kadar kaale alır; kendisi yetki vermedikçe yahut onaylamadıkça hiçbir şeyin geçerliliği yoktur. Diğer yandan her türden yaygın görüşe, otoriteye kulak veren ve önyargıların etkisi altında kalan sıradan kafalar ise bu bakımdan yasalara ve buyruklara sessizce itaat eden kalabalık gibidir.

Tartışmalı meseleleri ele alıp bu noktada yetkin kimseleri zikrederek bir çözüme kavuşturmak için böylesine gayretli ve istekli olanlar, bu sahada başka birisinin anlayış ve kavrayışını kendi eksik ve noksan görüşlerinin yerine koyabildiklerinde gerçekten mutludurlar. Bunların sayıları saymakla bitmez. Çünkü Seneca'nın söylediği gibi *unus quisque mavult credere, quam judicare.**

Tartışmalarında veya münakaşalarında bu tür insanların rastgele ve sık sık kullandıkları silah, otoritelerdir: bununla birbirlerini vururlar ve her kim böyle bir tartışmanın içine çekilecek olsa, bir savunma tarzı olarak akıl ve muhakemeye başvurmasa iyi yapmış olur; çünkü bu tür bir silaha karşı bu insanlar düşünme ve değerlendirme yeteneğinden zerrece nasiplenmemiş boynuzlu Si-egfried'ler gibidir. Onun hücumunu otoritelerini (bir mahcup etme yolu olarak) *argumentum ad verecundiam*** öne çıkararak savuştururlar ve ardından da *zafer* çığlığı atarlar.

Gerçek dünyada, her ne kadar mutlu, adil ve hoş olduğu ileri sürülebilirse de, her zaman sürekli karşı koymamız, üstesinden gelmemiz gereken çekim yasasının hâkimiyeti altında yaşarız. Fakat düşünce dünyasında çekim yasasının denetiminden kurtulmuş, düşkünlük ve sefaletten azade, bedensiz ruhlar gibiyizdir.

Dolayısıyla yeryüzünde soylu ve verimli bir kafanın umutlu ve iyimser bir anda kendisinde bulacağı (mutlulukla) kıyaslanabilecek bir mutluluk yoktur.***

Bir düşüncenin çıkagelişi sevdiğimiz birisinin teşrifi gibidir. Bu düşünceyi hiçbir zaman unutmayacağımızı ve bu sevilen kimsenin asla bize kayıtsız hale gelemeyece-

* (Herkes aklını kullanmak yerine inanmayı tercih eder.)

** (Savunduğunu güçlendirmek için genellikle insanların büyük düşünürlere, eski âdetlere ve otoritelere saygısından yararlanan argumentum.)

*** (Ya da: Yeryüzünde hiçbir mutluluk soylu ve verimli bir kafanın umutlu ve iyimser bir anda kendisinde bulacağı mutlulukla kıyas-lanamaz.)

ğini zannederiz. Fakat gözden ırak olan gönülden de ırak olur.* Eğer onu yazarak zaptı rapt altına almazsak en güzel düşünce bir daha ele geçirilemez biçimde unutulma ve eğer o sevgiliyle evlenmezsek terk edilme tehlikesi altındadır.

Düşünen insan için değerli olabilecek birçok düşünce vardır; fakat bunlardan çok azı yankı uyandıracak, yazıldıktan sonra okurun ilgi ve merakını cezbedecek kadar güçlüdür.

Hakiki değere sahip olan tek şey bir insanın doğrudan *kendi kendisine* düşündüğüdür. Düşünürler belki aşağıdaki gibi sınıflandırılabilirler: İlk başta kendi kendilerine (ve kendileri için) düşünenler gelir ve ardından doğrudan başkaları için düşünenler. Birinciler *hakiki* düşünürlerdir, onlar sözcüğün her iki anlamında da *kendi kendilerine düşünürler;* onlar gerçek *filozoflardır,* çünkü sadece onlar samimidir (meselelerini ciddiye alırlar). Ayrıca onların hayatlarının hakiki hazzı ve mutluluğu düşünmeye dayanır. Diğerleri birer sofisttir; olmadıkları biçimde *görünmeyi* arzu ederler ve mutluluklarını başka insanlardan bu şekilde almayı umut ettikleri şeyde ararlar. Bunlar başka bir konuda samimi değillerdir. Bir insanın bu iki sınıftan hangisine ait olduğu takip ettiği usul ve tarz ile derhal anlaşılabilir. Lichtenberg birinci küme için bir örnektir; Her-der hiç şüphe yok ikinci sınıfa mensuptur.

(Bir sonraki düşünce adımında düşünürleri *kendileri için* ve *başkaları için* düşünenler diye ayırabiliriz; sonuncular kural, öncekiler istisnadır. Dolayısıyla öncekiler çifte anlamda özgün ve bağımsız düşünürler ve sözcüğün

* (: Allein aus den Augen, aus dem Sinn!) en soylu anlamında bencildirler. Dünyanın kendilerinden bir şeyler öğrenebileceği düşünürler sadece bunlardır. Çünkü daha sonra başkalarını aydınlatan sadece bir insanın kendisi için yaktığı ışıktır, dolayısıyla Seneca'nın ahlaki bir anlamda söylediği şeyin, yani *alteri vivas opor-tet, si vis tibi vivere'n'm* (Epistulae,* 48) tersine çevrilmiş biçimi, *tibi cogites oportet, si omnibus cogitasse voiueris,*** düşünsel açıdan doğrudur.

Fakat bu kesinlikle herhangi bir resmi kararla ya da iyi niyetle zorla kabul ettirilemeyecek nadir rastlanır sıadı-şılıktır, ama yine de felsefede onsuz hiçbir gerçek ilerleme mümkün değildir. Diğerleri ya da genel olarak dolaylı hedefler için bir kimse bu amacın gerekli kıldığı, benliğin ve bütün hedeflerin unutulmasını talep eden en büyük zihinsel çaba içerisinde asla olmaz; tersine o şeylerin salt görüntüsü ve taklidiyle yetinir, daha ileri gitmez. Muhtemelen birkaç kavram bulunur ve birkaç farklı şekilde bir

araya getirilip bir terkip oluşturulur, sonunda deyiş yerindeyse kâğıttan bir kule kurulur; fakat bu şekilde dünyaya yeni ve hakiki hiçbir şey gelmiş olmaz.

Ayrıca gerçek hedefleri kendi esenlikleri olup düşünceyi bunun için sadece araç haline getirenler her zaman, çağdaşlarının gelip geçici ihtiyaç ve eğilimlerini, söz sahibi durumunda olanların hedef ve maksatlarını vb. göz önünde bulundurmak zorundadırlar. Bu durumda hakikati hedeflemek mümkün değildir, dürüstçe araştırıldığında bile hakikatle karşılaşmak son derecede güçtür.

Fakat genel olarak konuşmak gerekirse, kendisi ve ailesi için dürüst bir geçim imkânı arayan birisi kendisini aynı zamanda nasıl hakikate adayacaktır? O ki her za-

* (: Eğer Kendin için yaşamaK istiyorsan, başkaları için yaşamalısın.) ** (: Eğer herkes için düşünmüş olmayı istiyorsan, kendin için düşünmelisin.)

man tehlikeli bir yoldaş ve her yerde istenilmeyen bir misafirdir. Galiba getireceği, bahşedeceği hiçbir şey olmadığı, fakat sadece kendisi için araştırıldığı için böyle bir başına görünmektedir. Aynı zamanda iki efendiye, baş harfleri dışında ortak hiçbir yanları olmayan dünyaya *(die Welt}* ve hakikate *(die Wahrheit*) hizmet edemeyiz; böyle bir şeye kalkışmak bizi ikiyüzlülüğe, dalkavukluğa, fırsatçılığa götürür. Çünkü bir hakikat rahibinin, kendisinin inanmadığı şeyi inandırıcı biçimde başkalarına öğreten ve böylece her şeye kolayca inanan safdil gençlerin zamanını israf edip zihinlerini harabeye çeviren bir sahtekârlık ve hilekârlık prensi olması mümkündür. Edebi namusunu bir yana bırakıp kendisini dönemin etkili çam devirenlerine ve softalık taslayan mankafalarına övgüler düzmeye adar ya da maaşı devlet tarafından devletin amaçları için ödendiğinden dolayı büyük bir gayretle devleti Tanrılaştırmaya çalışır, onu her türlü insani çabanın ve her şeyin zirvesi haline getirmeyi kendisine hedef edinir. Bu suretle o, felsefe dersinin verildiği sınıfı en sığ darkafalılığın bir okuluna dönüştürmekle kalmaz, fakat sonunda, sözgelimi Hegel gibi, insanın kaderini, bir bakıma tıpkı bir kovandaki arıların kaderi gibi, *devlette* özdeşleştiren iğrenç öğretiye ulaşır; böylece varoluşumuzun en yüksek hedefi bütünüyle gözden kaçmış olur.

Gerçek düşünürler *derin kavrayışın* peşinde olmuşlar ve onu (başka herhangi bir şey için değil) salt kendisi için aramışlardır, çünkü onlar içinde kendilerini buldukları dünyayı ateşli, heyecanlı biçimde şöyle veya böyle anlaşılır hale getirmeyi istiyorlardı; ama bunu ders vermek ve konuşmak için yapmıyorlardı.

Dolayısıyla sürekli tefekkür sonucunda zihinlerinde temeli her zaman *sezgisel* dünya *kavrayışı* olan sabit, tutarlı ve esaslı bir görüş yavaş yavaş gelişti. Her alandaki özel hakikatlere yollar buradan ışır; bunlar da sırasında o temel görüşe ışık yansıtır. Aynı zamanda bundan onların öyle veya böyle her hayat sorunu ve dünya ile ilgili belirli, iyi anlaşılmış ve tutarlı bir görüşe ulaştıkları sonucu çıkar; dolayısıyla onların diğer türden düşünürlerin yaptıkları gibi kimseyi boş deyimlerle oyalamasına gerek kalmaz.

Bu sonuncuların her zaman şeylerin kendileri yerine başkalarının görüşlerinin karşılaştırılması ve incelenmesiyle meşgul olduklarını görürüz. Bu yüzden ortadaki sorunun, gözlerimizin önünde apaçık uzanan gerçek dünya ile değil, bir zamanlar orada olmuş birkaç seyyahın yazılı anlatılarından hareketle, eleştirel bir karşılaştırma yapmak zorunda kaldığımız uzak ülkelerle ilgili olduğunu düşünebiliriz.)

Varoluş -bu belirsiz, esrarengiz, azap verici, rüya gibi gelip geçici varoluş-*meselesin*in bizim için ne kadar büyük ve yakin bir mesele olduğu düşünülecek olursa, bir kimse onun diğer bütün meseleleri ve amaçları gölgelediğini derhal fark eder -birkaç nadir istisna dışında bütün insanların bu mesele hakkında açık bir fikre sahip olmadığı, hatta ondan tamamen habersiz gibi göründüğü, fakat kendilerini bunun dışında her şeyle meşgul ettikleri; ya meseleyi doğrudan gözardı ederek ya da yaygın revaç bulmuş bir metafizik sistemin yardımıyla onu kabule hazır vaziyette ve tatmin olmuş olarak, günlerini gün etmekten başka bir şeyi düşünmeksizin ve önlerindeki daha uzun günleri nadiren hesaba katarak yaşadıkları düşünülecek olursa- ve insanın, ancak en uzak anlamda *düşünen bir varlık* olduğu fikrine ulaşabilir ve insanın düşüncesizliğinin yahut budalalığının belirlileriyle karşılaştığında özel bir şaşkınlığa kapılmaz; tam irrsine sıradan bir insanın zihinsel ya da düşünsel görüş ufkunun, ne geçmiş ne gelecek bilincine sahip, bütün hayatları deyiş yerindeyse sürekli bir şimdiden ibaret

olan hayvanlarınkinden çok da ileride olmadığını, arada öyle zannedildiği gibi geniş bir aralık bulunmadığını bilir.

Esasen bu bir fikir silsilesini birbirine ulayıp bir muhakemeye dönüştürmelerini imkânsız kılacak derecede düşüncelerinin saman çöpü gibi doğrandığına tanık olduğumuz çoğu insanın sohbet tarzıyla doğrulanır.

Eğer bu dünya gerçekten düşünen insanlarla dolu olsaydı, her türden gürültü bu denli evrensel biçimde tahammül görmezdi - onun aslında en korkunç ve en amaçsız biçiminde görüldüğü gibi.[2] Eğer tabiat insanı düşündürmeyi amaçlamış olsaydı, ona kulakları vermezdi ya da her halükârda onu, yarasaların mutlu ve kıskanılası durumunda olduğu gibi, sahip olduğu kulaklar yerine hava geçirmez sarkık parçalarla donatırdı. Fakat hakikatte insan tıpkı geri kalanlar gibi zavallı bir hayvandır ve yetileri onu sadece hayat için mücadelesinde destekleyecek şekilde tasarlanmıştır; dolayısıyla o, peşindeki-nin yaklaştığını haber vermesi için gece gündüz her zaman açık kulaklara ihtiyaç duyar.

DÜŞÜNMEK NE DEMEKTİR?

M. Heidegger

DÜŞÜNMEK NE DEMEKTİR?*

Kendimiz düşünüyorken düşünmenin ne demek olduğunu öğrenmeye başlarız.** Eğer girişimimiz başarılı olacaksa düşünmeyi öğrenmeye hazır olmalıyız.

Kendimizi daha böyle bir öğrenmeye bırakır bırakmaz/** henüz düşünmeye muktedir olmadığımızı kabul ettik. Yine de insana düşünebilen denir - doğrusu böyledir de. Çünkü insan akıllı canlıdır. Akıl, *ratio*, düşünmeyle açılır.**** Akıllı canlı olarak insan, gerçekten istiyorsa, düşünebilmelidir. Gene de olabilir ki insan düşünmeyi ister ama düşünemez, nihayetinde düşünmeyi isterken çok şey ister ve dolayısıyla elinden çok azı gelebilir. İnsan, buna imkânı olduğu müddetçe düşünebilir. Bununla beraber sadece bu imkân düşünebilmeme-zin güvencesi değildir. Çünkü, ancak yapmaya eğilimli * * * * * olduğumuz şeyleri yapmaya muktedirizdir. Yine

* *Was heisst Denken?* Max Niemeyer Verlag Tübingen, 1954, Ers-ter Teil.

***(: gelangen:* ulaşmak, ermek.)

****(: sich einlassen;* Heidegger'in özellikle son dönemlerindeki yazılarında bu fiille olan yakınlığı göz önünde bulundurulduğunda bunun "...içine salıverir salıvermez... " diye karşılanması gerekirdi.)

*"***(: sich entfalten;* dürülü bir şeyin açılması, gelişmesi-tekamül etmesi.)

*'"**(: mögen.* Cümle sonundaki 'muktedirlik'le, *vermögen* ilişkisi içinde aynı zamanda isteklilik, yatkınlılık olarak da anlaşılın.IM gerekir.)

4 7

gerçek anlamda biz, ancak bize ve en iç özümüze eğilimli olana, özde tutan olarak o da özümüze seslenirken eğilimliyizdir. Tutmak aslında, sözgelimi (bir hayvan sürüsünün) çayırda otlamasına izin vererek, koruyucu bir şekilde göz kulak olmaktır. Bizi özümüzde tutan, ne var ki, ancak bizi tutana kendi adımıza tutulu kaldığımız sürece tutar bizi. Biz ona onun hafızamızdan çıkıp gitmesine izin vermeyerek tutulu (bağlı) kalırız.[3] Hafıza[4] düşüncenin toplanmasıdır. Meye? Bizi tutana, üzerine düşünülmesi gereken olarak kaldığı için, onu düşünündü-ğümüzden dolayı. Düşünülen, hatırlamayla[5] bahşedilen, ona eğilimli olduğumuz için bahşedilen bağıştır.[6] Ancak zatı itibariyle üzerine düşünülecek olana böyle eğilimli olduğumuzda, işte o zaman düşünmeye muktedir oluruz.

Düşünmeye muktedir olmak için onu öğrenmeliyiz. Nedir öğrenme? İnsan yaptığı her şeyi kendisine özsel olarak seslenene cevap verecek tarzda bıraktığında öğrenir. Üzerine düşünülecek ne ise ona kulak kesilerek düşünmeyi öğreniriz.

Sözgelimi, dilimizde bir dostta asli ya da özsel olan şeye dostluk denir. Aynı anlamda kendi başına üzerine düşünülecek olana şimdi düşünce uyandıran* diyoruz. Düşünce uyandıran her şey bizi düşünmeye verir. Fakat düşünce uyandıran mesele zaten doğası gereği üzerine düşünülecek olan *olduğu* kadarıyla o her zaman bu bağışı verir.** Bundan böyle, her zaman düşünülecek olan olarak kalana en çok düşünce uyandıran diyeceğiz, çünkü

o başından itibaren ve başka her şeyden önce böy-ledir. Nedir en çok düşünce uyandıran? Nasıl gösterir kendisini bizim düşünce uyandıran anımızda?

En çok düşünce-uyandıran henüz düşünmediğimiz-dir; hatta henüz bile değil, her ne kadar dünyanın durumu sürekli olarak daha fazla düşünce uyandırır hale gelse de. Doğru, hadiselerin bu seyri insanın, konferanslarda, uluslararası toplantılarda konuşmalar yapmak yerine ve asla ne yapılması ve nasıl yapılması gerektiği üzerine fikirler teklif etmenin ötesine geçmeden, gecikmeksizin harekete geçmesi gerektiğini talep eder görünmektedir.

O halde eksik olan eylemdir, düşünce değil.

Ama yine de - olabilir ki hâkim olan insan (tipi) yüzyıllardır çok fazla eylemiş çok az düşünmüştür. Fakat bugün her yerde felsefeye canlı ve sürekli olarak daha fazla hissedilebilir bir ilgi varken, bugün neredeyse herkes felsefenin taalluk ettiği şeyi*** bildiğini iddia ederken, henüz düşünmediğimizi öne sürmeye kim nasıl cesaret edebilir! Filozof demek "düşünür" demektir.

* (Düşünceli, endişe verici, şüphe uyandırıcı vb. anlamları olan ve yuKarda Kullanıldığı şeKliyle "düşünceyi cezbeden" diye KarşılanabileceK *bedenklich* sözcüğü, *J. Glenn Grnyin* İngilizce, çevirisinde Kullandığı *thought-provoking* tabirinin uyandırdığı çağrışımla bu şeKilde Karşılanmış, ancaK bir önceKi cümleyle bağı Korunamamıştır.)

** *(: es gibt...* bKz. *"'Hümanizm'* Üzerine MeKtup", *Hümanizmin Özü* içinde, İstanbul 2003.)

*** (Ya da: ... neyi ilgi alanının sınırları içerisine aldığını...)

Onlara düşünür denir, çünkü düşünme dosdoğru[7] felsefenin içinde gerçekleşir.

Bugün felsefeye bir ilginin var olduğunu hiç kimse inkâr edemez. Fakat bugün insanın, "ilgi"yi anladığı anlamda, ilgi duymadığı bir şey var (kalmış) mıdır?

İlgi, (inter-esse), şeylerin arasında veya ortasında ya da bir şeyin tam merkezinde olmak ve onunla birlikte kalmak demektir. Fakat bugünün ilgisi geçerli olarak sadece ilginç olanı kabul eder. İlginç (ya da ilgi çekici) olan bir vakit sonra (hiçbir) açıklama lüzumu duymaksızın önemsiz[8] olarak görülebilecek ve yerini, o zaman da bizi, ancak daha önceki şey kadar ilgilendiren başka bir şeyin alabileceği bir şeydir. Bugün birçok insan bir şeyi ilginç bularak ona büyük bir onur bahşettiklerini düşünür. Hakikat şu ki böyle bir yargı zaten ilgi çekici olan şeyi itip çekiştirerek önemsiz ve az sonra sıkıcı olacak olanın arasına atmıştır.

İnsanların felsefeye ilgi gösterdiklerini düşünmeye hazır olmanın somut delili yoktur. Kuşkusuz her yerde felsefe ve onun meseleleriyle yabana atılamayacak derecede ciddi bir meşguliyeti vardır. Bilim dünyası felsefe tarihinin araştırılmasına takdire şayan çaba ve emek sarf etmektedir. Bunlar yararlı ve övgüye değer işlerdir ve ancak en iyi yetenekler bunlar için tatmin edici derecede yeterlidir, özellikle bize büyük düşünme örneklerini sunduklarında. Fakat büyük düşünürlerin incelemelerinin ve yazılarının yoğun araştırmasına yıllarımızı versek bile, hâlâ bizim kendi kendimize düşündüğümüzün, hatta düşünmeyi öğrenmeye hazır olduğumuzun güvencesi yoktur. Tam tersine, başka her şeyden daha fazla felsefe ile meşguliyet bize bir türlü kaybolmayan şu, sü-ı«- KİÎ olarak "felsefe yaptığımız"dan ötürü düşünüyoruz, yanılsamasını verebilir.

Böyle olsa bile, düşünceye çeken zamanımızda en çok düşünce uyandıran, hâlâ düşünmediğimizdir önesürü-ıııü tuhaf ve küstah görünmeye devam eder. O nedenle l)iı önesürümü ispat etmeliyiz. Hatta daha kabule şayan olanı önce onu açıklamaktır. Çünkü olabilir ki bir ispat

l.ılebi bu önesürümün ne söylediğine yeteri kadar ışık

I utulur tutulmaz ortadan kalkar. Şunu der:

Düşünceye çağıran zamanımızda en çok düşünce uyandıran, hâlâ düşünmediğimizdir.

Daha önce "düşünce uyandıran" tabirinin nasıl anlaşılması gerektiğine işaret edilmişti. Düşünce uyandıran bizi düşünmeye verendir. Daha yakından bakalım ve başından itibaren her bir sözcüğe kendi ağırlığını bırakalım.

Bazı şeyler kendi başlarına, deyiş yerindeyse, tabia-lı icabı ve içsel olarak, bizi düşünmeye sevk eder. Bazı şeyler bize onları düşünme konusu yapmamız için, düşünmeyle onlara doğru dönmemiz için, onları düşünmemiz için çağrıda bulunur.

Düşünce uyandıran, bizi düşünmeye sevk eden, o halde, bizim belirlediğimiz bir şey, sadece bizim kurup tesis ettiğimiz, sadece bizim önerdiğimiz bir şey değil. Bizim önesürümümüze göre, bizi kendinden en fazla düşünmeye sevk eden şey, en çok düşünce uyandıran şey, şudur: Bizim hâlâ düşünmüyor oluşumuz.

Bu şimdi şu anlama gelir: Biz mahiyeti icabı özsel bir anlamda düşünülmeyi arzulayan ile hâlâ yüz yüze gelmedik, henüz onun tesir ve nüfuzu altına girmedik.* Galiba bunun nedeni biz insanların (bu) düşünülmeyi arzulayana henüz yeteri kadar** yüzümüzü dönmememiz

* (Ya da: ... nüfuz sahası içine girmedik.)

** *(: hinreiclıend.* Fiil formunda aynı zamanda el vermek, yetişmek, erişmek, temas kurmak anlamlarına da gelir.)

dir. Eğer böyle ise, hâlâ düşünüyor olmamamız, düşünmede sadece bir yavaşlık, bir gecikme ya da olsa olsa insan hesabına bir ihmal olurdu. İnsana atfedilen bu ağırdan almanın (bu yavaşlığın) uygun önlemlerle insana mahsus bir şekilde önü alınabilir (çaresi bulunabilir). İnsan ihmalkârlığı bizi düşünmeye sevk ederdi, fakat ancak geçici olarak. Hâlâ düşünmüyor oluşumuz düşünmeye çağıran olurdu elbette, fakat günümüz insanının geçici ve onarılabilir (çaresi bulunabilir) durumu olarak bu, asla en fazla düşünce uyandıran mesele olarak ad-landırılamaz. Yine de ona verdiğimiz isim budur ve böylelikle şunu kastederiz: Hâlâ düşünmüyor oluşumuz, düşünmeye çağıran hiçbir surette sadece henüz insanın yüzünü, özü itibariyle üzerine düşünülmesi gereken olarak kaldığı için kökeni ve mahiyeti icabı düşünülmeyi isteyene yeteri kadar çevirmemesi nedeniyle değildir. Daha çok, hâlâ düşünmüyor oluşumuz düşünülecek olanın insandan yüz çevirmesi, uzun süre önce çevirmiş olmasından kaynaklanır.

Bir an evvel bu hadisenin ne zaman vuku bulduğunu öğrenmek isteriz. Hatta bundan da önce, daha da ısrarcı bir şekilde böyle bir hadiseyi

imkânlar ölçüsünde nasıl bilebileceğimizi sorarız. Nihayet burada bekleyen sorunlar, bir diğerini daha eklediğimizde, üzerimize hücum eder: aslında bizi düşünmeye sevk eden, tarih içerisinde belirlenebilecek herhangi bir zaman diliminde insandan yüz çevirmemiştir: tam tersine, gerektiği gibi düşünülmesi gereken, kendisini o şekilde tutar ki, başından beri insandan yüz çevirmiştir.

Diğer taraftan, çağımızda insan her zaman başka bir şekilde düşünmüştür; aslında insan en temel düşünceleri düşünmüş ve bunları hafızaya emanet etmiştir. Bu şekilde düşünerek düşünülmesi gerekene bağlı kalmış ve kalmaktadır. Ama yine de insan, düşünülmesi gere-

Ren geri çekildiği [kendisini esirgediği)[9] sürece gerektiği gibi düşünmeye muktedir değildir.

Eğer biz, şimdi ve burada olduğumuz gibi, boş konuşmanın içine çekilmeyeceksek, bu zamana kadar söylenmiş her şeyin yekpare bir boş önesürümler silsilesi olduğu (iddiasını) reddetmeli ve ayrıca burada ortaya konulmuş olanın bilimsel bilgiyle hiçbir ilgisi olmadığını ifade etmeliyiz.

Söylenmiş olana karşı böyle bir savunucu tavrın mümkün olduğu sürece sürdürülmesi iyi olur; ancak böyle bir tavırla, sayesinde içimizden birinin veya bir başkasının düşünmeye sıçramada başarılı olabileceği bir hamle için gerekli mesafeyi koruruz. Çünkü bu zamana kadar söylenmiş olanın ve (bundan böyle) devam edecek olan bütün tartışmanın bilimsel bilgiyle hiçbir ilgisinin olmadığı, bilhassa tartışmanın kendisi bir düşünme olacaksa, doğrudur. Bu durumun nedeni bilimin düşünmediği, düşünemeyeceğinde yatar, ki bu onun mutlu talihidir, bu da kendi belirlenmiş yolunun güvencesi anlamına gelir. Bilim düşünmez. Bu sarsıcı bir ifade. Bırakalım sarsıcı olsun, hatta ona, sözü döndürüp dolaştırmadan şu ilave ifadeyi eklesek bile, bilimin yine de her zaman kendi tarzında düşünmeyle alakası vardır. Bununla beraber bu tarz, ancak düşünme ile bilimler arasında, köprü kurulamaz biçimde yer alan uçurum görünür hale geldikten sonra, hakiki ve dolayısıyla verimlidir. Burada köprü yoktur, sadece sıçrama (vardır). O nedenledir ki bugün insanların düşünme ile bilimler arasında rahat bir alışveriş kurdukları bütün iğreti ve zoraki köprülerde[10] zarar ziyandan başka bir şey yoktur. Bu sebepten ötürü biz, bilimlerden yola çıkanlar,

düşünme hakkında sarsıcı ve tuhaf olana katlanmalıyız -düşünmeyi öğrenmeye hazır olduğumuzu varsayarak. Öğrenmek demek, yaptığımız her şeyin bize özsel olarak seslenene cevap vermesini sağlamaktır. Bunu yapabilmek için, yol üzerinde (yola çıkmış) olmamız gerekir. Her şeyden evvel, düşünmeyi öğrenmek için koyulduğumuz bu yolda kendi kendimizi oyalayarak, bastıran (kendisini zorlayan) sorulardan aceleyle kaçmamalıyız,-[11] tam tersine hiçbir buluculukla bulunamayacak olanı arayan soruların içine bırakmalıyız kendimizi. Bilhassa biz bugünün insanları, ancak (öğrendiklerimizi) aynı zamanda ve daima unutursak öğrenebiliriz. Önümüzdeki meseleye tatbik edersek: düşünmeyi, ancak geleneksel olarak düşünme ne idiyse (ne olmuşsa) onu köklü bir şekilde bilerek (isteyerek) unutursak öğrenebiliriz. Bunu yapmak için aynı zamanda onu bilmeye (öğrenmeye) başlamalıyız.

Dedik ki, insan henüz düşünmüyor ve bunun nedeni düşünülecek olanın ondan yüz çevirmesidir; hiçbir surette yalnızca insanın düşünülecek olana yeteri kadar yüzünü dönmemesinden değil.

Düşünülecek olan, insandan yüz çeviriyor. O, ondan geri çekiliyor. Fakat başından itibaren kendisini geri çeken bir şey hakkında nasıl en ufak bir şey bilebiliriz, hatta ona nasıl bir isim verebiliriz? Geri çekilen her ne ise erişilmeyi reddeder. Fakat kendini geri çekme hiç (değerinde) bir şey değildir. Geri çekilme bir hadisedir. Doğrusu geri çekilen, insanı, gözüne takılan (yoluna çıkan)[12] ve kendisine dokunan mevcut herhangi bir şeyden da

ha asli biçimde ilgilendirir ve talepte bulunur. Gerçek (şimdi ve burada) olanın* tutsağı olmayı (cazibesine kapılmayı), gerçek olanın gerçekliğinin kurucu unsuru olarak görmeyi tercih ederiz. Me var ki gerçek olanın tutsağı olmakla insan tam da kendisini ilgilendiren ve kendisine dokunandan, kendisini geri çekişiyle her halde (dikkatinden) esrarlı bir kaçma tarzı içinde ona dokunandan mahrum kalabilir. Bu geri çekilme hadisesi bütün halihazırda olanların içinde en halihazır olanı olabilir ve gerçek olan** her şeyin gerçekliğini sınırsızca aşabilir.

Bizden kendini geri çeken geri çekilişiyle, hemen ardından farkında olalım veya olmayalım veya her ne şekilde olursa olsun, bizi peşi sıra sürükler. Bir

kez bu geri çekilmeye kapıldığımızda -her ne kadar göçmen kuş-larınkinden oldukça farklı bir şekilde de olsa- kendini geri çekmesiyle bizi çekenin çekimine yakalanırız. Bu şekilde cezbedilerek bizi çekenin çekiminde olduğumuzda özümüz zaten bu "... e doğru çekilme"nin damgasını taşır. Biz geri çekilenin çekimindeyken bu kendini geri çekene işaret ederiz.*** Biz ne isek (veya her kimsek) bu doğrultuyu işaretle o oluruz -arızi (sonradan olan) bir eklenti gibi değil, fakat şu şekilde, bu "... e doğru çekilme" kendi başına geri çekilene asli ve o nedenle sürekli bir işarettir, "... e doğru çekilme" demek, kendini geri çekene işaret etmek demektir.

İnsan bu çekim içinde *olduğu* ölçüde kendisini geri çekene *işaret eder.* O bu yönü işaret ettiği *için* insan işa-retçid/r. İnsan burada her şeyden önce insan, ardından da arasıra işaret eden birisi de değildir. Hayır: Kendisini geri çekene doğru çekildiğinde, ona doğru çekilip böyle

* *(: das VVirkliche; die Wirklichkeit.)*

*** (: aktüelle.)*

*** [onu akla getirir, ona delalet ederiz.) bu sözcük geçmiş bir şeyin zihinsel bir temsilinin* salt psikolojik olarak kanıtlanabilir muhafaza yeteneğinden başka bir şey anlamına gelir. Hafıza düşünülmüş bir şeyi düşünür. Fakat Musalar'ın Anası'nın ismi olduğunda, "Hafıza" sadece düşünülebilir bir şeyin düşüncesi demek değildir. Hafıza her yerde her şeyden önce düşünülmeyi talep edenin üzerine düşüncenin toplanmasıdır. Hafıza, hatırlamanın** toplanmasıdır. O, güvenli biçimde muhafaza eder ve kendisinde saklanmış olanda, herhangi verili bir zamanda, özsel olarak açılan, bizi varlığa sahip ve varlıkta olmuş olan olarak cezbeden (kendisine çeken] her şeyde düşüncenin öncelikle yoğunlaştırılması gerekeni (öncelikle düşünceye verilmesi icap edeni) muhafaza eder. Hafıza, Musalar'ın Anası -düşünülecek olanı düşünme-*** şiirin kaynağı ve temelidir. Şiir yazma, bunun içindir ki kimi zaman geriye kaynağına doğru akan sudur, yani hatırlama**** olarak düşünmeye doğru (yol alır). Şurası kesin ki, mantığın bize düşünmenin ne olduğuna dair kavrayış sunacağı görüşünü benimsediğimiz sürece, şiirleştirmenin her türünün, hatırlamaya (tahattura ve tezekküre) dayandığını hiçbir zaman düşünmeye muktedir olamayacağız. Şiir, ancak hatırlayan (kökene doğru düşünen)***** düşünmeden fışkırır.

*(: *die Vorstellung,* tasavvur.)

***(: das Andenken,* geriye doğru düşünme.)

****(: das Andenken,* buradaki anlamıyla eski dilimizdeki "tezekkür" sözcüğü kastedileni tam olarak karşılar.)

****(Yani, düşünceyi geriye, kaynağa doğru toplama.)

"(: *Andacht,* sözcük bu formuyla, ki bu onun günlük dildeki halidir, ibadet anında yalvarış ve yakarıştaki vecdi dile getirir. Ancak Heidegger sözcüğü bozar ve yukarıda geçen *Andenkenl,* (prât. *andachte)* hatırlatacak tarzda *An-dacht* diye yazar. Dolayısıyla bu durumda yukarıdaki ifade "...hatırlayan, kökene doğru düşünen vecd halindeki düşünceden..." diye anlaşılmalıdır.)

Nnemosyne başlığı altında Hölderlin şunu söyler:

"Ein Zeichen sind wir, deutungslos..."

(Biz okunmayan bir işaretiz...)

Biz kim? Biz bugünün insanları, uzun bir zamandan beri süregelen ve uzun bir zaman daha sürecek olan, o kadar uzun ki tarihte hiçbir takvim ölçüsünü veremez, bugünün. Aynı şarkı, Mnemosyne, der ki: "Uzundur / Zaman" - içinde yorumlanmamış (tabir edilmemiş) bir işaret olduğumuz zaman. Ve bu, bir işaret, hatta yorumlanmamış bir işaret olmamız, düşünmeye yeterince kaynaklık etmez mi? Şairin bu ve takip eden sözlerle söylediği, en çok düşünce uyandıranın ne olduğunu, tam da en çok düşünceye çağıran anımıza dair önesürümün düşünmeye çalıştığını bize göstermede bir pay sahibi olabilir. Ve bu önesürüm, onu uygun bir şekilde ele almamız şartıyla şairin sözü üzerine bir ışık tutabilir; buna karşılık Hölderlin'in sözü de, bir şiirleştirmeye ait olduğundan dolayı, bizi daha büyük bir çağrıyla ve o nedenle daha büyük bir çekim gücüyle, en çok düşünce uyandıranı düşünceyle izleyen bir düşünme yolu üzerine çağırır. Böyle olsa bile, Hölderlin'in sözlerine bu göndermenin hangi amaca hizmet edeceği düşünülerek yapıldığı henüz karanlıktır. Bıı düşünme çabasıyla hangi hakla bir şairi, özellikle bu şairi zikrettiğimiz hâlâ bir soru olarak kalır. Aynı

zamanda şiirsel olana göndermemizin hangi temel üzerinde ve hangi sınırlar dahilinde kalması gerektiği de açığa kavuşmaz.

Bu ders dizileriyle düşünmeyi öğrenmeyi deneyeceğiz.* Yol uzundur. Ancak birkaç adım atmayı göze alabiliriz. Eğer her şey yolunda giderse, bunlar bizi, düşünmenin yamacına götürecektir. Fakat bunlar bizi, daha ilerisi için, ancak sıçramanın yardım edeceği noktaya erişmek için keşfetmemiz gereken yerlere götürecektir-Ancak sıçrama bizi düşünmenin yerleşim merkezine götürür. Dolayısıyla başta bu sıçrama için birkaç hazırlık talimi (temrini) yapacağız, her ne kadar hemen ona dikkat etmesek ve gereksinim duymasak da.

Bir şeyden diğerine farkında olmaksızın ilerlediğimiz ve her şeyin aynı kaldığı istikrarlı bir ilerlemeden farklı olarak sıçrama bizi birdenbire, her şeyin farklı olduğu, hem de bize yabancı gelecek kadar farklı göründüğü bir yere alır götürür. Dik ve sarp demek derin bir yarığın ağzını işaret eden ani saf bir iniş veya yükseliş demektir' Her ne kadar böyle bir sıçramayla düşüp yüzüstü kapak-lanmasak da, sıçramanın bizi alıp götürdüğü şey şaşırtacak (bozguna uğratacaktır.

O halde bizi şaşırtıp (bozguna uğratacak) olanı daha başından dikkate almamız tamamen yerindedir. Fakat yabancılığın tek nedeni, siz dinleyicilerin yeterince yakından dinlemiyor olmanız olsaydı, hiçbir şey yolunda gitmezdi. Eğer durum böyle olsaydı, meselenin kendisinde bulunan yabancılığı tamamen göz ardı etmek zorunda kalırdınız. Düşünme meselesi her zaman şaşırtıcıdır, önyargıdan kurtulduğumuz ölçüde bu daha da fazla böyledir. Önyar-

Was heisst Denken?, Stundenübergânge von I zu II.

gıdan kurtulmak için, dinlemeye hazır ve istekli o İmalıyız.

Böyle bir hazır oluş, her türlü alışıldık görüşün oluşturduğu sınırları aşmamıza ve daha açık bir alana erişmemize izin verir. Böyle bir hazır oluşu yüreklendirmek için burada, aynı zamanda takip edecek tüm dersler için de geçerli olacak, bazı ara düşüncelere yer vereceğim.

Düşünme hakkında işittiğimizi, bilhassa tartışma konusu doğrudan bilimle ilgili ise, yanlış anlama tehlikesi üniversitelerde özellikle daha büyüktür. Bizi, bilimsel çalışma amaçlı araştırma ve eğitim kurumlarından daha güçlü bir şekilde kafa patlatmaya zorlayan bir yer var mıdır? Şimdi, sanat ve bilimlerin birbirinden bütünüyle farklı olduğunu herkes kayıtsız şartsız kabul eder, her'ne kadar alışılmış konuşmalarda hâlâ birlikte zikrediliyor olsalar da. Fakat eğer düşünme ve bilimler arasında bir ayrım yapılır ve bu ikisi birbiriyle karşılaştırılacak olursa, bu doğrudan doğruya bilimin kötülenmesi (veya bir bilim yergisi) olarak düşünülür. Hatta düşünmenin bilimlere karşı düşmanca tutumlar geliştirebileceği ve bilimsel çalışmanın ciddiyetini gölgeleyip neşesini kaçırabileceği yolunda korku bile vardır.

Fakat bu korkular doğrulanmış olsa bile, ki kesinlikle doğru değildir, bilimsel eğitime hizmet eden platformun tam üzerinde bilime karşı bir tutum almak hem incelikten hem de zevkten yoksun olurdu. Burada her türlü polemiği önlemesi gereken sadece inceliktir. Fakat bunun yanı sıra bir başka düşünce daha vardır. Polemiğin her türü daha başından düşünme tavrını takınmakta başarısız kalır. Düşünmeninki bir hasmın rolü değildir. Düşünme, ancak bir mesele için konuşan her ne ise onu takip ederken düşünmedir. Burada savunma mahiyetinde söylenen her şey her zaman yalnız meseleyi koruma niyetini güder. Yolumuz üzerinde bilimlerden söz ederken, onlara karşı değil, fakat onlar için, onların özüyle ilgili açıklık için konuşuyor olacağız. Sadece bu bilimlerin kendi başlarına kesin manada zaruri oldukları yönündeki kanaatimizi üstü örtülü olarak ifade eder. Bununla beraber onların özleri bugün hâlâ üniversitelerimizin safi-yane biçimde olduklarını düşündüklerinden açıkça farklı türdendir. Her halükârda, hâlâ şu kışkırtıcı durumla, bugünün bilimlerinin başka bir yere değil, modern teknolojinin özünün alanına ait olduğuyla, karşılaşmaktan korkar görünüyoruz. Dikkat buyurulsun, sadece "teknolojiye" değil, "teknolojinin özünün alanına" diyorum. Modern bilimin özünü hâlâ bir sis tabakası çevrelemekte. Bununla beraber bu sis tabakası, bilimler alanında münferit araştırmacı ve uzmanlarca üretilmiş değildir. O, hiçbir şekilde insanın eseri değildir. O en çok düşünce uyandıranın bizim -size konuşan ben, herkesten önce ben dahil- hiçbirimizin hâlâ düşünmüyor olması alanından yükselir.

Bunun içindir ki burada düşünmeyi öğrenmeye çalışıyoruz. Hepimiz beraberce yoldayız ve bir diğerimize serzenişte bulunmuyoruz. Öğrenmek demek, yaptığımız her şeyin, bizi özsel olarak çağıran neyse ona cevap vermesini sağlamaktır. Özsel olanın türüne ve bize içinden sesini duyurduğu alana göre, verilen karşılık ve onunla birlikte öğrenmenin türü değişir.

Bir marangoz çırağı, ahşap dolap ve benzeri şeyler yapmayı öğrenen birisi, (burada bizim için] bir örnek işlevi görür. Onun öğrenmesi sadece, aletlerin kullanılmasında maharet kazanmak için uygulamadan ibaret değildir. Yapacağı şeylerin alışıldık biçimleriyle ilgili bilgi toplamaktan da ibaret değildir. Eğer o gerçek bir marangoz olacaksa, her şeyden önce kendisini farklı ağaç türlerine ve ağacın içerisinde uyuklayan biçimlere, özünün

tüm gizli zenginlikleriyle insanın barınmasına dahil olduğu* kadarıyla ağaca (ahşaba) cevap ve karşılık verir hale getirir. Esasen, bütün zanaati besleyen de ağaca bu bağlılık (yakınlık)tır. Bu yakınlık olmadan bu zanaat asla boş bir meşgaleden öteye gidemez; onunla uğraşma yalnız iş icaplarıyla belirlenecektir. Her el sanatı, her türlü insani alışveriş sürekli olarak bu tehlike içindedir. Düşünme bu tehlikeden ne kadar muaf ise şiir yazma da o kadar muaftır.

Marangoz çırağının, öğrenirken, ağaç ve ağaç eşyalara karşılık verecek bir noktaya gelip gelmemesi, aşikâr ki çırağa bu tür meseleleri öğretebilecek birisinin mevcudiyetine (nezaretine) bağlıdır.

Doğru. Öğretme öğrenmeden daha da güçtür. Bunu biliyoruz; fakat nadiren bunun üzerine düşünüyoruz. Peki öğretme öğrenmeden niçin daha güçtür? Öğretmenin daha geniş bir bilgi birikimine sahip olması ve onu her zaman hazır tutması gerektiğinden dolayı değil. Öğretme öğrenmeden daha güçtür, çünkü öğretmek demek, öğrenmeye izin vermek demektir.** Gerçekten de hakiki öğretmen -öğrenmeden başka hiçbir şeyin öğrenilmesine izin vermez. Dolayısıyla onun tavrı sık sık gerçekte ondan hiçbir şey öğrenmediğimiz izlenimini doğurur, eğer "öğrenme" ile (uzun boylu düşünmeksizin) bir çırpıda, sadece yararlı bilginin elde edilmesini anlıyorsak. Öğretmen sadece şu bakımdan çıraklarının ilerisindedir, onun onlardan çok daha fazla öğreneceği vardır: O, onların öğrenmelerine izin

verme(yi öğrenmelidir. Öğretmen çıraklardan daha fazla öğretilebilme kabiliyetine sahip olmalı

* (Ya da: Barınmasının parçası haline geldiği kadarıyla).

** (: Cümle *heissen* fiilinin özelliği nedeniyle aynı zamanda "çünkü öğretmek öğrenmeye izin vermeyi gerekli kılar, ona ihtiyaç duyar" diye de anlaşılmalıdır.)

dır. Öğretmen, malzemesinden, öğrenenlerin kendi malzemesinden olduğundan daha az emindir. Eğer öğretmen ile öğrenenler arasındaki ilişki gerçekten hakiki (bir ilişki) ise, onda çok bilmişliğin otoritesine ya da resmi görevlinin buyurgan hâkimiyetine asla yer yoktur. O halde bir öğretmen olmak hâlâ yüce (ulvi) bir meseledir, ki ünlü bir profesör olmaktan tamamen başka bir şeydir. Bugün artık hiç kimsenin öğretmen olmayı istememesi, her şey aşağıya doğru giderken (tereddi ederken) ve aşağıdan yukarıya doğru derecelenirken, sözgelimi iş (gereklerinden) hareketle, muhtemelen meselenin artık rakımından dolayı iyice erişilmesi güç hale gelmesinden ötürüdür. Galiba bu isteksizlik de bizi düşünmeye sevk eden en çok düşünme uyandıran ile bağ(lantı)lıdır. Şayet bu dersler boyunca gerçekten öğrenme hasıl olacaksa -gözlerimizi öğreten ile öğretilen arasındaki gerçek bağa çevirip üzerinden bir an olsun ayırmamalıyız.

Düşünmeyi öğrenmeye çalışıyoruz. Belki düşünme de bir ahşap dolap yapmak gibi bir şeydir. Her halükârda bir zanaat (maharet), bir "el sanatı"dır. Elin başlı başına özel bir hususiyeti vardır. Yaygın görüşe göre, el bedensel organizmamızın bir parçasıdır. Fakat elin özü onun kavrayabilen bir uzuv olmasıyla asla belirlenemez veya açıklanamaz. Maymunların da kavrayabilen uzuvları vardır, fakat onların elleri yoktur. El bütün kavrayan uzuvlardan; pençe, pençe tırnağı, (sürüngen veya köpeklerdeki) keskin yakalama dişi sınırsız derecede, (aradaki) bir öz uçurumuyla farklıdır. Ancak konuşabilen, yani düşünebilen bir canlı, ellere sahip olabilir ve elle el sanatı işlerini yapabilir.

Fakat elin mahareti (sanatı) genellikle bizim düşündüğümüzden daha zengindir. El sadece kavrayıp yakalamaz ya da itip çekmez. El uzanır ve açılır, kabul eder ve (içtenlikle) karşılar ve sadece şeyleri değil, el başkalarının ellerine uzanır ve kendi (hoş) karşılanışını kabul eder. El tutar.

El taşır. El işaretler,* muhtemelen insan bir işaret olduğu için. İki el bir olur, insanı büyük birliğe taşımak anlamına gelen bir jest. El bütün bunlardır ve bu gerçek el sanatıdır. Her şeyin kökü burada, genellikle el sanatı diye bilinende gizlidir ve genellikle biz daha ileri gitmeyiz. Fakat elin anlam yüklü hareketleri** en kusursuz saflıkları içinde, tam da insan susarak konuşurken,*** dille her yere nüfuz eder. İnsan, ancak konuşurken düşünür; metafiziğin hâlâ inandığı gibi, başka türlü değil. İşlerinin her birinde elin her hareketi kendisini düşünme unsuruyla sürdürür,**** elin her taşıması kendisini bu unsurda taşır. Elin bütün işleri düşünmede kökleşir. Dolayısıyla düşünmenin kendisi, eğer zaman zaman (olduğu gibi) gereğince yerine getirilecekse, insanın en basit ve bu sebepten ötürü en zor el sanatıdır.

Düşünmeyi öğrenmeliyiz, çünkü düşünebilir olmamız ve hatta onun için yetenekli***** olmamız, düşünmeye ımuktedirliğimizin güvencesi değildir. Muktedir olmak için başka her şeyden evvel, kendisini düşünmeye gönderene (düşünmeye seslenenene) karşı eğilimli olmalıyız. Bu (doğrudan) kendisinden düşünmeye sevk edendir. Bize bu bağışı, hakiki şekilde düşünülmesi gerekenin bağışını bahşeden, bizim en çok düşünce uyandıran dediğimizdir.

** (: zeichnen:* dolayısıyla aynı zamanda göstermek, tasarlamak, yani resmini, taslağını çizmek veya modelini çıkarmak olarak da anlaşılmalıdır.)

*** (: die Gebârde.)*

*** (bkz. *Varlık ve Zaman*, I, 5, § 34.)

**** (Ya da: ...işlerinin her birinde elin her hareketi düşünme unsuruyla icra edilir, yerine getirilir.)

****** (: die Begabung;* köründeki vermek, bahşetmek, ihsan etmek: *geben* fiiline dayanarak bir "mevhibe" anlamında "... bize bağışlanmış olması..." olarak anlaşılmalı.)

En çok düşünce uyandıranın ne olabileceğiyle ilgili soruya cevabımız, şu önesürümdür: Düşünceye davet eden zamanımız için en çok düşünce uyandıran bizim hâlâ düşünüyor olmamamızdır.

Bunun nedeni asla sadece ya da öncelikle, biz insanların hakiki anlamda düşünmeye sevk edene yeterince yüzümüzü dönmememiz değildir; sebep bu en çok düşünce uyandıranın bizden yüz çevirmesi, doğrusu uzun bir zamandır insandan yüz çevirmiş olmasıdır.

Ve insandan bu tarzda kendisini geri çeken, kendi kıyas kabul etmez yakınlığını koruyup geliştirir.

Kendisini (bu şekilde) geri çekene bağlanıp (da ona kapılınca), geri çekilene, onun çekiminin (talebinin) muammalı ve bu yüzden dolambaçlı yakınlığına sokuluruz. Her ne zaman ki insan bu yola gerektiği gibi koyulursa düşünüyordur, hatta geri çekilenden hâlâ çok uzakta olsa bile, geri çekilme her zamanki kadar örtük kalıyor olsa bile. Bütün hayatı boyunca, hatta ölüm anında bile, Sokrates kendisini bu çekimin cereyanına bırakmaktan ve kendisini onun içinde tutmaktan başka bir şey yapmadı. O, bunun için Batı'nın en saf düşünürüdür. Bunun için bir şey yazmamıştır. Çünkü düşünce doluluğunu yazıya dökmeye başlayan birisi kaçınılmaz olarak kendileri için çok güçlü olan çekimden (cereyandan) sığınak aramak için koşup duran insanlara benzer. Sokra-tes'ten sonra neden bütün büyük Batılı düşünürlerin, bütün büyüklüklerine rağmen, bu türden kaçaklar olmak zorunda kaldığının sırrını şimdiye dek gizli kalmış bir tarih hâlâ muhafaza etmektedir. Düşünme (yazılı) edebiyatın bir parçası oldu. Ve edebiyat Batı biliminin akıbetini (kaderini) belirledi, ki Ortaçağın doctrinası yoluyla modern zamanların scientası oldu. Bu şekilde bütün bilimler felsefenin döl yatağından iki biçimde türediler. Bilimler ondan ayrılmak zorunda olduklarından felsefeden türediler. Ve şimdi birbirlerinden o kadar ayrıldılar ki, bir daha bilimler kendi güçleriyle geriye fırladıkları kaynağa asla sıçrama yapamazlar. Bundan böyle onları, ancak düşünmenin bulabileceği bir öz alanına geri gönderilirler (iade edilirler), yeter ki düşünme kendine düşeni yapacak kudrette olsun.

İnsan kendisini geri çekene doğru çekilirken (onun yakınlığına doğru sokulurken), geri çekileni işaret eder. Biz bu suretle çekilirken bir işaretiz. Fakat o zaman, konuştuğumuz dile çevrilmemiş, henüz çevrilmemiş, bir şeyi gösteriyoruz (işaret ediyoruz). O, tabir edilmemiş olarak kalır. Biz yorumlanmamış bir işaretiz.

"Mnemosyne" şarkısının taslağında Hölderlin şöyle der:

"Ein Zeichen sind wir, deutungslos,

Schmerzlos sind wir, und haben fast Die Sprache in der Fremde verloren."

(Biz okunmayan bir işaretiz.

Acı hissetmiyoruz, kaybettik neredeyse Yabancı diyarlarda dilimizi.)

Ve böylelikle düşünmeye doğru ilerleyen yolumuzda şiirleştirilmiş bir söz işitiyoruz. Fakat düşünme çabamızın hangi amaçla ve hakla ve hangi temele dayanarak ve hangi sınırlar dahilinde, bu şairin şiiri bir tarafa, kendisini şiir(leştirmey)Ie bir diyaloğa sokmaya izin verdiği sorusunu, kaçınılması imkânsız olan bu soruyu, kendimizi, ancak düşünme yoluna soktuktan sonra ele alabiliriz.

1

(Ya da: Bir kimsenin sezgisel kavrayışının konusu olan gerçek şeyin özgün doğası ve gücüyle...)

2

(Kast edilen kırbaç şaklamalarıdır ve "Über Lârm und Gerâusch" başlıklı makalede bağımsız olarak ele alınır. Son bölüme bakınız.)

3

(: be-halten; fiil aynı zamanda 'hatırda tutmak’ ve türev anlamlarını da içermektedir.)

4

(: das Gedâchtnis; "bellek" diye değil de "hafıza"yla karşılanmış olsa bile türeyişi ve şekillenişi bakımından Almancadaki muadiline yabancı kalacaktır.)

5

'•**(: das Andenken.)*

6

*****(: beschenken,* bahşetmek; *Beschenkte,* bağış. *Schenken* veya *schicken* kök fiilinden diğer kökteşlerinin *das Geschick* (kader), *die Geschickiichkeit* (hüner-maharet), *das Schicksal* (talih, kısmet, kaza) olduğu göz önünde bulundurulursa bu bağışın ve bahşetmenin ne kadar önemli olduğu kendiliğinden anlaşılır.)

7

(: eigentlich; asli (anlamında).)

8

(: gleichgültig: lakayt kalınabilecek olan.)

9

(: entziehen.)

10

(: Eselsbriicke, "eşek köprüsü": yeniyetınelere skolastikte bir teoremi ve ispatlanmasını anlatmanın doğurduğu güçlük eşeklerin köprüden geçirilmesiyle ilişkisi içerisinde verilirdi: *pons asino-ruin.*)

11

(Ya da: ...hedefimizden saparak kendisini zorlayan soruların yanından düşüncesizce geçip gitmemeliyiz).

12

(: ...ve cezbedip icabında yolundan çıkaran...)

DÜŞÜNMEYE ÇAĞIRAN NEDİR?

*Düşünmek ne demektir?*** Soru işitildiğinde kulağa belirsizlikten uzak gelmekte. Açık (ve anlaşılır) görünmekte. Fakat küçük bir düşünme bile: tek anlamdan daha fazlasına sahip olduğunu göstermekte. Daha soruyu sorar sormaz iki anlam arasında bocalamaya başlıyoruz. Gerçekten de sorunun muğlaklığı daha ileri bir hazırlık olmaksızın cevap ileri sürmeye dönük her çabayı engellemekte.

O halde bu muğlaklığı açıklığa kavuşturmalıyız. "Düşünmek ne demektir?" sorusunun muğlaklığı onun birkaç mümkün ele alınma tarzını içinde saklamakta. Bu dersin ilerleyen aşamasında sorunun sorulabileceği dört tarzı öne çıkarabiliriz.

"Düşünmek ne demektir?" ilk olarak ve öncelikle şunu söyler: "Düşünme" dediğimiz nedir, (bu sözcük ne anlama gelmektedir)? Kendisine "düşünme" adını verdiğimiz nedir?

"Düşünmek ne demektir?" ikinci olarak şunu da söyler: Geleneksel öğreti bizim düşünme adını verdiğimiz şeyi nasıl anlar ve tanımlar? İki bin beş yüz yıldan beri düşünmenin temel ayırt edici özelliği olarak kabul edile

* *Was heisst Denken?* Zvveiter Teil.

** *(: Was heisst Denken?* Aşağıda yapılacak açıklamalar *heissen* fiilinin yukarıda işaret edilmiş çok anlamlılığına dayanmaktadır. Bunu Türkçe'de korumak mümkün değildir.)

gelen nedir? Geleneksel düşünme öğretisi neden şu ilginç "mantık" ismini taşır?

"Düşünmek ne demektir?" ayrıca, üçüncü olarak şunu söyler: Tam hakkıyla düşünebiliyor olmamız için ihtiyaç duyduğumuz (ön koşullar) nelerdir? Her defasında düşünmeyi tam anlamıyla yerine getirebilmemiz için bizden istenen nedir?

"Düşünmek ne demektir?" dördüncü ve son olarak şunu söyler: Bizi düşünmeye çağıran, deyiş yerindeyse, bize düşünmeyi emreden nedir? Bizi alıp düşünmeye götüren nedir?

Bunlar soruyu sorabileceğimiz ve uygun bir çözümlemeyle bir cevaba yaklaşabileceğimiz dört yoldur. Sorunun bu dört sorulma tarzı üstünkörü biraraya getirilmemiştir. Hepsi birbiriyle karşılıklı olarak bağlantılıdır. Dolayısıyla soruyla ilgili rahatsız edici olan, mümkün anlamlarının çokluğundan ziyade, (sorunun soruluşunun) bu dört tarzın(ın) hepsinin tek bir anlamı işaret ediyor olmasında yatar. Bu dört tarzdan yalnızca birinin doğru, kalanların çürük ve geçici olduklarının ispatının yapılıp yapılamayacağını; yahut bunların hepsi bir olup bir diğeriyle örtüştüğünden dolayı, dördünün de aynı derecede gerekli olup olmadığını düşünmeliyiz. Fakat nasıl ve hangi birlikle birleşecekler? Tıpkı dört duvar üzerine bir çatı gibi, dört tarzın çokluğuna bir beşinci parça olarak birlik mi ilave edilecek? Yahut sorunun soruluşunun dört tarzından biri ön plana çıkar (ya da önceliği alır) mı? Bu öncelik soru kümesi içerisinde bir hiyerarşi (sıralama) kurar mı? Bu hiyerarşi bu dört tarzın birbiriyle eşgü-dümlendiği, ama yine de tayin edici (belirleyici) olana boyun eğdiği bir yapı sergiler mi?

"Düşünmek ne demektir?" sorusunun sorulabileceği daha önce zikrettiğimiz dört tarz, birbirinden bağımsız ve irtibatsız yan yana durmazlar. Bunlar bu dört yoldan birinin buyurduğu bir birlikle birbirlerine attirler. Bununla beraber, bunun nasıl olup da böyle olduğunun ayırdı-na varacaksak yavaş yavaş ve temkinle ilerlemeliyiz. O nedenle tecrübemize ilk bakışta sadece bir önesürüm olarak kalan bir ifadeyle başlamalıyız:

Dördüncü aşamada kaydettiğimiz sorunun anlamı bize öncelikle sorunun tayin edici biçimde nasıl sorulması gerektiğini (bizden nasıl bir sorma tarzı beklediğini) söyler: "Düşünmeye ne çağırır?"* Hakkıyla anlaşıldığında soru, bize düşünmeye girişmeyi emredenin, bizi düşünmeye çağıranın ne olduğunu sorar. "Bizi düşünmeye çağıran nedir?"** (sorusunda sözcüklerin sıralanımıyla oluşan) ifade tarzı hiç kuşkusuz bünyesinde "Düşünme tabiri bizim için ne anlama gelir?"den daha fazlasını ba-rındıramaz. Fakat soru gerektiği gibi sorulduğunda, "Bizi düşünmeye çağıran nedir?" başka bir şey daha ifade eder. "Biz" -e halinde değil (Dativus), bilakis -i halinde

(Akkusativus) olarak anlaşılır. Bizi düşünmeye sevk eden, bize düşünme için buyruklar veren nedir?

Dolayısıyla soru her bir durumda ve belli bir meseleyle ilgili olarak bizi düşünmeye sevk eden (bizde düşünme güdüsünü uyandıran) nedir diye mi sormaktadır? Hayır. Bizi düşünmeye sevk edenden gelen buyruklar birisini sadece düşünmeye sevk eden belli bir güdüden çok daha fazlasıdır.

Bizi düşünmeye sevk eden öyle bir tarzda buyruklar verir ki onun buyruğunun yardımıyla biz önce düşünmeye muktedir oluruz ve böylelikle düşünürler olarak var

* (Soru yine aynı sorudur. Eğer Türkçe'deki *çağırmak* fiili özellikle edilgen çatıda *bir şeye isim olmak* anlamını korusaydı, bu güçlük bir ölçüde giderilebilirdi.)

** (: Was heijit uns denken?)

oluruz. "Düşünmek ne demeKtir?" sorusu: "Bizi düşünmeye ne çağırır?" anlamında yaygın anlayışa yabancıdır. FaKat "DüşünmeK ne demeKtir?" sorusunun Kendisini ilK baKışta gayet masum göstermesini Küçümseyip geçmeye çoK daha az haKKımız vardır. İşitildiğinde, düşünme gibi bir şeyden söz ederKen, Kulağa güya ne anlama geldiğiyle ilgili sadece daha Kesin bilgi talep eden bir soru gibi gelmeKtedir sanKi ve biz onu farKında olmaKsızın sanKi bu şeKilde Kabul ediyoruz. Düşünme burada başKa herhangi bir şey gibi ele alınabileceK bir tema olaraK görünmeKtedir. Dolayısıyla düşünme bir araştırmanın Konusu haline gelmeKtedir. Araştırma insanda vuKu bulan bir süreci düşünür.* İnsan bu süreçte özel bir yer alır, çünKü düşünmeyi gerçeKleştirir. Yine de bu olgu, yani insanın doğal olaraK düşünmenin gerçeKleştiricisi oluşu, düşünme araştırmasını daha fazla ilgilendirmez [böyle bir ilgilenmeyi gereKtirmez). Olgu Kendiliğinden anlaşılır. Konu dışı olması nedeniyle düşünme üzerine tefeKKürümüzün dışında bıraKılabilir. Öyle de olması gereKir. ÇünKü düşüncenin yasaları her şeye rağmen teK başına düşünme edimini gerçeKleştiren Kimseden bağımsız olaraK geçerlidir.

FaKat "Bizi düşünmeye çağıran nedir?" sorusu her şeyden önce bizi düşünmeye sevK edenin ne olduğunu soruyorsa, o zaman bizi, özümüzü

çağırdığından dolayı bizi (derin bir şeKilde) alaKadar eden bir şeyi soruyoruz (talep ediyoruz) demeKtir. "DüşünmeK ne demeKtir?"** sorusunun doğrudan doğruya hitap ettiği bizzat biziz.

* (Buradaki 'düşünme' metnin temel teması olan *denken* anlamında 'düşünme' değil, bakmak, seyretmek, tetkik etmek, yoklamak, telakki etmek anlamlarına gelen *betrachten'dır.)*

** (Burada her iki anlam da düşünülmeli; biraz zorlayarak da olsa bu çift anlamlılık belki şu şekilde ifade edilebilir: "Düşünme diye *çağrılan* nedir?", "Düşünmeye *çağıran* nedir?")

Bizzat biz sorunun metninde ve örgüsündeyiz. "Bizi düşünmeye çağıran nedir?" sorusu bizi zaten bahis Konusu meseleye çeKmiş (sürüKlemiş) oldu. Biz Kendimiz soruya, sözcüğün Kati anlamında, soru tarafından Konuluyoruz. "Bizi düşünmeye çağıran nedir?" sorusu tıpKı çaKan bir şimşeK gibi bizi doğrudan doğruya çarpar. Bu şeKilde sorulduğunda, "Düşünmeye çağıran nedir?" sorusu bilimsel bir problem tarzında, sadece bir objeyle uğraşmaKtan daha fazlasını yapar.

Sorunun bize garip gelen bu diğer ifade tarzı aşağıdaKi doğrudan itiraza açıKtır. "DüşünmeK nedir?" sorusunun bu yeni anlamı ("Düşünmeye çağıran nedir?") burada işittiğinde veya oKuduğunda hemen herKesin ona yüKleyeceğinden bütünüyle farKlı bir anlamın soruya Keyfi biçimde zorlanmasıyla elde edilmiştir. Bu hile Kolayca açığa çıKartılır. AçıK Ki bu sadece sözcük oyununa dayanmaKtadır. Ve oyunun Kurbanı, sorunun fiili olaraK, "DüşünmeK ne demeKtir?" cümlesini ayaKta tutan sözcüKtür. "ÇağırmaK" fiiliyle oynuyoruz.

Sözgelimi birisi sorabilir: Tepenin üzerindeKi Köye ne diyorsunuz? (Köyü ne diye çağırıyorsunuz?) Köyün ismini öğrenmeK istiyoruz. Yahut şu da sorulur: "Çocuğa ne diyeceğiz?" (onu diye çağıracağız?) Der Ki: O hangi ismi taşıyacaK? "ÇağırmaK" *[heifien]* demeK: bu anlamda ismi olmaK ve isim vermeK demeKtir. Şu halde "DüşünmeK ne demeKtir?" demeK, "düşünme" ismini almış süreç haKKında ne tür bir fiKir oluşturmalıyız demeKtir. Sorudan anladığımız, eğer onu basitçe ve doğal olaraK alacaK olursaK, budur.

FaKat eğer soruyu bizi düşünmeye sevK edenin ne olduğunu sormaK anlamıyla duyacaK olursaK, Kendimizi birdenbire "çağırmaK" fiilini bize yabancı gelen veya en azından artıK aşina gelmeyen bir anlam içerisinde Kabul etmeye zorlanmış buluruz.

Şimdi "heiJ3en" sözcüğünü çağırmak, talep etmek, ta-lim(at) vermek, sevk etmek fiilleriyle yaklaşık olarak yeniden anlatılabilecek bir anlamda kullanmaya zorlanıyoruz. Yolumuzda olan birisini yol vermeye, alan açmaya çağırıyoruz (davet ediyoruz). Fakat bu "çağrı" zorunlu olarak talebi ve elbette buyurmayı ima etmez; daha çok, bizim çağrımızla çağrılana erişmemizi sağlayan şeye uzanıcı (öngörüsel) bir el uzatmayı* ima eder.

En geniş anlamda "çağırmak" demek: harekete geçirmek, bir şeyi yola koymak demektir, ki nazikâne ve o nedenle göze çarpmaz bir tarzda** yapılabilir ve aslında bu tarzda en kolay şekilde yapılır. Yeni Ahit, Matta 8:18'de şunu okuruz: *"Videns autem Jesus turbas mul-tas circuın se, iussit ire trans fretum."* (Fakat etrafında büyük bir kalabalık görerek, Mesih onlara denizi geçmelerini 'buyurdu'.) Luther (bu cümleyi), *"Und da Jesus vi-el Volks um sich sah, hies er hinüber jenseit des Mee-res fahren"* diye tercüme eder.*** *tieifien* burada Vulga-ta'nın Latince *iuberes'ine* karşılık gelmektedir, ki gerçek anlamda bir şeyin olmasını arzu etmek anlamına gelir. Mesih onları üzerinden geçmeye "çağırdı": bir buyruk vermedi veya bir talimat çıkarmadı. Bu pasajda "hei-J3en" fiilinin ne anlama geldiği, eğer İncil'in eski Grekçe çevirisini göz önünde bulundurursak, daha açık bir şekilde ışığa kavuşur. Burada der ki: 'I8(bv 5e ö' Irıaoütp *öykov* ıtepi aûröv EKGÂEIKTEV âjteA,0ecpv eicp xö ııspav *{Idon de ho Iesous okhlon peri auton ekeleusin apeithein eis to peran).**** Grekçe ke eûeiv fiili aslında bir şeyi yola

**(: das verlangende Auslagen.)*

***(: unscheinbar,* Varlık ve Zaman'da *Vorhandensein'ia* ilgili yapılan açıklama hatırlanmalı.)

***(: Ve Mesih etrafında birçok insan gördüğünde, onları denizin üzerinden geçmeye çağırdı.)

****(: Etrafında büyük bir kalabalık görerek Mesih onları öte kıyıya geçmeye çağırdı.)

getirmek, yola koymak anlamına gelir. Grekçe ks[a]euboct yol demektir. Ve Sanskritçede de aynı sözcüğün "davet etmek" gibi bir şey anlamına gelmesi, eski "heiJ3en" sözcüğünün bir erişmeye - bırakma* (eriştirme) kadar bir buyurma anlamına gelmemesine, dolayısıyla "çağrı"nın yardımseverlik ve hatırşinastık** (sözcükleriyle) ile ses benzerliği göstermesine tanıklık eder.

Dolayısıyla tanımladığımız "heiJ3en" sözcüğünün anlamı bize bütünüyle yabancı değildir. "Düşünmek ne demektir?"*** sorusunda karşılaştığımızda hâlâ alışıldık değildir. Bu soruyu işittiğimizde, talimat vermek, talep etmek, erişmeye izin vermek, yola getirmek, iletmek, yol vermek anlamında "heiJ3en"in anlamı doğrudan dikkatimizi çekmez. Hepsinden önceki anlamı bir tarafa, sözcüğün ilk işittiğimiz anlamlarından tedirgin oluruz. "Hei-J3en" sözcüğünü bu anlamda kullanma alışkanlığına sahip değiliz ya da ancak güç bela sahibiz. Böylelikle o bize yabancı kalır. Bunun yerine "heiJ3en" fiilinin alışıldık anlamını takip ediyoruz. Çok fazla düşünmeksizin, en çok onun içinde dolaşıyoruz. "Çağırmak" *(heiJ3en)* demek sadece şu veya bu ismi bahşetmek demektir. Bu anlamıyla sözcük aramızda yaygındır. Peki niçin itiyadi (alışıldık) anlamını, üstelik farkında olmaksızın, tercih ediyoruz? Galiba "heiJ3en" sözcüğünün alışılmadık (görünüşçe olağandışı) anlamı onun hakiki anlamı olmasından ötürü: sözcüğün özünde bulunan, bu yüzden yegâne olarak kalan anlam - çünkü bütün diğerleri yerlerini onun doğum alanından elde ederler.

Kısacası "heiJ3en", bu sözcüğü de doğum (neşet ettiği kök) anlamında, konuşan anlamında anlamamız şar-

**(: Das Gelangen-lassen.)*

* * *(: heissen, helfen, entgegenkommen.)*

*** (Burada da yine her iki anlam birden düşünülmeli.) tıyla, "buyurmak" anlamına gelir. Çünkü "buyurmak" esas olarak buyruk ve emirler vermek değil, fakat (kendini birisinin) gözetimine bırakmak, vermek ve teslim etmek, emanet etmek, emniyet altına almak* demektir. Çağırmak demek (buyurarak değil) bırakarak çekmek (talep etmek), sevk etmek ve böylelikle

bir şeyin erişilmesine izin vermek demektir. Söz vermek** bir seslenmeye o şekilde karşılık vermek demektir ki, burada konuşulan, vaat eder*** ve taahhütte bulunur.**** Çağırmak demek seslenerek bir şeyin erişip mevcudiyete çıkmasına***** izin vermek; bir şeye seslenerek ondan talepte bulunmak demektir.

Dolayısıyla "Düşünmemizi gerektirecek derecede bizden talepte bulunan nedir?" (sorusunu) sormak anlamında "Düşünmek ne demektir?" sorusunu işittiğimizde şunu soruyoruz: "Asli varlığımıza düşünmeye başlamasını buyuran ve böylelikle onun düşünmeye erişmesini ve orada emniyette kalmasını sağlayan nedir?"

Bu şekilde sorarsak, kuşkusuz "heiJ3en" sözcüğünü oldukça alışılmadık bir anlamda kullanırız. Fakat o, söylenmiş sözümüzün ona asla henüz tanıdık gelmediğinden dolayı değil, ama artık gerçekten onun içinde yaşıyor olmamamızdan dolayı, artık *bizim* bu konuşan sözcüğe aşina olmadığımız için alışılmadıktır.

"Çağırmak" sözcüğünün asli ve hayati anlamına geri dönüp soruyoruz: "Bizi düşünmeye çağıran nedir?"

Bu geri dönüş bir heves mi, yoksa oyun oynamak mı? Ne biri ne öbürü. Şayet burada oyun oynamak gibi bir şeyden söz edebiliyorsak, sözcüklerle oynayan biz deği-

**(: anbefehlen, anvertrauen, einer Oeborgenheit anheimgeben, bergen.)*

***(: Verheissung.)*

****(: zusagen.)*

*****(: versprechen.)*

*****(Ya da: buraya erişip burdalaşmasına...) liz; tersine dilin özü bizimle oynamakta, sadece bu durumda değil, sadece şimdi değil, fakat uzun zamandır ve her zaman. Çünkü dil bizim konuşmamızla oynar, o konuşmamızın sözcüklerin daha aşikâr anlamlarına sürüklenmesini sever. Sanki insan dille aslına uygun biçimde yaşamak için çaba sarfetmek

zorundadır. Sanki böyle bir yaşama özellikle bayağılık tehlikesine yenik düşmeye eğilimlidir.

İçerisinde hakiki anlamda barınılan dilin ve onun alışıldık sözcüklerinin yeri alelade (basmakalıp) tabirler tarafından gasp edilir. Basmakalıp konuşma yaygın konuşma haline gslir. Onunla her yerde karşılaşırız ve o herkes için müşterek olduğundan, bundan böyle onu yegâne standart olarak kabul ederiz. Dilin eski alışılmış, asli konuşmasına yerleşmek için bu müştereklikten (basma-kalıplıktan) ayrılan her şey derhal standarda bir saldırı olarak değerlendirilir. Boş ve saçma bir heves olarak damgalanır. Müşterek olan yegâne meşru standart olarak kabul edilip çoğunluk ortalama(müşterek ola)nın sı-radanlığının derinliğini ölçmek iktidarından yoksun hale geldiği anda, bütün bunlar aslında gayet anlaşılabilirdir. Sözde doğal sağduyunun koruması altına yerleştirdiğimiz bir sıradanlık içerisinde bu bocalayış (debeleniş) ne tesadüfidir, ne de biz onu onaylamamakta serbestiz. Sıradanlık içerisinde bu bocalayış, yüksek ve tehlikeli bir oyunun (kumarın) parçasıdır, ki her birimiz dilin özü vasıtasıyla (bu oyunda) bahisler olarak ortaya sürülürüz.

Bu dil oyununa kulak kesilmeye ve dil konuştuğunda gerçekten söylediğini duymaya çalışmak, sözcüklerle oynamak mıdır? Böyle bir duyma başarıyla sonuçlanırsa, o zaman her türlü söylemede ve sormada ifade edilen meseleyi daha doğru bir şekilde kavramamız mümkün olabilir, yeter ki dikkatli (sakıngan) bir şekilde hareket edelim.

"HeiJ3en" sözcüğünün asli anlamına Kulak veriyor ve dolayısıyla "Düşünmeye çağıran ne?" sorusunu şu şekilde soruyoruz: Bizi düşünmeye sevk eden, bizden düşünmemizi bekleyen nedir? Fakat her şeye rağmen "hei-J3en" sözcüğü aynı zamanda ve genellikle, bir şeye bir isim vermek ya da bir şeyin ismi olmak demektir. Sözcüğün yaygın anlamı seyrek kullanılanın uğruna bir kenara bırakılamaz, her ne kadar seyrek kullanılan anlam asli anlam olsa da. Bu, dilin açık bir zorlanması olurdu. Ayrıca "çağırmak" sözcüğünün mevcut daha yaygın anlamı, asli anlamla bütünüyle ilgisiz ve bağıntısız değildir. Tam tersine, mevcut alışıldık anlam diğerinde, asli, tayin edici olanda kökleşmiştir. Çünkü "isim vermek" sözcüğünün bize söylediği nedir?

Bir şeye bir isim verdiğimizde onu bir isimle donatırız. Peki ya bu donatmak ne demek? Her şeye rağmen isim şeyin (üzerini örtecek şekilde) yukarıdan bırakılmaz. Diğer taraftan hiç kimse ismin bir obje olarak şeyi karşıladığını (ona tekabül ettiğini) inkâr edemez. Eğer durumu bu şekilde kavrarsak, ismi de bir objeye döndürürüz. İsim ve şey arasındaki bağıntıyı iki objenin birbirini karşılaması (birbirine uygunluğu) olarak tasarlarız. Karşılama (mütekabiliyet) da çeşitli imkânlarına göre görüp tasavvur edebileceğimiz, ele alıp tarif edebileceğimiz bir obje vasıtasıyladır. İsimlendirilenin isimle arasındaki bağıntı her zaman bir karşılıklı uygunluk olarak tasavvur edilebilir. Tek mesele doğru bir şekilde tasavvur edilen bu karşılıklı uygunluğun, ismin kendine özgü karakterini oluşturan şeye kulak vermemizi sağlayıp sağlamayacağı, her halde buna izin verip vermeyeceğidir.

Bir şeye isim vermek - bu, onu bir isimle çağırmaktır. Daha esaslı bir şekilde, isim vermek: bir şeyi sözcüğüne çağırmaktır. Bu şekilde çağırılan o vakit sözcüğün çağrısındadır. Çağırılan mevcut olan olarak görünür ve mevcut oluşunda korunur, buyurulur ve çağıran sözcüğe çağrılır. Bu şekilde isimle çağrılan, mevcut olmaya çağrılan da çağırır. İsimlendirilir, ismi olur. İsimlendirerek mevcut olanı erişmeye çağırırız. Nereye erişmeye? Bu düşünülecek (bir mesele) olarak kalır. Her halükârda her isimlendirme ve isimlendirilme, sadece isimlendirmenin kendisi, özü itibariyle asli çağırmaya, ortaya çıkma çağrısına, bir seslenmeye ve buyurmaya dayandığından, çağırmaya aşinadır.

"Düşünmek ne demektir?" Başlangıçta soruyu sormanın dört yolunu zikrettik. Dördüncü sırada yer almış olan sorma tarzının, standardı koyması nedeniyle sıralamada en yüksek olma anlamında, en ilk sırada geldiğini söyledik. "Düşünmek ne demektir?" sorusunu bizi düşünmeye çağıranla ilgili bir soru olduğu anlamında anlarsak, "çağırmak" sözcüğünü asli anlamında anlamış oluruz. Bu aynı zamanda şunu da söyleyecektir: Şimdi soruyu gerçekten sorulmayı istediği haliyle soruyoruz. Muhtemelen şimdi neredeyse kendiliğinden sorunun geri kalan üç sorulma tarzına ulaşacağız. Dolayısıyla esas soruyu biraz daha açık bir şekilde ortaya çıkarmak uygun olacaktır: "Bizi düşünmeye çağıran nedir?" Bize, "düşünelim ve düşünerek ne isek o olalım" diye ne çağrıda bulunur?

Bu şekilde bizi düşünmeye çağıran -muhtemelen sadece çağrının kendisi- kendi adına, düşünmeye gereksinim duyduğu kadarıyla böyle yapabilir. Bizi düşünmeye çağıran, dolayısıyla bunu buyuran, bir başka deyişle, asli varlığımızı düşünmenin gözetimine getiren, düşünmeye gereksinim duyar, çünkü bizi düşünmeye çağıran kendisinin kendi özüne uygun olarak düşünülmesini istemektedir. Bizi düşünmeye çağıran kendisi için, düşünmeyle kendisine dönülmesini, özen gösterilmesini, kendisine mukayyet olunmasını talep eder. Bizi düşünmeye çağıran bizi düşünmeye sevk eder.

Bizi düşünmeye sevk edene düşünce uyandıran diyoruz. Fakat sadece ara sıra ve belirli, sınırlı bir bakımdan düşünce uyandıran değil, fakat tabii biçimde ve dolayısıyla başından itibaren ve her zaman düşünmeye sevk eden, her türlü kayıt ve şarttan uzak olarak düşünce uyandırandır. Bu bizim en çok düşünce uyandıran dedi-ğimizdir. Ve onun bize düşünmek için verdiği, onun bize bahşettiği bağış, kendisinden daha az bir şey değildir; kendisi, ki o bizi düşünmeye girişmeye davet eder.

"Düşünmek ne demektir?" sorusu öncelikli anlamda düşünülmeyi isteyeni sorar: o bize ne üzerine düşünülecek bir şey, ne de yalnız kendisini sunar, fakat öncelikle bize düşünceyi ve düşünmeyi verir. O bize düşünceyi kendi asli kaderimiz olarak emanet eder ve böylelikle bizi düşünceye bağlar.

Kişinin DüşünEREK Yönünü TAYin ETMESİ nE AHLAMA GELİR?

I. Kant

KİŞİNİN DÜŞÜNEREK YÖNÜNÜ TAYİN ETMESİ NE ANLAMA ÜELİR?*

Kavramlarımızı ne kadar yüceltip duyumsallıktan arındırır (uzaklaştırır)sak uzaklaştıralım gene de onlar her zaman temsili tasarımlara** bağlı olacaklardır, ki onların özgül belirlemesi*** başka türlü tecrübeden çı-karsanmayan bu kavramları deneysel kullanım için elverişli hale getirmektir. Çünkü onlara bir görü**** (ki nihayetinde her zaman mümkün bir tecrübeden bir örnek olmalıdır) iliştirmeseydik kavramlarımıza nasıl duyu(sal içerik) ve anlam yüklerdik [sağlardık)? Eğer somut anlama

ediminden temsil (suret)in çağrışımını -öncelikle duyular aracılığıyla tesadüfi bir algıdır- hariç tutarsak (tec-

* *"VJas heifit: Sich im Denken orientiren?"* Akademieausgabe von Immanuel Kants Gesammelten Werken, Band VIII: Abhandlun-gen nach 1781.

*** (: bildliche Vorstellungen.)*

**** (: eigentliche Bestimmung.)*

***** (: die Anschauung.* Kant terminolojisinde tasarımın *(die Darstel-lung)* etkin türü olan *kavrama* karşı olarak tasarımın edilgen türü. Kavramlar sayesinde anlama yetimiz düşünmemizi sağlar, algıların kategorilerle uyuşturulması gerektiğinden kavramlar, tasarımlar arasındaki genel ilişkileri kavramamıza izin veren kurallar olarak hizmet görür. Buna karşılık duyusallığımız *(die Sinn-lichkeit),* bilen öznenin doğrudan, dolayımsız kavrayışı olarak görü, *Anschauung* sayesinde duyuları elde eder. Görünüşlerin *(die Erscheinung)* zaman ve mekânda verilmesini sağlayarak görüler bizim tasarımlar arasındaki münferit ilişkileri kavramamıza, böylece deneysel bilgiyi duyusal alanla sınırlamamıza izin verir.)

rit edersek), geriye kalan anlama yetisinin saf kavramıdır,* ki şimdi (bu hariç tutmanın neticesinde) erişim alanı (menzili) genişler ve içinde genel olarak bir düşünme kuralı barındırır. Oenel mantık bu şekilde ortaya çıkar; ve birçok *heuristik*** düşünme yöntemi anlama yetisi ve aklın tecrübeye dayalı kullanımında gizlidir; eğer bu yöntemleri tecrübeden titiz bir şekilde koparırsak bunlar felsefeyi soyut düşünme bakımından bile birçok faydalı maksimlerle zenginleştirebilirler.

Müteveffa Mendelssohn'un bildiğim kadarıyla son yazılarında *(den Morgenstunden* s. 164-165 ve *dem Brie-fe an Lessings Freunde* s. 33 ve 67) ilk defa olarak bariz bir şekilde taraftar olduğu ilke bu türdendir: yani kişinin kendisini aklın spekülatif kullanımında (ki Men-delssohn ona, duyuiistü nesnelerin bilinmesi bakımından çok fazla, hatta onun için ispatlama delili (statüsü) talep edecek kadar güveniyordu) kimi zaman *sağduyu,* kimi zaman *sağlıklı akıl, (Morgenstunden'de)* ve kimi zaman da *yalın* * * *anlama yetisi (an Lessings Freunde)* dediği belli bir temel

ilke**** aracılığıyla yönlendirmesinin zorunlu olduğu maksimi. Bu kabulün, teolojik meselelerde kullanıldığında (ki bu esasen kaçınılmazdı) *spekülatif* aklın gücünü destekleyen görüşü üzerinde tahrip edici bir etki bırakmakla kalmayıp, spekülasyona karşı olarak bu melekenin kullanımının bırakmış olduğu belirsiz konum göz önünde bulundurulduğunda, hatta ortak sağlıklı aklın dahi aklın tahtından indirilmesinde bir bağnazlık ilkesi olarak hizmet etme tehlikesiyle karşı karşı

** (: reine Verstandesbegriff.)*

*** (: heuriskein,* "bulmak" fiilinden, *heuretikos,* "icatçı"; yani tecrübeye, kendi kendine öğrenime dayanan, (aynı zamanda) iz sür-dürücü, buldurucu.)

**** (: schlicht.)*

***** (: das Leitungsmittel.)* ya kalacağı kimin aklına gelirdi? Ne ki Mendelssohn ile Jacobi arasındaki tartışmada olan, öncelikle *die Resul*-tatehin keskin zekâlı yazarının önemsiz olduğu söylenemeyecek çıkarımlarıyla tam da buydu: her ne kadar onların ikisine de böyle bir yıkıcı düşünme tarzını yaygınlaştırma niyetini yakıştırmasam da; bilakis bu mektupların üstlendiği şeyi *argumentum ad hominem*[1] olarak kabul etmeyi tercih ederim, ki kişinin hasmının kırılganlıklarını kendi lehine çevirmek için salt bir savunma silahı olarak kullanımı mazur görülür. Diğer taraftan Mendels-sohn'un kararlı biçimde ve haklı bir çabayla ilen sürdüğü şeyin *sadece* akıl[2] olduğunu -aklın onayı olmaksızın üzerine geleneğin ve vahyin aşılanabileceği, sözde hakikat hissi değil, inanç adı altında aşkın görü[3] değil-göstereceğim; bir yön tayin etme aracı olarak zorunlu bulduğu ve tavsiye ettiği sadece saf hakiki insan aklıydı. Gene de burada aklın spekülatif melekesinin yüksek talepleri, öncelikle onun (ispatlama ile) buyurgan otoritesi aşikâr ki çöker ve ona kalan şey, spekülatif olduğu kadarıyla, ortak akıl kavramını çelişkilerinden arındırma ve onu sağlıklı aklın maksimlerine *kendi* sofistik saldırılarına karşı savunma işinden ibarettir. -Genişletilmiş ve daha kesin bir biçimde belirlenmiş *kendini yönlendirme* kavramı, sağlıklı aklın duyuüstü nesneleri bilişleri[4] üzerine çalışırken kullandığı maksimleri bize açık seçik biçimde sunmada yardımcı olabilir.

Kendini yönlendirme sözcüğünün asıl anlamı diğerlerini bulmak, harfi harfine gündoğusunu bulmak için verili bir doğrultuyu (ufku bunların dördüne bölersek) kullanmak anlamına gelir.* Şimdi eğer gökte güneşi görür ve vaktin günortası olduğunu bilirsek güneyi, batıyı, kuzeyi ve doğuyu nasıl bulacağımızı biliriz. Ne var ki bunun için aynı zamanda kendi üzerimde bir farklılığa, yani sağ ve sol kolumun arasındaki farklılık duygusuna da ihtiyaç duyarım. Bunu bir *duygu* olarak adlandırıyorum, çünkü bu iki taraf görünüşte görü(sezgi)de belirgin bir farklılık göstermez. Nesnelerde herhangi bir farklılığa ihtiyaç duymaksızın soldan sağa, sağdan sola hareket etmeyle ters yöne hareket etme arasında bu ayırt etme ve böylelikle nesnelerin konumundaki bir farklılığı a *priori* belirleme melekesine sahip olmasaydım, o zaman bir daireyi tarif ederken, batının ufkun en güney noktasının sağında mı solunda mı olduğunu ya da kuzeydoğuya ve böylelikle tekrar güneye hareket ederek daireyi tamamlayıp tamamlayamayacağımı bilmezdim. Böylece gökle ilgili her türlü nesnel veriyle dahi kendimi *coğrafi olarak*, ancak öznel bir farklılık temeliyle yönlendiririm;** ve eğer bütün burçlar, bir diğeri karşısında aynı biçimi ve konumu muhafaza etseler de bir gün bir mucizeyle doğrultuları bakımından tam tersine dönecek olsalardı, öyle ki doğu şimdi batı olsaydı, insan gözü bir sonraki parlak yıldızlı gecede en küçük değişiklik algılamazdı, hatta

* (: Kant'ın Königsberg'deki halefi Krug, kendini yönlendirme yahut yön tayin etme becerisini şu şekilde tarif eder: *"Orientieren (sich) heijit eigentlich den Orient oder den Ort im iiorizonte suchen, wo die Sonne zur Zeit der Tag- und Nachtgieiche aufgeht, wodurch dann auch die übrigen Weltgegenden leicht bestimmbar sind."* (Kendini yönlendirme (ya da yön tayin etme) gündönümünde güneşin doğduğu ufuk üzerinde, dünyanın geri kalan bölgelerini belirleyebilecek şekilde doğuyu veya bir yeri bulmak anlamına gelir.)) Wilhelm Traugott Krug, *Allgemeines Wörterbuch der Philosophisc-hen VVissenschaften nebst ihrer Literatür und Geschichte* C. 3, 2. Baskı, Leipzig 1833, s. 131.)

** *(: sich orientieren).*

gökbilimci bile sadece gördüğüne dikkat etse ve aynı zamanda hissettiğini gözardı etse kaçınılmaz olarak *yönünü şaşırırdı.** Fakat aslında sağ ve sol

duygusuyla ayrım yapma melekesi doğal olarak yardımına koşar. Bu, tabiat tarafından yerleştirilmiş, fakat sık kullanımla olağanlaşmış (yeri sağlamlaşmış) bir melekedir. Eğer başını kaldırıp gözlerini kutup yıldızına dikerse sadece meydana gelen değişikliği fark etmekle kalmayacak, fakat bu (değişikliğe) rağmen aynı zamanda kendisini yönlendirebilecektir de.

Bu yön tayin etme yöntemiyle ilgili coğrafya kavramını genişletip onunla kendimi genel olarak verili herhangi bir mekânda yönlendirmeyi, dolayısıyla sadece *matematik olarak* yönlendirmeyi anlayabilirim. Eğer konumunu hatırlayabildiğim tek bir nesneyi bile kavrayabilirsem, karanlıkta bana tanıdık gelen bir odada kendimi yönlendirebilirim, fakat burada bana öznel bir farklılık temeline uygun konum belirleme melekesi haricinde hiçbir şeyin yardım etmeyeceği açıktır: çünkü yerini bulacağım nesneleri hiç görmüyorum; ve eğer birisi bir şaka olarak, önceden sağda olanı şimdi solda olacak şekilde bütün nesnelerin yerlerini değiştirmiş olsaydı duvarları diğer bakımdan bütünüyle aynı kalmış bir odada herhangi bir şeyi bulmaya gücüm yetmezdi. Fakat sadece iki yanım, sağım ve solum arasındaki farklılık duygusuyla yönümü çok geçmeden tayin edebilirim. Gece vakti önceden pek iyi bildiğim, fakat şimdi bir ev bile ayırt edemediğim sokaklarda yürürken ve doğru dönüşleri yaparken, olan tam da budur.

Son olarak bu kavramı daha da genişletebilirim, çünkü bu, sadece mekânda yani matematiksel olarak değil, fakat genel olarak düşünmede, yani *mantıkça*, yön tayin

* *(: sich desorientieren.)* etme melekesine dayalı olarak kabul edilebilir. Benzeşim[5] yoluyla kolaylıkla tahmin edilebilir ki tanıdık gelen (deneysel) nesneleri arkada bırakıp kendisini tecrübenin bütün sınırlarının ötesine aşırmayı ve görü (sezgi) için mekânın dışında hiçbir nesnenin kalmamasını istediğinde kullanımını yönlendirmek saf aklın bir uğraşı olacaktır; çünkü bu durumda artık yargılarını nesnel biliş[6] temellerine uygun belirli bir maksimin kapsamı altına değil, fakat sadece kendi yargı melekesinin belirlenimi bakımından öznel bir farklılık temeline göre belirli bir maksimin kapsamı içerisine yerleştirmek konumunda değildir.[7] Geri kalan bu öznel vasıta aklın kendi ihtiyacını hissetmesinden başka bir şey değildir. Belirli bir yargı için gerekli olanın bilinmediği bir durumda yargıda bulunmaya kalkışılmaz ise her türlü hatadan beri kalmak mümkündür. Dolayısıyla

cehalet kendi başına bilişimizin sınırlarının sebebidir, fakat ondaki yanılgıların değil. Belirli bir biçinde yargıda bulunup bulunmamanın keyfi olmadığı, yargıda bulunmayı zorunlu hale getiren *gerçek bir ihtiyacın* olduğu, ayrıca aklın kendisine bağlı kalındığı, ama yine de bu yargı için zorunlu olan etmenler bakımından bir bilgi eksikliğiyle sınırlı olduğumuz durumda kendisine göre bir yargıda bulunabileceğimiz bir maksime sahip olmak zorunludur; çünkü akıl tatmin edilecektir. Çünkü eğer burada nesnelerin görüsünün* * * * veya genişletilmiş kavramlarımıza uygun bir nesneye benzemeye çalışıp böylelikle onlar için gerçek bir olasılık

sağlayabileceğimiz türden bir şeyin olamayacağı daha önceden ispat edilmiş olsaydı,* o zaman bize çelişkiden beri olup olmadığını görmek ve ardından nesnenin tecrübe nesneleri ile ilişkisini, henüz duyumsanır hale getirmediğimiz, ancak hiç olmazsa aklımızın deneysel kullanımına hizmet edecek tarzda duyuüstü bir şeyi düşündüğümüz anlama yetisinin saf kavramları altına sokmak için her türlü tecrübenin ötesine geçmeyi göze alacağımız kavramı öncelikle gözden geçirmekten başka yapacak bir şey kalmayacaktır. Böyle bir ihtiyatkarlıkla hareket etmezsek bu tür kavramlardan hiçbir şekilde yararlanamayacağız, düşünmek yerine kendimizi bağnazlığa kaptıracağız.

Gene de bununla yani saf kavramla bu nesnenin varlığı ve onun dünya (mümkün tecrübenin bütün nesnelerinin toplamı) ile gerçek ilişkisi bakımından hiçbir şey çözümlenmez. Fakat aklın nesnel temellerle bildiğini varsayamayacağı bir şeyi varsaymak ve kabul etmek için ve dolayısıyla sadece aklın kendi ihtiyacıyla, bizim için karanlık geceyle dolu olan duyuüstünün hudutsuz alanı içinde kendini düşünerek yönlendirmek için, öznel bir temel olarak aklın ihtiyacının *[söz] hakkı* devreye girer.**

Her ne kadar akıl (yetki alanı içine alacak şekilde) kendini genişletme ihtiyacı duymasa da, az çok varlıklarını kabul etmek için, birçok duyuüstü şey düşünülebilir (çünkü duyu nesneleri bütün imkân alanını doldurmaz). Dünyanın sebeplerinde akıl, tabiattaki saf ve ruhsal var

* *(: Wenn denn vorher schon ausgemacht ist, daji es hier keine Anschauung vom Objede, nicht einmal etwas mit diesem Oleicharti-ges geben könne, wodurch wir unseren erweiterten Begriffen den ihnen angemessenen*

Gegenstand darstellen und diese also ihıer realen Möglichkeit wegen sichern könnten ...)

*** (: Flun aber tritt das Recht des Bedürfnisses der Vernunft ein...)*

lıkların etkisinden yararlanma zorunluluğunu duymaksızın, duyu ile açığa çıkan şeylerle (ya da hiç olmazsa kendilerini duyuya açanlarla aynı türden olan şeylerle) uğraşmayı yeterli bulur; bu ruhsal varlıkların kabulü aklın kullanımına yeterince zarar verici olacaktır. Çünkü onların faaliyetinin tâbi olacağı yasalar hakkında hiçbir şey bilmediğimiz için, halbuki diğerleri, yani duyu nesneleri hakkında birçok şey bildiğimiz veya hiç olmazsa ortaya çıkarmayı umabileceğimiz için, onları varsaymak aklın kullanımını yeterince zorlayacaktır.[8] Dolayısıyla bu hiçbir surette bir ihtiyaç değil, fakat onları araştırmaya dönük (yolunu şaşırıp) boş düşler kurmaya sapan veya kendince beyhude kuruntularla avunan safi bir meraktan ibarettir. Halbuki üstün bir akıl[9] ve aynı zamanda en yüksek iyi olarak bir ilk asli varlık kavramında durum tamamen farklıdır. Çünkü aklımız bütün sınırlı varlıkların, dolayısıyla diğer bütün her şeyin[10] kavramlarının temeli olarak sınırlanmamış olanın kavramını zaten kabul etmeye dönük bir ihtiyaç duymakla kalmaz, fakat bu ihtiyaç, her yerde böylesine şaşırtıcı derecede (hatta büyük (ölçek)te olmaktan çok bize yakın olduğu için küçük (ölçek)te) karşılaşılan amaçlılık ve düzen bir tarafa, şeylerin dünyadaki olumsallığına* dönük tatmin edici bir temel sağlayabilmeksizin, onun varlığını peşinen kabul etmeye kadar gider. Akıllı bir etken kabul etmeksizin açık saçmalıklara düşmeden ona akıllı bir temel sunamayız ve akıllı bir sebepten ayrı olarak böyle bir amaçlılığın imkânsızlığını kanıtlayamasak da kavrayış eksikliğimiz göz önünde bulundurulacak olursa gene de (geriye) aklın bu verili görünüşü açıklamak amacıyla anlaşılır bir şeyi varsayma ihtiyacı bakımından böyle bir sebebi *kabul etmek* için yeterli bir öznel temel kalır; çünkü aklın herhangi bir kavramla birleştirebileceği başka hiçbir şey bu ihtiyaç için bir çare sunmaz.

Fakat aklın ihtiyacı iki yönlü olarak görülebilir; birincisi teorik kullanımı, ikincisi pratik kullanımı içindir. Az evvel sözünü ettiğim ilk ihtiyaçtı, fakat bunun, ancak şarta bağlı olduğu yani mümkün olan her şeyin ilk ne../. sa, kıymetli Mendelssohn'un *Morgenstunderİ*Yı bütün delillerinde de öyledir. Kanıtlama yoluyla hiçbir şeyi başarmazlar. Fakat bu yüzden hiçbir surette

faydasız değillerdir. Aklımızın kullanımın öznel şartlannın böylesi keskin gelişimlerinin bu melekemizin tam bilinmesi için sağladığı güzel fırsatın, ki bu gelişmeler onun kalıcı örnekleridir, zikretmemek bir şeyi aklın kullanımının öznel temellerine bağlı olarak doğru bellemek, nesnel temellerden yoksun olmak her zaman büyük öneme sahiptir. Yeter ki aslında zorunlu bir varsayımdan ibaret olan şeyi özgür bir kavrayışmış gibi göstermeyelim. Aksi halde dogmatik bir biçimde tartıştığımız hasma kendi yaranınıza kullanabileceğimiz zayıflığı lüzumsuz yere sunarız. Mendelssohn duyuüstü alanda saf akılla dogmatik bir biçimde tartışmanın (saf aklı dogmatikleştirmenin) felsefi coşkuya doğrudan yol olduğunu ve ancak akılların bu aynı melekesinin bir eleştirisinin bu illetin esaslı biçimde ilacı olabileceğini düşünmüyordu.

* *(: die Zufâlligkeit.)*

denleri hakkında, öncelikle dünyada fiilen mevcut olan amaçlar kümesi içinde, *yargıda bulunmak istersek* Tan-rı'nın varlığını varsaymak zorunda olduğumuz rahatlıkla görülür. Pratik kullanımı içinde aklın ihtiyacı çok daha önemlidir, çünkü şarta bağlı değildir ve sadece yargıda bulunmayı *istediğimizde* değil, fakat *yargıda bulunmak zorunda olduğumuz* için Tanrı'nın varlığını varsaymak zorunda kalırız. Aklın saf pratik kullanımı ahlak yasalarının düsturlarına dayanır. Ne var ki bunların tümü, ancak *özgürlük* sayesinde mümkün olduğu ölçüde dünyada mümkün *en yüksek iyi* fikrine: ahlaka götürür; diğer taraftan bu düsturlar, sadece ilkine göre taksim edildiği kadarıyla insan özgürlüğüne değil, fakat aynı zamanda ayrıca *doğaya* da dayanan şeye götürür, ki bu en büyük *mutluluktur.* Dolayısıyla akıl böyle bir *bağımlı* yüksek iyi uğruna, en yüksek *bağımsız* iyi olarak üstün bir aklı kabul etme ihtiyacı duyar; elbette bu kabulden ahlak düsturlarının bağlayıcı otoritesini ya da onlara riayete teşvik eden şeyleri çıkarmak için değil, (çünkü güdüleri sadece, çürütülemez biçimde kendiliğinden zorunluklu olarak* kesin olan yasadan değil, fakat herhangi bir şeyden çıkarsanmış olsalardı bunların herhangi bir ahlaki değeri olmazdı), fakat daha çok en yüksek iyi kavramına nesnel gerçeklik kazandırmak, yani ideesi ahlakın kendisiyle koparılamaz biçimde ilişkili olan şeyin başka yerde var olmaması halinde olacak olan tam da bu olduğu üzere, ahlakla birlikte onu safi bir ideal olarak kabul edilmekten korumak için.

Dolayısıyla Mendelssohn'un spekülatif düşünmede (onu bilmeksizin) kendisini yönlendirdiği şey aklın *bilişi*

** (: apodiktisch.)* değil, fakat hissedilen* bir *ihtiyacıdır.* Ve bu yönlendirici (temel) kılavuz aklın nesnel bir ilkesi, bir derin kavrayış ilkesi değil, fakat sadece aklın sınırlarının izin verdiği kullanımının öznel bir ilkesinden (yani bir maksimin-den), onun ihtiyacının doğal bir sonucundan ibarettir ve o *kendi başına* en yüksek varlığın mevcudiyeti hakkında yargımızın bütün belirleyici temelini oluşturduğu için ve onun bu aynı konuda fikir yürütme çabalarında bir yön tayin etme aracı olarak kullanımı sadece mümkün bir kullanım olduğu için Mendelssohn burada yanılıyordu; çünkü o buna rağmen her şeyi tek başına kanıtlama yolu üzerinde çözüme kavuşturmaya bıraktığı ölçüde bu spekülasyona bel bağlıyordu. İlk aracın zorunluluğu, ancak ikincisinin yetersizliğinin tam olarak kabul edilmesi halinde gündeme gelebilir: daha uzun bir ömürle birlikte, eski, mutat (alışkanlık haline gelmiş) düşünme tarzlarının, bilimlerin durumundaki değişikliklere göre değişmesine izin veren, daha çok gençliğe özgü akıl kullanımı** ona bahşedilmiş olsaydı, neticede onu keskin zekâsının götüreceği bir kabuldü bu. Her halükârda yargının güvenilirliğinin nihai mihenk taşının, ister önermelerinin seçiminde derin kavrayışla, isterse safi ihtiyaç ve aklın kendisi için faydalı olanın maksimiyle yönlendirilsin, *sadece akılda* aranması gerektiğinde ısrar etme üstünlüğünü muhafaza eder. Bu son kullanımında akla (ortak insan aklı) diyordu, çünkü bu her zaman kendi ilgisini gözlerinin önünde bulundurur, halbuki bu ilgi unu

* Akıl hissetmez; yetersizliğini derinden kavrar ve *bilme güdüsü* sayesinde bir ihtiyacın hissedilmesini etkiler. Aynı şey ahlak duygusu için de söz konusudur, ki o herhangi bir ahlak yasasının sebebi değildir. Çünkü bu bütünüyle akıldan doğar; bilakis onun nedeni ve etkisine tabi olduğu [şey) ahlak yasaları dolayısıyla akıldır, çünkü etkin, ama özgür irade belirli temellere ihtiyaç duyar.

*** (: die Qewandtheit des Oeistes.)*

tulacak ve nesnel bir bakış açısından kavramlar amaçsızca, ister zorunlu olsun ister olmasın, sadece bilgiyi genişletmek için gözetim altına alınacak olsa doğal yol kaçınılmaz olarak geride bırakılmış olurdu.

Ne var ki: *sağlıklı aklın hükmü* ifadesi önümüzdeki soruda her zaman belirsiz kalır ve her zaman ya Mendels-sohn'un kendisinin yanlış anladığı gibi, bir *akli [derin] kavrayış* yargısı ya da *der Resultate'n\n* yazarının kabul eder göründüğü gibi akli *esinlenme*den (kaynaklanan) yargı yerine konulabilir, bu sebepten ötürü bu yargılama kaynağına bir başka isim vermek zorunlu olacaktır ve hiçbir isim buna akli inançtan* daha uygun değildir. Her inanç, hatta tarihsel olanı bile, kuşku yok ki akli inanç olacaktır (çünkü hakikatin nihai mihenk taşı her zaman akıldır); ancak akli bir inanç safakılda içerilenlerin haricinde başka bir veri üzerine temellendirilmemiş bir inançtır. Her türlü inanma öznel olarak yeterli olan, fakat *bilinçli bir şekilde* öznel olarak yetersiz kabul edilen bir doğru bellemedir; dolayısıyla *bilme*** ile karşıtlık içerisindedir. Diğer taraftan bir şey bilinçli olarak yetersiz de olsa nesnel temellere dayanarak doğru bellendiğinde ve bu yüzden *kanaatten [sanıdan)* ibaret olduğunda, bu kanma (sanma) azar azar aynı türden temellerle desteklenebilir ve sonunda bir *bilme* haline gelebilir. Buna karşılık doğru bellemenin temelleri nesnel olarak geçerli olamayacak türden temeller ise o zaman inanç asla aklın kullanımıyla bir bilme haline gelemez. Tarihsel, sözgelimi bazı mektuplarda bildirildiği şekliyle, büyük bir adamın ölümüyle ilgili inanç, eğer gömülmesi, vasiyeti vs. mahalli otoriteler tarafından bildirilirse, *bir bilme haline gelebilir.* Dolayısıyla

* *(: das Vemunftglauben.)*

*** (: wissen.)* safi tanıklığa dayalı tarihsel olarak doğru bellenen şeye, sözgelimi dünyada bir yerde bir Roma şehrinin var olduğuna inanılabilir, ama yine de asla orada olmamış birisi eğer, Roma'nın var olduğunu *biliyorum,* sadece *inanmakla* kalmıyorum, derse bunlar pekâlâ birbiriyle uzlaştırıla-bilir. Buna karşılık saf *akli inanç* aklın ve tecrübenin her türlü doğal verisiyle asla bilgiye dönüşemez, çünkü burada doğru bellemenin temeli salt öznel (bir temel), yani en yüksek bir varlığın mevcudiyetini, ispatlamaya değil, *var-saymaya* dönük aklın zorunlu bir ihtiyacı, (ve insan olarak kaldığımız sürece her zaman bir ihtiyaç olarak kalacak) bir ihtiyaçtır. Onu *teorik olarak* tatmin edecek tarzda kullanılan aklın bu ihtiyacı *saf aklın hipotezinden,* yani sırf *belli verili sonuçları açıklayacak* olanların dışında asla başka temel bulma beklentisi içinde olunamayacağından ve aklın bir açıklama temeline ihtiyaç duymasından ötürü bir şeyi öznel temellere bağlı

olarak doğru bellemek için yeterli kanaatten başka bir şey olmayacaktır. Buna karşılık aklın *pratik* bir maksatla kullanımı ihtiyacını dayanan akli inanca aklın bir *önermesi** denilebilir: bütün kesinlik taleplerini karşılayan bir derin kavrayışmış gibi değil, fakat bu doğru belleme (ancak kişinin ahlaken iyi olması sayesinde), her ne kadar türce bütünüyle ondan farklı olmasa bile, derece bakımından bilmeden daha aşağı** olduğu için.

** (: das Postulat der Vernunfl.)*

" Onun değişti rilemezliğinin bilinci inancın sağlamlığına aittir. Buna göre hiç kimsenin 'Tanrı vardır' önermesini çürütemeyeceğinden bütünüyle emin olabilirim, zira o bu derin kavrayışı nereden edinecektir? Dolayısıyla tarihsel inanç için geçerli olan akli inanç için geçerli değildir, [tarihsel inanç durumunda) aksi yöndeki delillerin bulunması her zaman mümkündür ve kişinin konu hakkındaki bilgisinin genişlemesi halinde kanaatini değiştirebilmesi kaydı her zaman korunmalıdır.

Bu yüzden saf bir akli inanç spekülatif düşünürün du-yuüstü nesneler alanında akli gezintilerde yönünü tayin ettiği işaret direği veya pusuladır; fakat ortak, ama (ahlaken) sağlıklı akla sahip olan bir insan hem teorik hem de pratik bakımdan uğraşının bütün amacıyla tam olarak uyum içinde olan bir tarzda yolunu belirleyebilir; ve diğer her inancın, hatta her vahyin temeli olarak da alınması gereken bu akli inançtır.

Tanrı *kavramı* ve hatta onun *mevcudiyetine* duyulan kanaat ile ancak akılda karşılaşılabilir ve bize ilk kez, arkalarındaki otorite ne kadar büyük olursa olsun ya ilhamla ya da ulaştırılan haberle gelmesi mümkün değildir. Bildiğim kadarıyla tabiatın sağlayamayacağı türden dolayımsız bir görüyle, her nasılsa karşılaşsam. Tanrı kavramının bu görünmenin[11] bir Tanrı için gerekli olan ayırt edici özelliklerin tümüyle bağdaşıp bağdaşmadığını kestirmeye hizmet etmesi gerekir. Şimdi eğer, herhangi bir görünüm için, ancak düşünülebilecek, ama asla se-zilemeyecek[12] şeyi, hatta nitelik bakımından, temsil etmenin[13] nasıl mümkün olduğuna dair hiçbir kavrayışa sahip olmasam bile, en azından şurası hâlâ açıktır: bana görünenin, duygularım üzerinde içsel veya dışsal biçimde etkili olanın Tanrı olup olmadığını yargılamak için onu bir örnek olarak benim akli Tanrı kavramımın karşısına koymam ve onu buna göre, (yani) onun bu kavram

için uygun olup olmadığını değil, fakat sadece onunla çelişip çelişmediği bakımından sınamam gerekecektir.

Benzer şekilde: onun bana dolayımsız olarak açığa çıkardığı şey bu kavramla çelişen hiçbir şey içermese bile gene de bu görünüm, görü, dolayımsız esin (vahiy)* ya da böyle bir tasavvura *[die Darstellung)* artık siz ne derseniz, asla kavramı yaratılmış her şeyden ayrı olarak *sınırsız* büyüklükte olmayı talep eden bir varlığın (belirsiz biçimde belirlenmeyecek ve dolayısıyla mümkün her yanılsama ile birleşmeye boyun eğmeyecekse) mevcudiyetini kanıtlamaz; fakat hiçbir tecrübe yahut görü bu kavram için uygun olamaz, dolayısıyla böyle bir varlığın mevcudiyetini açık seçik bir biçimde kanıtlayamaz. Böylelikle hiç kimse önce en yüksek varlığın mevcudiyetine görüyle ikna olamaz; akli inanç önce gelmelidir, ardından belli görünüşler yahut açığa çıkmalar olsa olsa bize konuşan veya kendisini sunanı bir Tanrı olarak kabul ederken güvencede olup olmadığımızı sorgulama fırsatı sunabilir ve böylece bu inancı bu bulgulara göre teyit etmeye hizmet edebilir.

Dolayısıyla eğer Tanrının varlığı ve ölümden sonraki hayat gibi duyuüstü konularla ilgili meselelerde aklın *önce* konuşma hakkına sahip olduğu tartışılırsa her türlü bağnazlık hurafe (boş inanç) ve hatta Tanrıtanımazlık için büyük bir kapı ardına kadar açılmış olur. Ne var ki Jacobi ve Mendelssohn arasındaki tartışmada her şey aklı tam da bu tarzda tahtından indireceği izlenimi verir; bunu onun karşısına herkesin kendisi için gönlünce oluşturabileceği bir başka inancı dikmek için sadece *akli kavrayış ve* bilginin mi (spekülasyonun sözde gücüyle) yoksa aynı zamanda *akli inancın* da mı hedeflendiğini

* *(: diese Erscheinung, Anschauung, unmittelbare Offenbarung.)*

bilmiyorum. Spinozacı Tanrı Kavramının aklın bütün ilkeleriyle uyuşma içinde* olan yegâne Tanrı kavramı olduğu ve asla reddedilemeyeceği ileri sürülürken buradan neredeyse bu son niyet çıkarsanacaktır. Zira spekülatif aklın kendisinin Tanrı olarak düşünmemiz gereken varlığın *mümküniyeûni* asla kavrayacak bir konumda olmadığını teslim etmek akli inançla bütün bütüne bağda

* Sözü edilen bilginlerin *die Kritik der reinen Vernunftûa* nasıl olup da Spinozacılık için destek bulabildiklerini anlamak güçtür. *Kritik* duyuüstü nesnelerin-konuların bilinmesi bakımından dogmacılığın kanatlarını tamamen budar ve Spinozacılık bu noktada öylesine dogmacıdır ki delillerinin katılığı bakımından matematikçilerle bile yarışır. *Kritik* anlama yetisinin saf kavramlarının tablosunun saf düşünme için (gerekli) bütün malzemeyi içinde banndırması gerektiğini ispatlar; Spinozacılık kendileri düşünen düşüncelerden ve dolayısıyla bir özne olarak kendisi için eşzamanlı biçimde var olan bir belirtiden söz eder: insanın anlama yetisinde bulunmayacak ve ayrıca onun kapsamına dahil edilemeycek bir kavram(dır bu). *Kritik* kavramında kendi kendisiyle çelişkili hiçbir şey barındırmamanın bir düşünce antitesinin mümkünlüğü için bile yeterli olmadığını gösterir (mümkünlüğünü varsaymak, eğer zorunlu ise, o zaman, elbette izin verilebilir olarak kalsa bile); fakat Spinozacılık, ideesi yalnızca anlama yetisinin saf kavramlarından ibaret olan bütün duyumsallık koşullarından ayrılmış ve içinde asla bir çelişki ile karşılaşılamayacak olan bir varlığın imkânsızlığına dair kavrayışa sahip olduğu iddiasındadır; ne ki bütün sınırlara saldıran bu varsayımı destekleyecek hiçbir şeye sahip değildir. Sırf bu yüzden Spi-nozacılık doğrudan doğruya bağnazlığa götürür. Buna karşılık bağnazlığın köklerini kazıyacak tek bir araç varsa, o da saf akıl yetisi: nin sınırlarının belirlenmesidir (bundan) daha kesin (sonuç verecek bir araç) yoktur. Benzer şekilde bir diğer bilgin *Kritik'Ğe* kuşkuculuk bulur; her ne kadar *Kritik'irt* hareket noktası tam da bizim bilgimizin erişim alanı bakımından bir şeyi a priori belirli ve kesin hale getirmek temellendirmek olsa bile. Benzer şekilde o, eleştirel sorgulamalarda bir diyalektik bulur, halbuki hedef dogmatik biçimde her yerde kulllanıldığında saf aklın içine çekildiği ve köstek-lendiği kaçınılmaz diyalektiği çözmek ve ebediyen saf dışı etmektir. Kendi kuruntularını başka yazarlara, tabii eğer bunları daha önce oralara koymamışlarsa, dayandırmayı iyi bildikleri için kendilerine "eklektik" diyen Yeni-Platoncular tam da bu şekilde hareket ettiler; dolayısıyla güneşin altında yeni hiçbir şey yoktur.

şır durumdaysa da, bir nesnenin *imkânsızlığını* açıkça görebiliriz, ama yine de başka kaynaklar vasıtasıyla onun edimselliği hakkında bilgi sahibi olabiliriz demek herhangi bir inançla veya herhangi bir mevcudiyeti doğru kabul etmekle bağdaşamaz.

Zihni yeterliliğe ve geniş ufka sahip beyler! Yeteneklerinizi takdir ediyor ve insanlık duygunuzu seviyorum. Yaptığınız şeyi ve akla saldırılarınızın sonunun nereye varacağını (sizi nereye götüreceğini) düşündünüz mü? Şüphesiz *düşünme özgürlüğüne* el uzatılmamasını (onu saldırılardan korumayı) siz de istersiniz. Çünkü bu olmaksızın dehanızın özgür uçuşları dahi çok çabuk sona erecektir. Sizin benimsediğiniz türden bir yöntem hâkim olacak olsa bu düşünce özgürlüğünün doğal olarak ne hale geleceğini görelim.

Düşünme özgürlüğü her şeyden evvel *sivil zorlamaya** karşıdır. Elbette *konuşma* ya da *yazma* özgürlüğünün elimizden üstün bir güçle alınabileceği söylenir, fakat *düşünme* özgürlüğü (alın)amaz. ne var ki düşüncelerimizi kendilerine ilettiğimiz, kendi düşüncelerini de bize ileten başkalarıyla birlikteymiş gibi düşünmeseydik ne kadar düşünür ve ne ölçüde doğru *düşünürdük.* İnsanlardan düşüncelerini alenen *açıklama* özgürlüğünü zorla alan bu dış gücün aynı zamanda onların elinden *düşünme* özgürlüğünü: medeni hayatın bütün yüklerinin ortasında bize geri kalan ve ancak sayesinde durumumuzun bütün kötülüklerinin üstesinden gelebilmenin yollarını (araçlarını) tasarlayabileceğimiz yegâne mücevheri de alacağı pekâlâ söylenebilir.

İkinci olarak düşünme özgürlüğü bir anlamda daha düşünülür ki, buna göre o *vicdani cebin*n** karşısına ko-

** (: der bürgerliche Zwang.)*

** (: der *Oewissenszwang* ya da vicdan üzerine yapılan zorlama.) nulur; hatta dış güce sahip olmaksızın bazı yurttaşlar kendilerini öyle bir noktaya yerleştirirler ki (bununla) dini konularda başkalarının vesayetine (gözetmenliğine) sahip oldukları iddiasındadırlar ve tartışmak yerine geçmişte insanların duyguları üzerinde bıraktıkları tesirle her akli incelemeyi, kişinin *kendi sorgulamasının tehlikelerinin* endişeli korkusunun eşlik ettiği buyurulmuş inanç düsturlarıyla nasıl yasaklayacaklarını bilirler.

Üçüncü olarak aklın *kendisinin verdiklerinin* dışında başka hiçbir yasaya tâbi olmaması anlamına gelir; ve bunun zıddı aklın (yasaların sınırlaması altında görülebilecek olandan, dehanın zannettiği gibi, daha fazlasını görmek için) *yasasız bir kullanımının* maksimidir. Doğal sonuç şudur: Eğer

akıl kendisini, kendi koyduğu yasalara tâbi kılmazsa, bir başkasının verdiği yasaların boyunduruğu altına sokacaktır; çünkü yasa olmaksızın hiçbir şey, hatta saçmalık bile oyununu uzun süre oynayamaz. Dolayısıyla düşünmede *ilan edilmiş* yasasızlığın (aklın sınırlamalarından özgürlüğün) kaçınılmaz sonucu şudur: Düşünme özgürlüğü nihayetinde kaybedilecek ve (bundan sorumlu tutulacak olan talihsizlik değil, kuruntu olduğu için) sözcüğün asli anlamında boş yere harcanmış* olacaktır.

Olayların seyri kabaca budur. Önce deha cüretkâr uçuşlarından çok hoşlanır, çünkü aklın yön verdiği mantık çizgisini koparıp atmıştır. Çok geçmeden kudretli hükümler ve büyük beklentilerle başkalarını büyüler ve şimdi dilini her zaman kullandığı yavaş ve sakil aklın böylesine çirkin biçimde süslediği bir tahtın üzerine kendini oturtmuş görünür. Şu halde onun maksimi ak

* *(: verscherzen;* "şaka" anlamına gelen *Scherz'öen* türeyen sözcük aynı zamanda boşu boşuna bir şeyi kaybetmek veya feragat etmek anlamına gelir.)

lın üstün yasa koyuculuğunun hükümsüz olduğudur; biz sıradan insanlar buna *bağnazlık* diyoruz, buna karşılık iyiliksever tabiatın kayırdıkları onun *aydınlatması* diyorlar. Herkes için geçerli bir şekilde sadece akıl buyruk verebileceği için, çok geçmeden aralarında bir dil karmaşası baş gösterecektir; şimdi her biri kendi ilhamını takip eder: böylece sonunda ilk başta seçilmiş olan, ancak zamanla *sokulgan [bezdirici]* belgelere dönüşmüş olan korunmuş olguların, geleneklerin tanıklığından da-'ha derin ilhamların doğduğu görülecektir, tek kelimeyle sonuç, aklın olgulara, yani *boş inanca* tam teslimiyeti (boyun eğmesi) olacaktır, çünkü bu (boş inanç) en azından *yasa formuna* sahiptir ve dolayısıyla (kaybolan) sükûnetin geri gelmesine izin verir.

He ki insan aklı her zaman özgürlük için çabaladığından dolayı: zincirlerini ilk kez kırdığında uzun süredir alışkın olmadığı özgürlüğünü ilk kullanımı yozlaşıp bir kötü kullanıma ve melekelerinin bütün sınırlamalardan bağımsızlığına küstahça bir güvene dönüşecek, bu da, ancak *nesnel* temellerle ve dogmatik kanaatle doğrulanabilir olanı kabul eden, bunun dışında her şeyi cesurca reddeden spekülatif aklın yegâne otoritesinin ikna olmasına yol açacaktır. Artık aklın *kendi gereksinimin*den bağımsızlığı (akli inançtan vazgeçmenin) maksimi *inançsızlıktır.* Bu tarihsel bir inançsızlık

değildir, çünkü bu sonuncusunu amaçlı olarak düşünmek imkânsızdır, dolayısıyla hiçbir şey sorumlu addedilemez (çünkü herkesin eğer yeterince ispat edilirse bir olguya inanması gerekir, tıpkı ister istesin ister istemesin bir matematik kanıtlamaya inanması gerektiği gibi); daha çok, önce ahlak yasalarını yüreğe teşvik edici unsurlar olarak bütün güçlerinden ve zamanla bütün otoritelerinden mahrum bırakan *akim bir inançsızlığı,* insan duygularının tehlikeli (nazik) bir durumudur, zaman zaman bu düşünme tarzına *serbest düşüncelilik,* hiçbir ödev tanımama *ilkesi* denir. Bu noktada sivil düzenlemelerin (zarar görüp) en büyük düzensizliğe dönüşmemesi için üstün yetki sahipleri oyuna karışmıştır; ve en etkin ve en etkili aracı en iyi araç olarak gömdükleri için, bu hatta düşünme özgürlüğünü bile kaldırır (lağveder) ve düşünmeyi tıpkı diğer meslekler gibi o ülkenin düzenlemelerine tâbi kılar. Ve böylece, eğer aklın yasalarından bağımsızlık yolunda ilerlemeye çalışırsa, düşünme özgürlüğü sonunda kendi kendisini yok eder.

İnsan soyunun ve ona en kutsal olanın dostları! Dikkatli ve samimi incelemeden sonra, ister olgulara isterse akli temellere ilişkin (olsun), size en kıymetli inanç olarak görüneni kabul edin; onu yeryüzündeki en yüksek iyi kılan aklın ayrıcalığını, hakikatin nihai mihenk taşı olmanın ayrıcalığını sakın tartışmayın.* Eğer bu nok-

* *Kendi kendine düşünme* hakikatin üstün mihenk taşını kendinde (yani kendi aklında) arama anlamına gelir; ve her zaman kendi kendine düşünmenin maksimi *aydınlanmadır.* Buna göre aydınlanmayı bilgi edinmenin içine yerleştirdiklerinde insanların düşündükleri bundan daha azıdır; çünkü o daha çok bir kimsenin bilme yetisini kullanımındaki olumsuz bir ilkedir ve çoğu kez bilgi bakımından en zengin olan kimse onu kullanma bakımından en az aydınlanmıştır. Bir kimsenin kendi aklını kullanması, her ne zaman bir şeyi kabul etmeye zorlansa kendi kendisine şu soruyu sormasından daha fazla bir anlama gelmez: Acaba o, aklın kullanımı için evrensel bir ilke olarak kabul etmenin temeli veya kuralı haline getirilecek olsa, bunun için elverişli midir değil midir? Bu sınama herkesin kendi kendisine yapabileceği bir sınamadır; ve bu araştırmayla o boş inanç ve bağnazlığın kaybolduğunu görecektir, hatta nesnel temellere dayalı olarak bunları çürütmek için yeterli bilgiye sahip olmasa bile, çünkü o sadece aklın *kendi kendisini koruması* maksimini kullanmaktadır,

dolayısıyla aydınlanmanın temellerini eğitimleri vasıtasıyla *tek tek yurttaşlarda* atmak gayet kolaydır; bunun için gerekli olan tek şey genç dimağları bu düşünmeye erken yaşlardan itibaren alıştırmaya başlamaktır. Fakat bir çağı aydınlatmak çok yavaş ve zahmetli bir iştir, çünkü kısmen bu eğitim tarzını yasaklayan v<- kısmen de onu daha güç hale getiren dış engeller vardır.

tada zaaf gösterirseniz bu özgürlüğe layık olmaktan uzaklaşırsınız ve aynı zamanda onu kesinlikle kaybedersiniz ve bunun yanı sıra aynı talihsizliği başkalarının, kendi hallerince iyi huylu olan ve özgürlüklerini *yasalar çerçevesinde ve* dolayısıyla dünya için en iyisine vesile olacak tarzda kullanacak olan masum toplulukların başına da götürürsünüz!

DÜŞÜNMENİN GEREKSİNDİĞİ: SÜKÛNET?

A. Schopenhauer

DÜŞÜNMENİN GEREKSİNDİĞİ: SÜKÛNET?*

Kant *"yaşamsal güçler"* üzerine bir kitapçık yazdı; fakat ben onlar üzerine bir ağıt yazmak istiyorum, çünkü onların vurma, çakma, dövme, atma, savurma biçiminde savurganca ve lüzumsuzca kullanımı bütün hayatımı günlük bir işkenceye çevirdi. Şüphesiz buna gülecek insanlar -hem de çok sayıda- vardır, çünkü gürültüye karşı duyarlı değillerdir; ne var ki muhakemeye, düşünmeye, şiire yahut sanata, sözün kısası her türden zihinsel-düşiinsel izlenime duyarsız olan tam da bu insanlardır: beyin dokularının çok küt ve kaba niteliğine mal edilmesi gereken bir gerçektir bu. Diğer taraftan neredeyse bütün büyük yazarların yaşamöykülerinde veya kişisel ifadelerinin kayıtlı olduğu her yerde gürültünün entelektüel insanlara tattırdığı acıya dair şikâyetlere rastlarım. Sözgelimi Kant, Goethe, Lichtenberg, Jean Paul buna örnek olarak gösterilebilir ve aslında konudan söz açılmadığı durumda bunun tek nedeni buna sıra gelmemiş yahut fırsat düşmemiş olmasıdır.

Ele aldığımız konuyu şu şekilde açıklamak isterim: Eğer büyük bir elmas küçük küçük parçalar halinde kesilse, derhal bütün olarak sahip olduğu değeri kaybeder; yahut bir ordu küçük birliklere parçalansa veya bö-lünse bütün gücünü kaybeder; tıpkı bunun gibi, büyük

* *Parerga und Paıalipomena,* Bd. 11, Kap. XXX: Über Lârm und Gerâ-usch.

bir zihin dışarıdan müdaheleye maruz kalmasıyla, rahatsız edilmesiyle, dikkatinin dağıtılmasıyla, yahut ilgisinin başka bir yöne çevrilmesiyle birlikte, sıradan bir zihne göre sahip olduğu üstünlük ve ayrıcalığı kaybeder; çünkü onun üstünlüğü, tıpkı iç bükey bir aynanın üzerine düşen ışığın tüm ışınlarını yoğunlaştırması gibi bütün gücünü tek bir noktaya ve konuya yoğunlaştırmasını gerektirir. Gürültünün sebebiyet verdiği sekte ya da fasıla bu yoğunlaşmayı engeller.

Bu sebepten ötürüdür ki kalburüstü kafaların çoğu, hangi türden olursa olsun rahatsızlık veri'ci her şeyden, birdenbire araya girip düşüncelerini dağıttığı için her zaman nefret etmişlerdir. Ve her şeyden evvel gürültüden ileri gelen keskin ve şiddetli kesintiden sürekli usanmış ve şikâyetçi olmuşlardır. Sıradan insanlar bu tür bir şeyi pek dikkate almazlar. Bütün Avrupa uluslarının en zeki olanı *"never interrupt"** düsturunu on birinci emir olarak kabul etmiştir. Fakat gürültü bütün müdahale (kesintiye uğratma) biçimlerinin en nüfuz edici olanıdır; çünkü gürültü sadece bizim düşüncelerimizi kesintiye uğratmaz, fakat onları dağıtır da. De var ki kesintiye uğratılacak bir şeyin olmadığı durumda doğal olarak gürültü de bu denli özel biçimde hissedilmeyecektir.

Kimi zaman önemsiz, fakat ardı arkası kesilmeyen bir gürültü onun tam olarak ayırdına varmazdan evvel beni bir müddet azap içinde bırakır ve rahatsız eder. Hissettiğim tek şey düşünmenin giderek daha zahmetli ve yorucu hale geldiğidir - sanki ayaklarım bağlı olduğu halde yürümeye çalışıyormuşum gibi. Sonunda olup bitenin farkına varırım.

* ("Asla Müdahale Etme! yahut "Kesintiye Uğratma!"" diye özetlenebilir.)

Şimdi c/nsten *türe* geçmek gerekirse, bir kasabanın dar sokaklarında çınlayan kırbaç şaklamaları bütün gürültülerin en affedilmez ve en utandırıcı olanıdır - gerçek manada cehennemi bir azaptır bu. Onu huzur ve sükûn içerisindeki bir hayatı imkânsız hale getirdiği için mahkûm ediyorum. İnsanlığın budalalığı ve düşüncesizliği hakkında başka hiçbir şey bu kırbaç şakırtılarına hoşgörü kadar açık bir fikir vermez bana. Beyni felce-den, her türlü derin düşünüşü bölüp dağıtan ve düşünceyi katleden bu

ani ve keskin şaklama, kafasında bir fikre benzer herhangi bir şeye sahip olan herkese iliklerine kadar hissettiği bir acı verir. Dolayısıyla her şaklama ne kadar önemsiz olursa olsun kafasını herhangi bir şeye vermiş yüzlerce insanı ister istemez rahatsız eder; düşünürde ise onun etkisi çok daha acıklı ve fecidir; tıpkı kafayı bedenden koparan celladın baltası gibi gürültü de onun düşüncelerini bölüp dağıtır. He kadar keskin olursa olsun hiçbir ses bu uğursuz kırbaç şaklamaları kadar beyni böylesine harap etmez; kamçı darbesinin ısırığını tam beyninizde hissedersiniz, ki duyarlı bir bitkiyi *(mimosa pudica)* nasıl etkilerse beyne de aynı şekilde ve uzunlukça aynı zaman zarfında etki eder.

Kutsal fayda öğretisine gereken bütün saygıyı göstermeme karşın toprak ya da gübre yığınını kaldıran bir adamın -yarım saatlik bir süre içerisinde kasabayı bir uçtan bir uca katederken birbiri ardına- yaklaşık on bin insanın kafasında filizlenmek üzere olan düşünceleri daha henüz tomurcuk halinde iken katletme hakkını yahut ayrıcalığını nereden aldığını anlayamam.

Örs-çekiç darbeleri, köpeklerin havlamaları, çocukların zırlamaları korkunç olmasına korkunçtur, ama düşüncenin gerçek katili bir kırbaç şaklamasıdır sadece. Bir insanın düşünmek için ara sıra bulabileceği her uygun anı katletmektir onun amacı. Eğer bir hayvanı bütün gürültülerin bu en affedilmez en tahammül edilmez olanını çıkarmadan sürmenin başka bir yolu olmamış olsaydı belki hoş görülebilirdi. Fakat bu lanetli ve uğursuz kırbaç şakırtıları sadece gereksiz değil yararsızdır da. Onun at üzerinde zihinsel olarak meydana getirmeye çalıştığı etki, gerekli gereksiz kullanım nedeniyle hayvanın alışmasından ötürü körelir ve etkisizleşir ve hayvan artık onunla adımlarını hızlandırmaz olur. Bu, yolcu almak için en yavaş haliyle sürülürken boş bir arabadan gelen ardı arkası kesilmeyen kırbaç şaklamalarında bilhassa dikkat çekicidir. Eğer atına kırbaçla hafifçe dokunsa daha fazla etkili olurdu. Ne ki ata sürekli şaklatarak kamçının varlığını hatırlatmanın mutlaka gerekli olduğunu varsaysak bile, gürültünün yüzde birini yapan bir kamçı bunun için yeterli olacaktır. İşitme ve görme bakımından hayvanların en küçük, en sönük belirtilere, hatta çoğu zaman bizim algılayamadığımız şeylere bile duyarlı oldukları iyi bilinir. Eğitimli köpekler ve kanarya kuşları bunun şaşırtıcı örneklerini sunarlar.

Dolayısıyla bu kamçı şakırtılarının tamamen keyfi bir şey olarak; hatta kafalarıyla çalışanlara kollarıyla çalışanlar tarafından yapılmış küstahça bir müdafaa olarak kabul edilmesi gerekir. Bir kasabada böyle bir küstahlığa tahammül edilmesi, bir barbarlık ve adaletsizlik örneğidir, hele mesele her kırbacın ucunda bir düğüm bulunmasını zorunlu hale getirecek bir polis denetimiyle çok daha kolay halledilebilecekken, bu daha da fazla böyledir.

Üzerlerindeki insanların kafalarıyla çalıştıklarına ayak takımının dikkatinin çekilmesinde bir beis yoktur, çünkü sokaktaki adam için, hangi türden olursa olsun kafa işi tahammül edilmez bir azap ve işkencedir. Kalabalık

bir kasabanın dar sokaklarında boş yük veya binek arabasıyla dolaşan ve her birkaç adımda bir gücü yetebildi-ğine bir buçuk iki metrelik kırbacını şaklatan bir adam, arada bir derhal indirilip beş hakiki değnek atılmayı hak eder. Dünyanın bütün hukukçularıyla birlikte dünyadaki bütün yardımseverler bedensel cezanın topyekûn ortadan kaldırılması amacıyla nedenler ileri sürmek, bahaneler üretmek için bir araya gelseler, beni asla aksine ikna edemezlerdi.

Fakat daha da kötü olan bir şeyi yeteri kadar sıklıkla görebiliriz. Sözünü ettiğim atları olmaksızın yalnız başına sokaklarda yürüyen ve hiç ara vermeksizin kamçısını şaklatıp duran iki tekerlekli yük arabası sürücüsü. Demek ki bu adam affedilemez hoşgörü neticesinde kamçısına bu denli alışmıştır!

Günümüzde her yerde insan hayal edilemeyecek kadar büyük bir özenle bedeni ve bedeninin ihtiyaçları peşinde koşmaktadır; saygı şöyle dursun hiçbir surette en küçük bir nezaket ya da himaye görmeyecek tek şey düşünen kafa mıdır?

Araba sürücüleri, hamallar, ulaklar ve benzerleri insanlar arasındaki yük hayvanlarıdır; muhakkak ki bunlara adaletle, sabırla, şefkatle ve merhametle davranılma-1ı; fakat keyfi gürültü yaparak insan soyunun daha yüksek çabalarının önüne çıkılmasına [set çekilmesine) izin verilmemeli. Doğrusu bilmek isterdim kimbilir bu kırbaç şaklamalarıyla kaç büyük ve muhteşem düşünce dünyayı terk etmektedir? Yetkim olsaydı hiç vakit kaybetmeden bu sürücülerin kafalarında bir kırbaç şaklamasıyla

kırbaçlanma arasında çözülmesi imkânsız bir *nexus idearum*[14] oluştururdum.

Uzun zaman önce Parminedes *“to garauto noein estin te kai einai: düşünme ve varlık aynıdır”* demişti. Düşünce tarihi boyunca çok çeşitli yorumlara konu olmuş olan bu söz sonunda bir varlıkbilim meselesi olarak kabul edildi ve rafa kaldırıldı.

Descartes dünyanın ve insanın varoluşu üzerine büyük yalnızlık içinde yirmi yıl boyunca sürdürdüğü düşünmesini *“cogito, ergo sum: düşünüyorum, o halde varım”* diye sona erdirdi. Bu, “kuşku duyuyorum, demek ki varım” kestirmesiyle *solipsizm* (tekbencilik) uçurumundan kurtulma çabası olarak yorumlandı.

“Düşündüğüm kadar ve düşündüğüm sürece varım” önermesi, hiçbir iddiası olmayan bir yorum olarak bile zihinlerde yer etmedi, dolayısıyla düşünmeyle var olmak arasındaki bağ uzunca bir zaman bir daha kurcalanmamak üzere örtük kaldı.

Dünyanın ve insanın geldiği nokta her haliyle düşünmeye çağrıda bulunurken, karşılaştığımız her mesele bizi durup dinlemeye, dinleyip düşünmeye davet ederken neden düşüncenin izine rastlanmıyor? Düşünmeye bu ayak direyiş neye işaret ediyor?

Yaşadıklarımız bu çağrıya karşı gösterilecek serkeşliğin düşünmeyle erişilecek olanın kendisini geri çekmesiyle sonuçlandığını gösteriyor: Kitap, milletçe varlığımızın tehlikenin eşiğine geldiği şu günlerde bu tehlikeyi savuşturabileceğimiz tek ve biricik tutamağa mütevazı bir ışık tutmayı amaçlıyor.

1

(: Tartışmanın özünden sapıp tartışmada yer alan kişilerin şahsını hedef alan argüman.)

2

** * (: die Vernunft.)*

3

(: e/ne *überschwengliche Anschauung.)*

4

(: die ErkenntnifS übersinnlicher Gegenstânde.)

5

(: die Analogie.)

6

" (: die Erkenntnifi).*

7

Dolayısıyla genel olarak düşünmede kişinin kendisini yönlendirmesi: Aklın nesnel ilkeleri bir şeyi doğru olarak kabul etmek için yetersizse meseleyi öznel bir ilkeye uygun olarak belirlemek anlamına gelir.

8

(Yani aklın kullanımının sınırlarını aşmayı...)

9

(: der Intelligenz.)

10

Akıl gerçekliği bütün şeylerin mümkiinlüğü için verili olarak varsayma ihtiyacını duyar ve nesneler arasındaki farklılığı onlara eklenen olumsuzlamalardan kaynaklanan sınırlamalar olarak düşünür, bu yüzden tek bir imkânı, yani sınırlanmamış bir varlığa ait olanı bir temel olarak kabul etmeyi, onu asli, diğer bütün hepsini türemiş olarak düşünmeyi zorunlu addeder. Ayrıca her şeyin tam imkânıyla bir bütün olarak varoluş içinde karşılaşılması gerektiği veya hiç olmazsa bu tam belirleme ilkesinin mümkün ile gerçek arasında ayrım yapmayı aklımız için mümkün kıldığı yegâne tarz olduğu için öznel bir zorunluluk temeli, yani aklımızın kendisinde en gerçek (en yüksek) bir varlığın varoluşunu bütün mümküniye-tin temeli olarak kabul etmeye dönük bir ihtiyaç buluruz. Şimdi bu Tanrı'nın varlığı ile ilgili kartezyen kanıtlama bu şekilde ortaya çıkar. Bir şeyi aklın kullanımı için varsaymanın öznel temelleri (ki her zaman için sadece deneysel bir kullanım içinde bir temel olarak kalır) nesnel olarak kabul edilir -bu yüzden ihtiyaç kavrayışın yerine konulur (yani ihtiyaç kavrayış zannedilir.)- Burada nasıl ./..

11

(: die Erscheinung; die Anschauung: görü.)

12

(: anschauen. Aslında bu fiilin yukarıda geçen ve bu fiilin ismi olan *Anschauung* ile akrabalığı sezdiren bir fiille karşılanması gerekirdi, ancak Türkçe'nin imkânları buna el vermemektedir.)

13

(: darstellen. Aynı zamanda tasvir ve tasavvur etmek diye de düşünülmeli.)

14

(Düşünceler çağrışımı.)